DAVID AND SYLVIA STEINER YIZKOR BOOK COLLECTION

STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
NO. 13766

Hlyni͡any Memorial Book

Ḳehilat Gelina, 1473-1943

THE NEW YORK PUBLIC LIBRARY – NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
YIZKOR BOOK PROJECT

NEW YORK, NEW YORK AND AMHERST, MASSACHUSETTS

•

MAJOR FUNDING FOR THE
YIZKOR BOOK PROJECT WAS PROVIDED BY
Harry and Lillian Freedman Fund
David and Barbara B. Hirschhorn Foundation
David and Barbara Margulies
The Nash Family Foundation
Harris Rosen
David and Sylvia Steiner
Ruth Taubman

•

Original publication data

AUTHOR	Korekh, Asher, 1879-
TITLE	Kehilat Gelina, 1473-1943 : toldoteha ve-hurbanah / me-et Asher Korekh ; 'im mavo me-et R. Binyamin.
IMPRINT	880-03 Yerushalayim : A. Korekh, 710 [1950]
DESCRIPT	138 p. : ill. ; 20 cm.
SUBJECT	Jews -- Ukraine -- Hlyni͡any -- History. Hlyni͡any (Ukraine) -- Ethnic relations. Holocaust, Jewish (1939-1945) -- Ukraine -- Hlyni͡any.

THIS BOOK MEETS A.N.S.I. STANDARDS FOR
PAPER PERMANENCE AND LIBRARY BINDING.

PRINTED IN THE U.S.A.

אשר כורך / קהילת גלינא

קהילת גלינא

1473—1943

תולדותיה וחרבנה

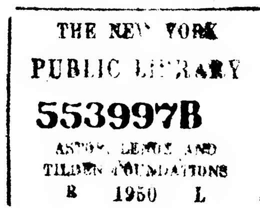
מאת

אשר כורך

עם מבוא מאת ר׳ בנימין

ירושלים—תש״י

הוצאת המחבר

נדפס במדינת ישראל

Printed in Israel 1950

דפוס ווייס, רח׳ בן־יהודה 19, טל. 4852

פרקי הספר

לאבי ר' יצחק ב"ר קהת צבי
לאמי מורתי סימה קילה ב"ר יהודה
לאחותי איידל ומשפחתה
לאחי קהת צבי ומשפחתו
לקדושי עיר מולדתי גלינא
שנהרגו ונרצחו על קדושת השם,
על ידי קלגסי הנאצים ימח שמם

הספר קודש

כמצבה לראשם

משהו לספר זה

יש לנו, הגליצאים, בישוב שני „אשר"ים, שאין לנו, ב"ה, להתבייש בהם: ר' אשר ברש ור' אשר כורך.

הראשון עלה על במתי התהילה בסיפור, במסה, בתרגום, בהוראה, בעסקנות, בארגון. השני אינו אלא יהודי פשוט, לא סופר ולא משורר, אלא כשמו כן הוא: יהודי אומן, יהודי כורך. וגם הוא ברוך יהיה.

כי יהודי אומן זה ידיו אמונה לא רק באומנותו, שבה הוא מצטיין, אלא גם באסיפת חומר ולבנים לזכרונות בית ישראל בגליציה החרבה והשוממה כיום. הוא כבר תרם את תרומתו החשובה „בגולה ובמולדת", שהוציא עוד לפני כמה שנים, ובכמה רשימות ב„הד" ובבטאונים אחרים. הוא א ו ה ב את העבר, את הטוב שבעבר, ומאהבתו טרח וכתב ותיאר את אשר כתב ותיאר.

הוא איננו יחיד בדור זה, הנושא במוחו מטען כביר של זכרונות חשובים ויקרים, שבלעדיו היו יורדים לטמיון. אתה תמצא בירושלם

בלבד למעלה ממאה זקנים עמוסי־זכרונות. אלמלי הייתי רוטשילד, הייתי מושיב עשרות מזכירים שילכו יום יום למספר שעות אצל כל אחד מהם, כדי לרשום לזכרון את שיחותיהם, חויותיהם, זכרונותיהם, פתגמיהם, פירושיהם. אך מה בצע ב„אלמלי״? אני אינני רוטשילד ואין לי מזכירים לשלחם לכל אשר אחפוץ. והזקנים הללו או שאינם יודעים כתוב או שהם מתעצלים לכתוב, או שהם חושבים: באתרא דליעול זכרונות ליעול מאמר או עצה טובה לציבור או ליחידים. בין כך ובין כך המלאכה אינה נעשית והקרון אינו זז.

לא כן ר׳ אשר כורך, בעל הספר דנן. ידיו אמונה, ידיו עושות חיל.

עתה הגיש לנו את הספר החדש על גלינא. מועט המחזיק את המרובה. אורות מרובים בוקעים מן הספר הקטן הזה. אישים יקרים מרצדים לפני עינינו בתפארת הודם, וגם הביאורים ההיסטוריים דרושים ויקרים.

תחזקנה ידיך, ר׳ אשר יקירי. אתה מחייב רבים וטובים. רבה הברכה אשר בטנא. אם שפך ה׳ את חמתו על בית ישראל, אם נתן למשסה יעקב וישראל לרוצחים מושחתים אלף מונים מחיתו יער, הבה נעשה לפחות את הדבר היחידי שיש בידינו לעשותו: להדליק נר־נשמה, נר טהור וזך, לזכר הקדושים והטהורים והתמימים האלה.

ואת הדבר הזה עשית אתה, ר׳ אשר היקר, ברוב עמל ויגיעה ובהרבה־הרבה אהבה יוקדת בפנים חדרי הנפש, וזאת למרות החולשה והזקנה והטרדות, אשר על כן תבורך מאנשים, ר׳ אשר היקר, באשרך כי יאשרוך רבים.

ירושלים, ג׳ במר־חשון, תש״י

ר׳ ב.

גלינא עיר מולדתי

יד ושם: לקדושיה, גבוריה, אנשים, נשים וטף זכרונם לברכה.
מתוך יראת הכבוד, ומתוך רטט שבלב ניגשתי לאסוף חומר כדי לחבר את הספר הזה שתכנו הוא ברובו שרשרת גדולה של האבקות נואשת מתוך צער עם הגורל. מגילת יסורים של סבל, נפתולים ופגעים שנמשכו במשך מאות בשנים. לפי המקורות היתה בגלינא קהילה יהודית עוד בשנת 1474. מכאן יש להניח, כי יהודי גלינא שתו־מצו מכוס התרעלה של פלישת הטטרים, שהיתה בשנת 1624, וממלחמת הקוזאקים וקלגסי חמיל ימ״ש נגד הפולנים, שנסתיימה בהשמדת היהודים בשנות 1657—1638.
ברם, פרטים על גורלם ועל אורח חייהם של היהודים בגלינא בימים ההם לא נשתמרו, ולא נשארו לנו שום ידיעות מוסמכות מתקופות הראשונות שלפני שנת 1474 והשנים שלאחריה. לפי דעת החוקרים התישבו עוד במאה העשירית יהודים כוזריים ברוסיה האדומה (גליציה). וכן באו אז וגם לאחר מכן יהודים מקושטא ואסיה הקטנה והתישבו שם. הם היו מתווכי המסחר בין המזרח והמערב.
המקורות המצויים בידינו הם מסוף המאה השש־עשרה, והם אינם מראים לנו אלא זאת, כי היה אז ישוב יהודי בגלינא. זולת זאת ישנם מקורות מהמאה הי״ח בענין תנועת כת הפראנקים, וכן משנת 1765 המראים על גודל הישוב היהודי, הנוצרי, בעלי המלאכה ומספר הבתים בגלינא. הידיעות שאחרי־כן הן: מהפנקס, מפי הזקנים, הסבא והסבתא, עד הזמנים האחרונים.
אספתי אמנם חומר על העיר, על חיי היהודים, בתקופות שונות, מוסדותיה הצבוריים, התרבותיים והכלכליים, אבל ברור שלא הגעתי

ולא יכולתי להגיע לשלמות, כי המקומות שאפשר היה לשאוב מהם ידיעות יותר ברורות מכל דור ודור, נשרפו ונטשטשו על ידי הצוררים ימ״ש ומקומות אחרים נסגרו לפנינו ואי אפשר כלל וכלל להגיע לשם, כדי לחקור מה שניתן לחקור. שעל־כן הוכרחתי להסתפק במה שמצאתי בעצמי וגם מה שהעליתי בעזרת חכמים וסופרים. תודתי נתונה לאלה שעזרו לי באיסוף חומר זה.

עיירתי לא היתה גדולה בכמות כמו באיכות. ונדמה לי כי לא היו הרבה כמותה בתפוצות ישראל. מה תשתפך עלי נפשי בראותי בדמיוני את אחי בני עמי, שחייתי אתם יחד במשך תקופה אחת בתוך חזית אחת של מלחמת החיים והגאולה מעול הגלות. היתה זו תקופה, שכל מעשיה היו חדורים שפע רב של אידיאליות ותקוה. המעשים הטובים היו אז תהילת הדור ותפארתו. אולי היתה זאת קרן האור היחידה בחשכת הלילה הארוך. חבל על האנשים הטובים האלה ששמם הלך לפניהם. טיפוסים מטיפוסים שונים שנתנו כבוד לעמנו, לעירנו בפעולותיהם המזהירות בשדה התורה והכלכלה.

זוכר אני עוד היום את הדיוקנאות האלה: את הזקנים, הפרנסים, הלמדנים, בעלי־הצדקה. — זקניהם המגודלים והלבנים כשלג, קאפוטאות מבריקות של שיראים ואטלס, ספודיקים של צוביל וכיפות־הסמט־מתחתם, טליתות ארוכות ועטרות כסף. זוכרני את המלמדים ותלמידיהם הקטנים והגדולים שנהרו יום יום לה„חדרים״ של מלמדי חומש ורש״י, גמרא ותוספות, שולחן־ערוך יורה־דעה ועוד, את פניהם. התמימים המלאים חן ופשטות, אהבת התורה הקדושה, תורת משה. והנה קפץ עליהם רגזם של השטנים האלה בצורת גרמנים ואוקראינים שהורימו את קרדומיהם הרגו רצחו ושרפו בלי רחמים כל מי שהשיגה ידם, מבלי להשאיר מהם שריד ופליט, לא קבר ולא אבן־מצבה.

יזכרם אלהים לטובה, עם שאר צדיקי עולם, וינקום דם בניו השפוך ונקם ישיב לצריהם. ויהיה נא חבור הספר הזה, כעין **מצבה** לראשם.

אשר כורך

תולדות קהילת גלינא

העיר

העיר נמצאת בגליציה המזרחית ונקראת בשם גלינא, מחמת שיסוד קרקעה כולו חמר, שפירושה באוקראינית: „גלינא". בספרי הממשלה רשומה היא בשם גליניאני. בפנקס בית הכנסת, בשטרות כתובות וגיטין, בספרים ושו"ת היא נקראת גלינא. ושוכנת ממזרח־דרומה של עיר הבירה לבוב, במרחק כשלושים ק"מ. בימים קדומים היה כל הגליל של מזרח גליציה שייך להוויאוודזטוו הרוסית, ונקרא אז בשם רוסיה האדומה או רייסן[1].

מבנה העיר

לפי מבנה של העיר היתה לפנים עיר מבצר. לפי מושג הזמן הקדום: היא עומדת על רמה, בגובה של 30 עד 50 מטרים, ומוגנת סביב־סביב בנהרות וגשרים. בכביש הראשי המוליך לעיר בוסק־בראָדי, נמצא מתחת לגשר (המכונה גשר־טאטארי) הבנוי־אבנים, אבן אחת גדולה בתוך הקיר שחקוקה בה כתובת בשפה הטטארית. זקנים היו מספרים, שהעיר סבלה הרבה ממלחמת הטטארים. הקוזאקים ומחמיל ימח־שמו, שהיו בשנות 1624, 1638, 1657. עד היום נמצא במזרחה של העיר חלק מהוואל, סוללה (הר גבוהה צרה למעלה וארוכה). ליד הפוסי (תעלה). בתוך הפוסי עובר פלג המים, הנקרא ויטאבסקי פאטאָק המקשר את שני הנחלים שמצד דרום „ויזלאנקע" ומצד צפון „פשעגנייאווקע". מצד מערב מקשרת את שני הנחלים תעלה צרה הנקראת בשם „חמיליניקי". המים נופלים לתוך הפעלטב.

ה פ ר י ב י ל ג י ה (זכות מיוחדת)

בארכיון עיירית גלינא נמצאה תעודה עתיקת־יומין ממלכות פולין הקדומה, המעידה על זכות מיוחדת להקרא עיר המלך. אדוני העיר, הפריץ לא היתה להם רשות לקחת את אנשי העיר לעבודה. ועל ידי כך היו אזרחי גלינא חפשים מהפאנזשעטיזנע (אנגרה) על השלט ועל הדגל של העיריה היו כתובים הדברים האלה:

Wolne Krolewskie miasto Gliniany

בחותמת של העיריה היו חקוקות המלים, בקצור: **Krol. Wol miasto.** (עיר המלך החפשית גלינא).

פרטים היסטוריים

פרטים היסטוריים בתולדות העיר מזמן הקדום נמצא בארכיון מועצת העיר על ידי המהנדס העירוני מר שלמה נוסבום שפייזער והצליח להביאם לישראל, ומסר לי להשתמש בם כמקור בתוך ספרי זה.

אחרי מות המלך קאזמיר הגדול, נסעו חבר סאנאטורים מפולין לאונגריה, והמליכו את המלך לודביג, מאונגריה למלך על פולין. והם נתנו לו במתנה את כל החלק הארץ „רוסיה האדומה" ששייכה אז לפולין. כשנודע בפולין על הדבר הזה, היתה שערוריה גדולה, והיתה אז בגלינא המשפט על כך, הנקרא בהיסטוריה הפולנית: „הטרגדיה של גלינא". באו אז להמשפט כל גדולי פולין. וכן בא המלך לודביג, עם גדוד הוזארים הונגרים. לסוף באו לידי פשרה, בזה שהתיזו לשבעה סאנאטורים את ראשיהם. לזכר המעשה הזאת, עשו על קבריהם ליד הכפר „פולוכיו ויעלקי" הסמוך לגלינא „מהיללה" (גבעה גדולה) שמראה כמו המהיללה הלאומי הפולני ושמה מוהיללה סאנאטורסקי (גבעת הסאנאטורים).

במוסמך אחד מסופר כי גלינא היתה עיר וויטובסקי (כעין סטארוסטא) שמסמן כי היתה עיר המלך והוא נתן אותה במתנה לריטער (אציל אחד, שהצטיין במלחמת גרונוואלד־וטננברג שלחמו מול הריטר־קריצלר, שהיו מלובשים מעילים לבנים ועל גבם היו מרוקמים צלב

שחור גדול, הם לחמו מטעם האפפיור נגד הסלבים להכחידם מעל פני האדמה. — גלינא היתה מחוז גדול שהשתרע בגודלתו עד אחר הכפר חנטשוב — חנאטשובקא, על יד העיר פרומישלאני, עם השדות והיערות. לצד מזרחית־דרומית עד עיר לבוב עם שדותיה ויערותיה. המלך ולדיסלאב יאגעללא, היה בא בכל שנה עם הפמליה שלו לצוד ציד ביערות גלינא. בזמני היה עוד רשום בטבו שם הריטער שגלינא היתה שייכות אליו, והיה עוד שרידי הטירה העתיקה של הריטער בעל המחוז בתוך משק האיכר פ ע ר נ ע ז ע .

בזמן המלך אולברעכט, היה בגלינא סיים (אספה גדולה) שנתאספה לשם האצילים מכל פולין להתיעץ ולהחליט על מלחמה גדולה, אולם התיעצתם ערך זמן רב, ואכלו את כל התרנגולות והתרנגולים שהיו בכל המחוז והסביבה, ונתברר אחר כך כי לא נשאר יותר בשר עבור המלחמה, ונתבטלה תכנית המלחמה ונשאר רק הביטוי בההיסטוריה הפולנית „מלחמת התרנגולים".

ידועה גם כן בההיסטוריה כי בגלינא היתה תחנת גביית מסי המלך, ומקום אחד היה על גשר הנהר פעלטעב, בכניסת לעיר וביציאת העיר בדרך המלך.

ה ק ה ל ה

ברשימת הקהילות היהודיות העתיקות ביותר [2] בפולין, נמצא כי בשנת 1474 היתה בגלינא קהילה יהודית. באותו זמן היה בגלינא המוכסן (חוכר המסים) בשם יעקב [3].

היהודים היו חוכרי קרקעות הממלכה ומכס הדרכים [4] קשה לדעת בדיוק על ראשית התישבות היהודים בגלינא וראשית התיסדות הקהילה במקום. לפי המסורה שהיתה בין זקני עירנו התחילה ההתישבות במאה העשירית וישנם מקורות כי במאה העשירית היו כבר ישובים יהודיים בסביבה הזאת [5]. אבל אין להסיק מזה מסקנות. אפשר להניח כי התאריך בו נודע על קיומה של הקהילה היהודית בגלינא אינו שנת התיסדות הקהילה. אולם אם נביא במנין את המקורות המצויים בידינו משנות המאה הי"ב והי"ג על החיים

היהודיים הכלכליים והתרבותיים באותה סביבה, אף כי מעטים הם, אפשר לכלול בהם גם את החיים של יהודי גלינא, כי גם שם לא היתה שונה מבשאר הערים. במאה הט״ז—י״ז השתייכה קהילת גלינא לקהילת העיר לבוב, ולועד ארבע־הארצות דשם, ובאדמניסטרציה העירונית למחוז לבוב [6].

גלינא היתה אחת הנקודות המרכזיות, דרכה עבר הכביש המסחרי הראשי: לבוב — גלינא — ברצלב — קונסטאנטינוב ולמזרח [7]. כביש זה היה די מסוכן, כי בסביבתו התפשטו כנופיות שודדים, שארבו לסוחרים ולעוברי אורח והתנפלו עליהם, שדדו מהם סחורות וכספים. ידוע על מעשה השוד מ־5 באוקטובר 1627, שבו נספו הסוחר שמואל, אשתו וכל בני משפחתו [8]. וכן ידוע על התנפלויות בכביש זה מלבוב לגלינא, בתקופת השנים 1590—1638 [9]. ר׳ יצחק בן נחמן (נחמנוביץ) מלבוב, חכר בשנת 1582—1588 בתים בעיר גלינא, הוא היה הספק של הממשלה הפולנית, הוא ושני בניו נחמן ומרדכי שהיה הפרנס של ועד ארבע הארצות של קהילת לבוב, ונשיא ארץ הקודש של גליל לבוב. הם היו חוכרי יערות ואחוזות של ממלכת פולין, והיו להם אחוזות בסביבת העיר גלינא. הם היו נדבנים גדולים ובעלי צדקה. בכספם. בנו בלבוב את בית הכנסת על שם הרה״ג בעל „הטורי זהב" ויסדו ישיבות ומכיסם שלמו משכורת לראשי הישיבות, נדבו בית עבור בית חולים, יסדו קפה לגמילות חסדים לעניים והכנסת כלה [10]. משפחת נחמנוביץ היה לה סניף לעסקיהם בגלינא, הם טפלו בחכירת הכנסת אוצר המלוכה בסטארוסטא לבוב־גלינא [11].

באמצע המאה הט״ו קיבלו הרבנים בעיריות של גליציה המזרחית את הזכות של שיפוט עצמי, וכן זכות הטלת קנסות על המסרבים להשמע להזמנת בית הדין [12]. בשנת 1796, כשנבחר הרב הגאון ר׳ אריה ליב בערנשטין מבראדי לרב המדינה הראשון בלבוב, בנסעו לבובה בא עד גלינא, וכן באו חברי ועד הקהילה דק״ק לבוב לקבל את פניו [13].

בגלינא חי בשנת 1778—1780 הפיזיקוס אהרן שלומקוביץ [14].

מפקד העם

הספירה הכללית הראשונה בפולין התחילה בשנת 1765—1764. מאז ישנם ידיעות ותאריכים רשמיים. לפי הידיעות המעטות מאותו זמן היו בגלינא בשנת 1765 — 95 משפחות יהודיות, 64 בתים לדירה, 28 בתים עם חנויות ובתי עסק. ס"ה 92 בתים[15]. באותה שנה שולם מס להממשלה על ידי יהודים ונוצרים ½565/22/ זהובים, על ידי בעלי מלאכה יהודים ונוצרים — 73/15 זהובים, וכן היה באותה שנה מספר היהודים בגלינא 688 נפשות, היהודים בכפרים בסביבת גלינא 160 נפשות, ס"ה 848 נפשות.

בשנת 1880 היו בגלינא יהודים 1774, נוצרים 2257,
בשנת 1900 היו בגלינא יהודים 2177, נוצרים 2788,
בשנת 1910 היו בגלינא יהודים 2250, נוצרים 2500,[16]

תנועת כת הפראנקים

במאה הי"ח היו בגלינא אוהדים רבים לכת שבתי צבי, ואחר כך ליעקב פראנק, והיתה להם שם השפעה מרובה. מלבדם התישבו בגלינא עוד הרבה פראנקים מערים אחרות עוד לפני התנצרותם[17]. לפי המקורות הכניסו הפראנקים ביום 16 במאי 1759 בקשה, לארכי־בישוף לובינסקי, בין שאר הדרישות דרשו ממנו שהוא יכתוב למושל העיר גלינא, ולמושל העיר בוסק, לתת להם את שתי הערים האלה, שבהן חיים רוב אחיהם, לזכות ישיבה עולמית שנבקש לנו בהן אמצעים הגונים לפרנסתנו במסחר או מלאכת יד. ועוד כתבו: „איננו משערים שאחד משלנו יחזיק מעתה בבתי מרזח, לבקש את לחמו על ידי הפצת השכרות, ועל ידי השמוש בדם נוצרים, שהתלמודיים (הפראנקיסטים קראו לעצמם זהריסטים ואת היהודים בשם תלמודיים) רגילים בהם". מכתב שני באותו סגנון וביותר חניפה שלחו להמלך אוגוסט השלישי בורשא[18].

בהיסטוריה של גרץ, מסופר כי המלך לא השיב להם דבר, אך

ההגמון, ראש הכהנים הקטוליים לובינסקי השיב להם: אינני יכול להבטיח לכם רק חיי עולם־הבא, ושכר טוב מאל הגמולות אם תקבלו את הטבילה הקדושה [19].

לפי המסורה שהיתה רווחת בין זקני עירנו התישבו הפראנקים לאחר התנצרות בכפר בולוטשין, הנמצא מרחק תחום שבת מעיר גלינא בדרך לעיר בוסק.

עוד בזמני היו בגלינא והסביבה, אכרים נוצרים שהתיחסו על צאצאי כת הפראנקים. כשיעקב פראנק ועדתו עזבו את היהדות, וקיבלו את הדת הנוצרית־הקטולית, המירו גם חלק מחסידיו בגלינא את דתם. לפי מקור אחד מסופר: כי גם הרב מגלינא המיר את דתו, שמו הנוצרי היה יעקב גאלינסקי, על שם העיר. לא ברור אם היה עוד מקודם רב בגלינא. או היה מאלה הפראנקים שהתישבו אחר כך בגלינא, כל הדבר הוא לפלא, מכיון שבכל הספרות על הפראנקים לא נזכר שם כזה שהיה רב וגר בגלינא. המקור היחידי הוא מתוך הודעת עצמית, ויתכן כי אין זו אלא התפארות בלבד: בבקשה שהגיש פלוני זה למלכות האוסטרית למריה טירזיה בוינה מ־17 בדצמבר 1776 בה ביקש להרשות לו להזמין את יעקב פראנק למשפט, היות והיה חייב לו חוב של אלף דוקאטען זהב (יעקב פראנק ישב אז בבהמיה שהיתה תחת חסות המלוכה האוסטרית) בתוך הבקשה זאת הוא מספר בין השאר, שהיה רב בגלינא והתנצר כדי להיות נוצרי טוב [20].

הפרנקים שעזבו את עמם ודתם וקיבלו את הדת הנוצרית־הקטולית, היו האחרונים בתנועת הכת של שבתי־צבי. עמהם דעך הזיק האחרון של השבתאיות בבפולין, גליציה ופודוליה.

חצר הרבי הראשון בגלינא

עם התפשטות החסידות הגיעו קרניה גם לגלינא. ובשנת 1809 התישב בה הרבי החסידי הראשון, הוא הצדיק ר' יחיאל מיכל מושקוביץ, בן הרב הצדיק ר' משה בן הרב הצדיק ר' חיים סטנובר, בן הרב הצדיק ר' יוסלי (יוסף) מיאמפלי, בן הרב

הצדיק ר׳ יחיאל מיכל המגיד מזלוטשוב. הוא היה חתנו של הרב הצדיק הרבי ר׳ מאירל מפרומישלאן, שמה של אשתו הצדקנית היתה רעכלי, הבת השניה של הרבי ר׳ מאירל[21], הרבי ר׳ מיכל נולדו לו שני בנים ובת אחת, הבכור שמו ר׳ בצלאל יהושע, השני שמו ר׳ מאירל והבת שמה יוכבד.

הרבי ר׳ מיכלי נסתלק לחיי עולם ביום כ״ז כסלו תרכ״ז ומנוחתו כבוד באוהל מיוחד, בבית החיים בגלינא. הוא הניח אחריו ספר בכתב היד בשם „קב־ונקי" ונדפס בשנת תרס״ב על ידי בנו הרב הצדיק ר׳ בצלאל יהושע שישב על כסא הרבנות במקומו. הבן השני הרב הצדיק ר׳ מאירל היה רבי בעיר זבורוב, והיו לו שם בנים ובנות. בתו יוכבד נישאה להרב ר׳ יצחק אליעזר גרינברג מעיר יאסי שברומניה.

והיה אחר־כך הרב מרא דאתרא בגלינא ונולדו להם שלושה בנים ובת אחת. הבן הבכור ר׳ חיים נשא לאשה את נכדתו של הרב הצדיק ר׳ נחום מבילקאמין שהיה מזרע הסטרליסקי. ר׳ חיים היה אחר־כך רבי בעיר לבוב, בנו הוא המשורר הידוע אורי צבי גרינברג הנמצא בארץ ישראל. חתנו היה הרב ר׳ אהרן אריה גוטעסמן אחרון רבני גלינא.

הרבי ר׳ בצלאל־יהושע נולדה לו מאשתו הראשונה בת ושמה שלומטשי על שם אשת הרב הצדיק ר׳ מאירל מפרומישלאן; היא נישאה לר׳ ישראל דוד מאוסטילה שברוסיה, והיו להם בנים ובנות. מהזיווג השני של הרבי, ר׳ בצלאל־יהושע, מרת גיטשי בת הרב הצדיק הגאון ר׳ חיים האלבערשטאם מצאנץ, נולד להם בן ונקרא בשם הסבא מצד האם, חיים, ובת שמה רעכלי, על שם הסבתא מצד אבא.

הרבי ר׳ בצלאל יהושע היה בצעירותו חסיד הרבי מסאדיגורי, והתנהג בדרך רבו: מלבושים נקיים ונאים, דירה נאה וברחבת־ידים, רהיטים יפים ומרופדים. היה לו בית גדול וחצר גדולה עם גן גדול של עצי פרי וירקות. בביתו היתה דירתו בעלת הרבה חדרים מרווחים וכן בית מדרש לתפילה ולימודים של בחורים ואברכים. לצד מערבית

צפונית עמדו ארונות מלאים ספרים והרבה שולחנות ארוכים לאורך הקירות ומסביב ספסלים ארוכים, ולמדו שם בחורים ואברכים יומם ולילה. ליד בית המדרש לצד הקיר הדרומי היה חדרו של הרבי, בו היה מקבל חסידים שבאו להתברך מפיו. באמצע החצר עמדה המקוה ובקומת־הקרקע של הבית היו חדרי שירות ושני חדרים שהיו מיוחדים לאפיית המצות לפסח. בית המדרש וחדרו של הרבי היו כל אחד ארכו חמשה־עשר ורחבו שמונה מטרים. בראש השנה וביום הכפורים צורפו שניהם לבית־תפלה אחד, ונפתחו את הדלתות בקיר האמצעי. כשבאו הרבה חסידים היו מתפללים בשני החדרים. היה מנהג כי בשבת ובחגים היה הרבי אוכל ביחד עם החסידים בבית המדרש על השלחנות שלמדו עליהם בחול. הרבי עם „היהודים הנאים" ישבו בראש השולחן, ומכאן היה מחלק את השיריים לחסידים. והם כיבדו את הרבי בבקבוקי יין לרוב. הרבי שתה מעט מהיין מכוס־הזהב ושאר היין חילק בין הקהל. המזמרים מבין החסידים שרו זמירות של שבת ויום טוב בניגונים ערבים. לאחר ברכת המזון שוב הרימו המזמרים את קולם ואז התחילו הריקודים, החסידים עגו עגול גדול מסביב להרבי שעמד באמצע ביחד עם גיסו הרב ר' יצחק אליעזר גרינברג והדיין הזקן ר' אברהם חיים גֶ בֶּ ר ט, החסידים הראו את כוחם בזמרה ורקוד, בהתלהבות גוברת והשמחה היתה במעונם. במוצאי שבת ויום־טוב היה הרבי מקבל את החסידים כל אחד לחוד בחדרו המיוחד לכך, עם הפתקאות המכילות את כל צרכיהם ומשאלות לבם עם הפדיונות. הוא בירך אותם, וביום ראשון או באסרו־חג היו חוזרים בתקוה טובה לביתם. בכלל היה הרבי ר' בצלאל בעל צדקה גדול, ביתו היה פתוח לרוחה לכל עני ונדכה, וכל מי שנכנס לביתו רעב יצא שבע ובידו סכום מעות של צדקה, וכן היה תמיד בביתו חדר מוכן להכנסת אורחים בלי תשלום שכר.

הרבי ר' בצלאל יהושע היה נוהג כהסבא שלו הרב הצדיק הרבי ר' מאירל מפרומישלאן, בחיבתו ומסירותו לישוב ארץ ישראל, על כן בנה בית לשם בית מדרש בעיר הקודש צפת, שעלה בממון הרבה והיה נקרא על שמו — בית המדרש של הרבי ר' בצלאל יהושע

מגלינא — ודאג להחזקת בית מדרש זה ולומדיה, שהיה שולח בכל שנה ושנה את הסך, שבע מאות ושנים גולדן (זהובים) כמנין שבת, הכסף היה נשלח בימי הספירה, שבין פסח לשבועות. הוא היה נשיא הכולל בהערים והסביבה גלינא־פרומישלאני. ודאג שלא תחסר בכל בית יהודי הקופסא של ר׳ מאיר בעל־הנס. ואמנם הגליל הזה היה מכניס סכומים גדולים. מכאן נשלח הכסף לנשיא הגדול ר׳ יצחק לייב סופר בעיר דרוהביץ, שמשם היו שולחים הכספים מכל ערי גליציה לארץ ישראל, לחלקם בין היהודים בירושלים, צפת ועוד. העסקנים שעסקו בהרקת הכסף מהקופסאות בכל הגליל שלנו היו ר׳ משולם גריידינגר ור׳ יהושע סופר סת״ם. יתר־על־כן היה הרבי שולח מכיסו סכומי־כסף לפרטים בארץ ישראל. כדי לתמוך בחסידיו. הרבי היה מקבל מארץ ישראל מחסידיו בכל שנה חטים למצה שמורה לכבוד פסח, חוטי ציציות של צמר מראשית הגז, וארג משי בפסים לתפור לו חלט מלבוש לפסח. אחר־כך היה שולח תמורתו בכסף להשולחים לו.

עם מלחמת העולם בשנת 1914, נמלט הרבי ובני ביתו מעירנו לעיר בולחוב, לרגל הרי־הקרפטים. הוא סבל מאד מהנסיעה הזאת ומהפרישה מביתו המסודר, כי היה כבר זקן. שם סידר את עצמו ומשפחתו בדירה ובית מדרש. וביום ה׳ תמוז תרע״ה, עמד בערב בבית המדרש והתפלל תפילת קבלת שבת על יד התיבה והוציא מפיו את המלים: „אור זרוע לצדיק — צנח פתאום על ברכיו ונפל לארץ ונפח נשמתו הטהורה.

הרבנים שכהנו פאר כרועי עדת בגלינא

א׳

הרב הגאון ר׳ נחמן הכהן ראפפורט, בן לאותו גאון מאור הגולה הר״ר חיים כהן ראפפורט, רב הכולל בעיר לבוב והגליל, שהיה ראש המתווכחים עם אנשי כת הפראנקים, בהקטדראלה האקדמית בלבוב בשנת הקי״ט. הרב ר׳ נחמן היה בנו השני של הרב הגאון

ר׳ חיים, הוא היה שולח לאביו שאלות מגלינא, והן נדפסו בספר שו״ת מאביו הגאון בחלק חו״מ בסימן י״ב, וגם בחלק אבן העזר. ובתשובות המחבר אליו השיב לו באהבה ובכבוד בזה הלשון: אהוב בני המאוה״ג נ״י, יפה כונת וכו׳. הגאון ר׳ נחמן הניח בנים ובנות ואחת מבנותיו היתה אמו של הנגיד מוה׳ חיים טעביל מבראדי מנוחתו כבוד בבית החיים בגלינא [22].

ב׳

הרב הגאון ר׳ צבי בר׳ דוד. בשנת תקל״ה הדפיס בדפוס ז׳אולקביי את הספר „משיבת נפש" על שיר השירים, ואת „נשמת צבי" על התורה. הוא נפטר בשנת תקמד [23].

ג׳

הרב הגאון ר׳ ד ו ד כ ה ן בן הרה״ג ר׳ משה כ ה נ א אבד״ק בעלזא, הוא חיבר את הספרים: „מראה כהן", „אהבת דוד ויונתן" על ש״ע חו״מ, נדפס בלבוב שנת תקנ״ה והספר „נפש דוד" חידושים בגפ״ת. היה מקודם מו״צ בעיר פאמורין ואחר־כך נתמנה רב בגלינא. הוא היה נין ונכד להגאון המפורסם הרב הגדול ר׳ אייזיק ר׳ יעקלעש [24].

ד׳

הרב הגאון ר׳ מאיר ק ר א ס נ י פ ו ל ר, ממנו נדפס הספר „יד המאיר" והניח הרבה ספרים בכתובים, בספר „בית אפרים" להרה״ג ר׳ אפרים זלמן מרגליות, על יו״ד נדפס עליו הספד. בספר „אהלי שם" (ע׳ 261—62.) נאמר: הרב ר׳ נחום אורי ב״ר דוד יצחק געליס, אביו היה מתלמידיו של הגאון ר׳ מאיר אבד״ק גלינא שקבע אחר־כך את ישיבתו בעיר בראדי, הרב ר׳ נחום הנ״ל נכד הגאון ר׳ משה הנ״ל היה רב בגלינא [25].

ה׳

הרב הגאון ר׳ י ה ו ד ה צ ב י בן הרה״ג ר׳ משה מסאמבור, היה גדול בתורה והיה חתנו של הצדיק המפורסם הרבי ר׳ צבי מ ז י ד י ט ש ו ב, היה אחר כך אבד״ק ראזדאל. חיבר ספר „דעת קדושים". יש ממנו

מכתב הסכמה משנת תקפ"ה בראש הספר זרע יצחק, מהר"ר אברהם מאולאנוב שהיה רב בגלינא [26].

ו'

הרב הגאון ר' אברהם אולאנובר, היה בנו של הר"ר איצקיל חריף אבד"ק סאמבור, והיה נכדו של הגאון בעל המגיד משנה, הוא חיבר ספר „תולדות אברהם" על ש"ס, וספר שו"ת „זרע יצחק" (נדפס בזאלקובי בשנת תרמ"ד) חי בזמנו של הרב הגאון ר' חיים האלברשטאם מצאנז, שהיה אז רב בעיר הקטנה רודניק על־יד אולאנוב, ושאל שאלות אצל הרב ר' אברהם הנ"ל. הן נדפסו בספרו „זרע יצחק". על ספר זה יש הסכמות מהרבנים הצדיקים ר' נפתלי צבי מרופשיץ, ר' צבי מזידישוב וחתנו יהודה צבי אבד"ק גלינא, מהרה"ג ר' חיים מצאנז וגאונים אחרים [27].

ז'

הרב הגאון ר' אריה ליביש הכהן ראפפורט נין ונכד הגאון ר' חיים הכהן ראפפורט מלבוב, נפטר ביום ו' אייר תר"ד [28].

ח'

הרב הגאון ר' שלמה זלמן רוזן היה אחיו של ראש הקהל, ר' מיכל רוזן הוא נפטר בשנת תרל"ד ז' ניסן [29].

ט'

הרב הגאון ר' יצחק אליעזר גרינברג, היה חתנו של הרבי ר' יחיאל מיכל בגלינא שהיה חתנו של הרב הצדיק ר' מאירל מפרומישלאן. הוא נפטר בשנת תרע"ט ב' שבט [30].

י'

הרב הגאון ר' מאיר ב"ר יעקב שמשון שפירא, נולד בשנת תרמ"ו בעיר שוטץ בבוקווינה והיה ידוע שם בשם העולה משוטץ. כיהן בעירנו כרב מרא דאתרא, ראש ישיבה ועוד, משנת תרע"א עד תרפ"א. מגלינא עבר לעיר סאנוק, משם לעיר פיטריקוב ומשם נתמנה לרא"ב דק"ק לובלין. יסד שם את הישיבה הגדולה והיה ראש מתיבתא של חכמי לובלין (יחל). היה ציר הסיים הפולני

ויסד בכנסיה הגדולה של „אגודת ישראל" בוינה, את לימוד הדף היומי בתלמוד. הוא נפטר בשנת תרצ"ד ז' חשון בעיר לובלין [31].

יא'

הרב הגאון ר' רפאל יחזקאל ב"ר דוד משה הוכברג. יליד עיר גלינא, תחילה היה מו"ץ ונתמנה אחר־כך לרב מרא דאתרא, חיבר ספר בשני חלקים: א' שו"ת מראה יחזקאל, ב' דברי יחזקאל, דרשות ודברי תורה. נדפסו בעיר בילגורייא בשנת תרצ"ח הוא נפטר בשנת תש"ב, מנוחתו כבוד בעיר גלינא [32].

יב'

הרב הגאון אהרן אריה גאטעסמאן, היה חתנו של הרבי ר' חיים בן הרב הגאון ר' יצחק אליעזר גרינברג שהיה רב בגלינא, אשתו היתה נכדת הרב הצדיק הרבי ר' נחום מבילקאמין. הרב ומשפחתו ושאר אנשי קהלת גלינא נספו בידי הרוצחים קלגסי הנאצים ימח שמם, ביערות כפר קראשינקא על־יד פרומישלאן, ולא נודע מקום קבורתם [33].

דיינים מורי צדק בגלינא

א) הרב ר' חיים פאלק היה ממשפחת רבני לבוב.

ב) הרב ר' אברהם חיים געבערט [34].

ג) הרב ר' ברוך ב"ר יעקב בסכס, נולד בגלינא בשנת תרכ"ז, היה מתלמידיו של ר' שמחה־בער. קבל סמיכת הוראה מהרבנים הגאונים ר' שלום מרדכי שוודרון ראבד"ק ברזאן, ר' יצחק אהרן אייטינגא רב בעיר לבוב, ר' משה הכהן ראפפארט רב דעיר ליזנסק, ר' פייבל רוהטין רב דעיר זלאטשוב, הרב בנימין וויס מטשרנוביץ. בשנת תרנ"ו נתמנה מורה צדק בעירנו, בשנת תרס"א נתקבל לרב בעיר סאלקא בבוקווינא, משם נתקבל לראבד"ק בעיר בארדיזאן רומניה, נפטר שם בשנת תרצ"ג. נדפס ממנו ספר "כבוד מלכים" „תרועת מלך", ונשאר ממנו בכתובים ספר שו"ת „ברוך אומר" [35].

ד) הרב ר׳ דוב גולדברג ב״ר יעקב מלמד, נולד בעירנו בשנת תרל״ג היה מתלמידיו של ר׳ שמחה־בער. בשנת תרס״ח נתמנה מורה־צדק בעירנו, נפטר מחמת מחלה בלבוב בשנת תרע״א [36].

ה) הרב ר׳ יצחק צבי אפרתי, ממשפחת הרבי מאפטא, בן הרב ר׳ יקותיאל אפרתי אבבד״ק חאליוב, בן הרב ר׳ מרדכי אבד״ק טארטאקוב וחאַליוב, בן הרב הצדיק ר׳ ראובן דוד, בן הרב הקדוש בעל אוהב ישראל ר׳ אברהם יהושע העשיל. ר׳ יצחק צבי היה מוסמך להוראה ע״י הרבנים הגאונים ר׳ מאניש באבאד אבד״ק טארנופול ור׳ יצחק ציף מלבוב. היה חתנו של הרה״צ ר׳ בצלאל יהושע מגלינא וישב על כסאו כרבי ודיין האחרון, לדאבון לבנו נספו הוא וכל משפחתו עם כל קדושי גלינא בידי הרוצחים קלגסי הנאצים ימח שמם [37].

רבנים ילידי גלינא שכהנו בערים אחרות

א) הרב ר׳ חיים ברוך ב״ר דוד משה הוכברג, אחיו של הרב ר׳ רפאל יחזקאל הנ״ל. נולד בעירנו בשנת תרכ״ח, היה רב בעיר קראפיץ עד שנת תר״ס, אחר־כך היה רב בעיר ניזניב ונפטר שם בשנת תרפ״ט, את כסאו בניזניב ירש בנו ר׳ שמואל מרדכי.

ב) הרב ר׳ ברוך בסכס כנ״ל.

ג) הרב ר׳ יהושע העשיל בן „הרב ר׳ אלתר לייביש פרנקעל, נכד הרב הגאון ר׳ משה הכהן ראפפורט אבד״ק ליזענסק ובלבוב, ממשפחת בעל „תבואות שור״. היה דיין בלבוב ורב בוויניק בפרור על־יד לבוב.

ד) הרב ר׳ יונה ב״ר יהודה ליב באנר, היה תלמיד הישיבה של הרב הגאון ר׳ מאיר שפירא בגלינא, הוא היה רב בעיר ראדזיחוב שבגבול רוסיה.

ה) הר״ר יעקב ב״ר אברהם קאשרוויי, הרופא בעירנו, היה דיין בעיירה נהרייוב.

השוחטים

ראוי להזכיר את השוחטים שהיו בעירנו, שהיו אנשים בעלי שאר רוח, תלמידי חכמים גדולים מרביצי תורה ליחידים ולרבים. הרב היה משתפם בשאלות חמורות של אסור והיתר. ר׳ אברהם אבלי גרסטל, היה ממשפחת רבנים מאייזנשטאדט ומלבוב היה חתנו של השוחט הזקן ר׳ משה נתן, לאחר שהפסיק לשחוט מחמת זקנתו והיה מומחה גדול במקצוע השחיטה.

אישיות חשובה בעירנו היה חתנו של ר׳ אבלי, הרב ר׳ אשר זעליג מארפלד, שהיה תלמיד חכם גדול ולמד הרבה שנים תורה עם הרב ר׳ ישכר בער הצדיק מבלזא. הוא היה הרוח החיה בבית המדרש של הרבי ר׳ בצלאל. כראש ישיבה קבע דרכים בלמודי התורה לכל הבחורים שלמדו בבית המדרש הזה. לבאר להם המקומות הקשים בגמרא ופוסקים. הוא למד תורה עם גיסו ר׳ יצחק אהרן הנמצא בארץ ישראל. גם כותב הטורים האלה היה נהנה מידיעותיו בתורתנו הקדושה.

ר׳ יוסף רוזנפלד (יוסלי שוחט), גם הוא היה תלמיד חכם גדול, והיה חסיד של הרבי מזידיטשוב, תענוג מיוחד היה לשמוע את תפילתו לפני התיבה מתוך התלהבות גדולה לפי נוסחם. מפיו היו לומדים בחורים שהתקינו עצמם לקבל היתר הוראה. הוא הגיד בבית מדרש הגדול שיעורים לפני הקהל בלילות ימי השבוע לאחר תפילת מעריב ובשבת אחר הצהרים. הוא ור׳ אבלי היו המוהלים בבריתות מילה בעירנו והסביבה. ביתם היה פתוח לרווחה לכל מיני אורחים וידם פתוחה לנדבות.

הישוב היהודי

היהודים ישבו במשך כל השנים במרכז העיר שעמדה על רמה גבוהה של חמשים מטר בערך. דרך אמצע העיר עבר הכביש הראשי („הפולני") מלבוב לברודי ועוד. המרכז היה כעין רחבה גדולה וסביבה

כעין טבעת גדולה של בתים עם חנויות והיתה מחולקת באמצע, בשני טורים של חנויות (קלייטען") ומעבר של ארבעה מטר ביניהן. מסביב לחנויות היה השוק, והרחובות היו רחבים מאד, רוחב כששים שבעים מטר. לצד דרום הגיע רחבם לעשרים וחמישה מטרים — במקומות אלו מרוכז היה המסחר בידי היהודים. משם הסתעפו לכל צד ועבר: רחובות צרים וסמטאות, ששמשו מרכז לבעלי המלאכה. מהרחוב לצד דרום היה הרחוב, שהוליך לבתי התפילה וכן לרחובות שהיו על שפת הנהר, שם היתה החצר של הרבי ובית מדרשו, בתי המלמדים והשוחטים, וכן הוליכו גם לגני הירקות, לבתי המרחץ והמקוה, להנהר, שהיו מתרחצים בו בימי הקיץ, לבתי הכבוד ולבתי המטבחיים. בתי התפילה עמדו כולם בקצה ההר ונקרא („שוהל־בארג") הר בית הכנסת, כי המקום מתחת להר היה הנהר, שם עמד ההקדש על יד בתי המטבחיים.

ההקדש היה בית של ארבעה חדרים עם חצר ושימש אכסניה של קבצנים, עניים עוברי־אורח, שהיו הולכים או היו נוסעים בעגלה שלהם מעיר לעיר עם משפחותיהם, וכל המשפחה היתה הולכת מבית לבית לקבץ נדבות, מלבושים ישנים ופרוסות לחם. ההקדש היה מעין רכושם הפרטי, כי בבואם לעיר הלכו ישר לביתם, מבלי לדרוש רשות ממי שהוא, והיו כאלה שישבו שם ימים מרובים ושם גם חגגו את החתונות והבריתות. החדרים היו תמיד מלאים מהם וחדר אחד היה כעין בית חולים עבור עניים זקנים עזובים חשוכי־מרפא, והיו בעיר מתנדבים שדאגו להם וסיפקו את מחסורם עד פטירתם.

הישוב הנוצרי

הנוצרים ישבו בפרברי העיר מסביב למרכז היהודי ורובם ככולם היו אכרים. בין שני הישובים הפרידו נחלים וגשרים. שמות הפרברים היו: מצד דרום זַאסטאוויה (מעבר לנחל), מצד צפון זאמוֹסטשי (מעבר לגשר), מצד מזרח זארוּבלה (מעבר לתעלה) ומצד מערב מְיאֶלאֶניקי על שם טחנת הקמח והנהר. בתיהם היו מעוטרים גנים של עצי פרי

וירקות, רפתים למקנה וסוסים. כמעט כולם היו עשירים.
העיר וסביבתה היתה מבורכת בירקות, מיני עצי פרי ותבואות, כי אדמת הסביבה שלנו היתה פוריה וטובה ביותר. העיר היתה מוקפת יער גדול בכל מיני עצים, על שטח כעשרה קילומטר מרובע, וכן שטחי מרעה גדולים מאד לעדרי בקר וסוסים. לגלינא שייכים היו עשרים ושמונה כפרים מיושבים אכרים, רובם רותנים (אוקראינים) ומעוטם פולנים, גרמנים ויהודים. בכל הכפרים ישבו יהודים משנים קדמוניות, מהם היו סוחרים קטנים, חנונים, חוכרים אצל הפריץ, ורובם היו עובדים בעצמם את אדמתם.

שמות הכפרים

מסביב לגלינא השתרעו הכפרים, ששכנו במסיבי העיר בהיקף על עשרה עד שנים־עשר קילומטר. שמות הכפרים: אלפאֶרדובקה, בוֹגדאַנובקה, וויזלין, זאמושטשי, זֶ׳אניוו, ז׳ורַאוּוניקי, זאדוואַרז׳ה (תחנת הרכבת גלינא־לבוב). סאלובי חאנוטשוב יאקטוֹרוֹב, לאשקי־קרוֹלאבסקיא, לאהודאו, מיטולין, מאזובא, סלאוויטא פאלוניצי פאלטאוו, פאַדהייציקי, פאהוֹרילצא, קוּרוֹביטש, ריווץ, רוזוואַרזאני, בעזבעריד, בילקא, הארמאנוב, פאדבורים. בכל הכפרים ישבו יהודים.
בענין על חיים היהודים מזמנים קדומים, כי אין בידנו מקורות רשמיים אלא מסורות וסיפורים מפי זקנים, סבים וסבות. ומפיהם קיבלתי וגם מפי הורי עליהם השלום, שספרו לי מחיי העיר בעודם צעירים, ומה שאספר בזה הוא מפיהם מתוך הקבלה למקורות על חייה ישראל בפולין בכלל ובסביבותנו בפרט.

ראש הקהל ומסי היהודים

המסים האלה מקורם עוד מימי ועד ארבע הארצות, שנוסד בשנת 1520 בערך ונתבטל בשנת 1764, ונמשכו המסים גם עם גליציה, שהיתה שייכת לממלכת פולין, לממלכת אוסטריה בשנת 1772. ממשלת פולין

הטילה על היהודים מסים בסכומי כסף גדולים ולשם השגתם נתנה הממשלה לועד ארבעת הארצות רשיון להטיל חובה על ראשי הקהילות בכל עיר ועיר לגבות את חלקם במסים בקבוץ היהודים בעירם, ואחר־כך לשלוח את הכסף לועד ארבע הארצות ששילם את המסים לממשלה. הרשיון שקיבל הועד מממשלת פולין התפתח ונעשה כמעט לאוטונומיה יהודית. כי כל הענינים היהודיים בינם לבין עצמם, או בינם לבין הממשלה, כגון גביית המסים אם לממשלה, אם לצרכי הקהילה הדתיים והחילוניים, וכן הרשות להטיל קנסות ועונשין על אלו, שלא קיימו את פסק־דינם — כל הדברים האלה נסדרו על ידי פרנסי הקהילה.

פרנסים אלה היו עוסקים בצרכי צבור באמונה שלמה, הם נשאו בעול בכל דבר הנוגע להיהודים כקטן כגדול באחריות מלאה, וכספי הצבור היו קודש רק לטובת הכלל. אולם משנתבטל ועד ארבע הארצות נשתנו פני הדברים האלה והתפתחו הפעולות של ראשי הקהילות שלא לטובת הכלל אלא לטובת עצמם ומשפחותיהם, והיא פרשה עגומה בחיי ישראל. הם רדו בצבור היהודים ככל העולה על רוחם ובכוח הממשלה שתמכה בהם, וגביית המסים על ידם נהיתה לעול כבד על העם הפשוט שהיה בידם כחומר ביד היוצר. אמנם נמצאו עוד מנהיגים ישרים, שהיו מתנהגים ביושר ובהגינות כדרך הפרנסים הקודמים, אבל אלו היו יוצאים מהכלל, ובטלו ברוב שהיה נוהג שלא כשורה. המסים הללו היו: מס הבשר; מס הנרות לשבת, ליום טוב ושל חגיגות חתונות; מס הנשואין; מס תעסוקה; מס המתים. הקשה שבכולם היה מס הנשואין: במאה השמונה עשרה, כשגליציה כבר היתה תחת שלטונה של אוסטריה, הוכבד עול המס הזה על היהודים, בכוונה להקשות קשרי הנישואין כדי לעכב את רבוי היהודים במדינה. מלבד חובת המסים הוטלה גם חובת קבע־לקבל רשיון לנשואין מטעם השלטונות, ואילו השגת רשיון זה היתה בתחילה תלויה בהוכחת מקור פרנסה של מבקש הרשיון, גם בהוכחה שיש לו רכוש בעל ערך.

המשכיל המתבולל הידוע „הרץ הומבורג" שהיה היועץ של ממשלת אוסטריה להשכלת היהודים, חיבר בגרמנית חוברת בשם „בני־ציון",

והממשלה הטילה חובה על כל בחורה ובחור הרוצים לבוא בברית הנישואין להבחן בידיעת הדת על פי החוברת הזאת. ילדי היהודים לא הלכו אז לבתי הספר וממילא לא ידעו את הלשון הגרמנית, להבחן מתוך חוברת זאת. וגם לא רצו להבחן על פי קונטריס של כמעט־מומר, וזה היה אחד הגורמים שהיהודים סדרו להם נישואין שלא מדעת השלטונות. בכלל עשתה הגזרה הזאת רושם רע. פחד נפל על היהודים בכל מקום ומקום ופשטה שמועה שהקיסר יוסף השני יגזור בכלל על נישואי היהודים ועל כן סדרו להם היהודים אז בכל עיר וכפר את השבת ראפטים — פירושו בפולנית: בחפזון — שבכל עיר ועיר ובכל כפר וכפר נתקיימו מדי יום ביום עשרות חתונות לגדולים ולקטנים ואפילו לפעוטות. ומשום כך לא יכלו להכניס את ילדיהם לרשימת הנולדים הממשלתית.

אמנם גזרתו של הומבורג נכשלה, אולם הפחד נתקיים גם אחרי כשלונה מחמת גזרות המסים בצורה אחרת — מ ס ה נ ר ו ת. בשנת 1797 הכניס שלמה ק ו פ ל ר איש סטניסלבי, הצעה לממשלה, שיטילו מס על יהודי גליציה, על הדלקת הנרות בשבת, יום טוב, בחנוכה ובחתונות. וכן הציע, יחד עם שותפו טוביה ש ט י י נ ב ר ג, לממשלה תשלום דמי חכירת מס זה בגליציה המזרחית את הסך 104.409 זהובים לשנה. הקיסר היסס הרבה אם להנהיג מס זה העלול להיות למעמסה על הדת היהודית, אך הומבורג הרגיע אותו בהסבירו לו, כי דבר כזה אין בו משום פגיעה בדת. המס הונהג ולאחר זמן הוכח כי הומבורג קבל חלק מן הרוחים. הוא עורר את הצבור להרבות בנרות, שהרי לפי שרבוי הנרות פירושו הגדלת המס. וכן ניתנה זכות בחירת חברי ועד הקהילה ורבניה רק לאלה שהיו משלמים מס של שבעה נרות, ולפי שמתן את התעודות לבוחרים היתה ביד החוכרים היתה ממילא בידם ההכרעה על הבחירות. מלבד ממס הנרות שלמו היהודים מס בשר כשר, שגם הוא הוחכר על ידי הממשלה ליהודים. המסים האלה היו למעמסה על היהודים, וביחוד על העניים. מדי פעם בפעם ניסו היהודים, על ידי בקשות, להשתחרר מעול המסים

אך ללא הועיל, ורק עם נתינת הקונסטיטוציה בשנת 1848 בא גם שחרור ממס הנרות, ובמקצת גם ממס בשר כשר.

מ ס ה ב ש ר

חוכר המסים היה כרגיל תמיד ראש הקהל, הוא החכיר את המס לאחד מבני משפחתו, שגם הוא היה שותף לעסק. חוכר־המשנה היה יושב בחנות ביום מכירת הבשר ותיבת הכסף בידו, הקצב חילק את הבשר לקונים והחוכר לקח מהם את הכסף בעד הבשר ושם בתוך התיבה. בכל יום חמישי היו שוחטים בהמה גסה לבשר לשבת, ואילו בשאר ימות השבוע לא נמכר בשר. יוצא מהכלל, אם היתה שמחה אצל אחד העשירים או הפריץ ערך חגיגה בארמונו ודרש להכין לו בשר, ואו־אז הותרה שחיטה ונהנו גם אחרים מבשר בהמה. העשירים היו מסתפקים בימות החול בבשר עוף, אבל ליום השבת, ביקש כל יהודי היה, להדר את השבת ולקיים את המצוה של בשר ודגים וכל מטעמים, והשתדל אף עני שבעניים, לקנות חתיכה בשר בהמה.
מחיר הבשר לשבת היה ביוקר רב, שלא כל אחד ואחד היתה ידו משגת לכך. לפיכך הסתפקו רוב בני העיר במיעוט בשר וקנו בלבד לצאת חובה לכבוד שבת. אולם אלו שקבלו את חלקם המעט במחיר היקר, נאנחו מאוד, כי העצמות היו מרובות מן הבשר. את הבשר הטוב היו מחלקים קודם בין ראש הקהל ומשפחתו ומיוחסים אחרים. את שאר הבשר לרבות העצמות מכרו בכסף מלא לאנשים הפשוטים, ואם התאונן אחד הקונים כי קבל עצמות יותר מבשר, לא נתנו לו בשבוע הבא בשר בכלל. רב העיר היה מגין על חוכר הבשר, מכיון שפרנסתו היתה תלויה בראש הקהל. הוא היה מכריז מעל בימת בית הכנסת, כי בשר משחיטת חוץ הוא טרפה. וכן היה ראש הקהל מטיל עונשין על מי שהעיז והביא לו בשר לשבת מהכפר או מעיר אחרת.

מס הנרות

מס הנרות היה קשה ממס הבשר. אם משפחה אחת לא היה לה בשר לשבת, אפשר היה לשים בתוך הסיר מעט גריסין, פולים וכדומה ולהטמין בתנור כחמין לשבת ואחרים לא ראו בבשתם. אך כשלא הדליקו נרות לכבוד שבת והקהל שהלכו מבית הכנסת ראו אפלה בבית, היתה זו בושה גדולה ביותר. שעל־כן היה אפילו העני שבעניים משתדל לקנות אצל החוכר נרות לשבת. שוטריו (הפאחולקיס) עברו בלילי שבתות עם השבת־גוי והשגיחו ברחובות ובסמטאות, אם נמצאו נרות דולקים שלא נקנו מידי החוכר, ואם היו כאלה היה השבת־גוי מכבה אותן. הרבה פעמים היה דבר כזה מביא לידי תגרות־ידים עם השומרים ולידי מאסרים.

מס החתונות

ההורים שביקשו להשיא את בניהם צריכים היו ללכת תחילה אל ראש הקהל והחוכר להתפשר עמם בענין הבשר והנרות לחתונה. בסידור זה היתה תלויה הגבלת זמן החתונה, (לפי המנהג סעודת־הארוסין היו עושים הורי החתן וסעודת־הנשואין הורי הכלה), והחתונה היתה בעיר מגורי הכלה. כרגיל, דרש החוכר מחיר גבוה ומצד המחותן היו כמה השתדלויות אצל ראש הקהל להשפיע עליו שיפחית מן המחיר, או מי שלא היה די זריז להתפשר קודם עם החוכר היה מוכרח לדחות את החתונה לזמן אחר, אף כי כבר הוכנו צרכי החתונה.

אמנם היו כאלה שמצאו להם דרכים ותחבולות לסדר את החתונה בלא תשלום המס. אבל תחבולות אלה הביאו לידי מכות, מאסרים ועונשין. תשלום מס החתונה היה כוחו יפה עד אחר סידור החופה, ולאחר מכן משנגמרה העמדת החופה פקע כוחו של ראש הקהל ולא היו מחוייבים לשלם את המס.

בענין כזה סיפר לי פעם אבי זכרונו לברכה מעשה שהיה: החוכר

דרש מהורי הכלה מחיר מופרז והם לא היה בידם לשלם ולא התפשרו ביניהם. המחותן אבי הכלה שהיה מבעלי האגרופין, כשחזר הביתה מבית החוכר, אמר לאשתו להכין את הסעודה ליום המיועד לחתונה. ביום החתונה התאספו כל המחותנים בבית הורי הכלה, הנשים בחדרה של הכלה, הגברים בחדרו של החתן והיו מוכנים להוליך את החתן והכלה לחופה. החוכר, שנודע לו כל הנעשה שלח את הפאחולקיס (השוטרים) שלו, לשמור על החתן שלא יוליכו לחופה, קודם שישולם את המס כדרישתו. המחותן וכמה מהחברים שלו פתחו בתגרה עם הפאחולקיס, הרביצו בהם מכות נמרצות כדי ריסוק אברים. בינתיים סידרו את הקידושין בחצר והיו פטורים מלשלם את המס. מובן, שראש הקהל התנקם בהם אחר כך.

ושוב היה מעשה דומה בשינוי פרטים קצת: הפעם כבר היה החוכר זהיר יותר ושלח למקום החתונה שוטרים מזויינים מטעם הממשלה, וישבו על יד החתן מימינו ומשמאלו, ושמרו עליו שלא ילך לחופה קודם שילום את המס, כשחזרו המחותנים ולא יוכלו להתפשר עם ראש הקהל, מצאו להם הפעם עצה אחרת: הם הלבישו בחור אחד בדומה לחתן בבגדי משי ושטריימיל, הושיבו אותו מתחת לשולחן לרגלי החתן, אחר כך כיבו בבת אחת את כל הנרות בחדר, ועד שהשוטרים הספיקו להדליק את הנרות, ירד החתן לתחת השולחן והחתן המדומה עלה לשבת במקומו בין השוטרים. השוטרים, שהיו גויים לא הבחינו בדבר. ובתוך הבהלה הזאת הוציאו החתן והכלה וסודר החופה על יד דיר העצים בחצר, אחרי החופה חזרו החתן והכלה עם המחותנים אל הבית בתופים ובמחולות והודיעו, להם להשוטרים שכבר נתקיימו סדרי החופה והם יכולים ללכת. השוטרים קבלו כוסות יין־שרף ודבשן והלכו לביתם. תחבולות כאלה יכלו לחבל רק בעלי כוח, אבל רוב העם היה נאנח ונאנק תחת כובד המסים.

מס קבורת המתים

שדה בית הקברות היה רכושה של הקהלה, כשמת יהודי היו קרוביו באים לראש הקהל לקנות בשבילו חלקת קרקע בבית הקברות ולקבל רשות להציב מצבה. מחיר חלקות אלה לא היו מסוים, והיה קובע ראש הקהל לפי שיקול דעתו: אם היה הנפטר ממשפחתו או ממשפחת כלי הקודש של הרב וכדומה, היה המחיר והמקום אחר ואם היה הנפטר מפשוטי בני העיר, היה המחיר ומקום הקרקע אחרים. במקרה כזה היה ראש הקהל עושה את חשבונו עם המת ועם קרוביו, על התנהגות בעבר ובהווה נגדו או נגד בני משפחתו על פגיעה בכבוד או בעניני מסחר, או בעניני מסים. לפי חשבונות אלה דרש ראש הקהל את התשלום עבור אחוזת קבר ועלה לפעמים לסכומים כאלה שידם של הקרובים לא השיגה לשלם. כל זמן שלא שלמו את הכסף לא נגשו הקברנים לחפור את הקבר והחברה קדישא לא עסקו בהטהרת המת, אלא אם שקבלו מפי ראש־הקהל את הפקודה לכך. אירע שהמת היה מוטל על הקרקע כמה ימים עד שנתפשרו הצדדים.

היו מקרים שהמת הובל לקבורה לעיר אחרת, או נקבר בלילה שלא מדעת ראש הקהל והוא התנקם אחר־כך, ולא נתן רשות להציב מצבה, עד ששלמו הכסף כדרישתו, הרבה קברים כאלה נשארו בלי מצבות לראשם, ועוד בזמני לא נשתנו בהרבה סדרי קבורות המתים, עד שניצחו הציונים בבחירות למועצת הקהילה והם הכניסו סדר גב בענין זה.

חילים לצבא הממשלה

לפי החוק בזמן ההוא צריכים היו ראשי הקהילות בכל עיר ועיר לספק בכל שנה מספר יהודים צעירים לצבא־הממשלה. ראש הקהל היה נוהג לקחת את הצעירים הללו מבני עניים ומסר אותם לעבודת. הצבא וידוע היה כי אם במשך השנה היה למישהו סכסוך עם ראש הקהל סופו לבוא על עונשו. באופן שבנו יימסר השנה להיות חייל בצבא.

דבר כזה היה אסון, לא בלבד להורים אלא גם כתם שחור על כל המשפחה, כי עבודת־צבא היתה פוסלת בעניני שידוכים, במשך שנים רבות.

ראש הקהל שמר תמיד על בני משפחתו ועל בניהם של „יהודים נאים" שלא יוטל חס ושלום רבב כזה במשפחתם. באותם הימים, כשבאה ועדת הבדיקה לבדוק את הצעירים נתרוקנה העיר מבחורים ואברכים צעירים. בני המשפחות המיוחסות הסתתרו במקומות־מבטחים שלא היו מחפשים שם, ואילו אחרים הסתתרו במרתפים, על הגגות, בשדות ובגנים וכדומה. אולם ראש הקהל היו שולח את השוטרים שלו, וכן שוטרים מזוינים של הממשלה, ואלה היו מחפשים בכל המקומות עד שנמצא מספר הצעירים לפי המכסה שהוטל על העיר למסור לצבא.

בכיות וצעקות נשמעו באותו זמן בכל פינות העיר, היו אלו יללות ההורים והמשפחות, שבניהם או קרוביהם נפלו בידי החוטפים, אירע שאמהות יצאו מדעתן מרוב צער, והרבה מהן מתו קודם זמנן, מחמת פורעניות זו. היו כאלה שזממו להתנקם בראש הקהל, אבל זה ידע תמיד למצוא את הדרך אל ההורים שעל פי רוב היו עניים, בהמציאו להם סכום כסף על ידי משרתיו שומרי ראשו. וכן סיפרו שהיו מקומות, שראש הקהל היה מכנס בעירו את כל הצעירים בעלי המומים, והתפשר עם ועדת הבדיקה הצבאית על סכום כסף והם לקחו אתם אחדים מהגבורים האלה, כדי למלאות את ההתחייבויות של הקהילה. וכמובן כי אחרי כמה שבועות חזרו הללו העירה.

בשנת 1848 ניתנה הקונסטיטוציה על ידי מלכות אוסטריה ואז זכו לשווי זכויות גם יהודי כל ארצותיה, אמי עליה השלום ספרה לי על גודל השמחה שהיתה באותו יום בעירנו בזמן שהכה השוטר בתוף ברחובות העיר, בין של יהודים בין של נוצרים, כולם התאספו, אנשים נשים וטף על יד פעמון העיר. השוטר הכריז בשם הממשלה על מתן הקונסטיטוציה, ועם ההכרזה הזאת נתבטלו כל המסים הקודמים — מס הנרות, מס הבשר ועוד. ההכרזה נתקבלה מתוך שמחה גדולה, מיד יצא ר׳ יהודה־אבא, ראש הכלי־זמר עם התזמורת שלו והם

עברו ונגנו בכל הרחובות והסמטאות, בכל החלונות היו בערב נרות דולקים בפמוטות של שבת. כל בני הקהילה נגנו ורקדו, „החברה הלבנה" התנקמה ועשתה שמות וחורבן בביתו של החוכר, הוא ומשפחתו ברחו מן העיר, בית ראש הקהל היה סגור וזקני העיר שמרו עליו שלא יעשו בו כמו בבית החוכר, הפאחולקיס ספגו מכות אכזריות עד זוב דם וימים הרבה הסתתרו ולא באו בין הקהל.

באמת החליפה הממשלה את המסים הקודמים במסים אחרים, אך כוחם של כלי הקודש וראשי הקהל (הרעגירער) ניטל. אף כי למעשה נשארו בעינן המשרות האלה בקהילות הקטנות גם לאחר שנת 1848, כי רק בשנת 1868 הונהגו הקולטוס־געמיינדען, העדות הדתיות כלומר הקהילות בגליציה כולה עם בחירות ישורות מסודרות. וגם לאחר מכן שרר עוד עשרות שנים משטר הרעגירער בעזרת השוחד שנתנו להסטארוסטא (מושל המחוז) ופקידיו. למשל בעירנו נבחר ועד הקהילה רק ב־1906 ואז התחילו הסדרים להתנהל בסדר. תקפים אלו ניסו עוד להאחז בקש, כי לא רצו לוותר על כבודם ועל הנתח השמן, אלא שרוח הזמן, הכריחם להכנע.

בשנת 1789 הוכרזה בגליציה תעודת הסובלנות של הקיסר יוסף השני, בענין היהודים. אז הוטלה על היהודים בגליציה החובה לקבוע להם שמות משפחה, לייסד בתי ספר נמוכים נורמליים או גבוהים שכל נער יהודי יהא חייב ללמוד בהם, (הרוצים להנשא היו חייבים להוכיח בתעודה שגמרו למודי בית הספר הזה) ואמנם באותה שנה נפתח בגלינא בית ספר כזה. השלטונות מינו למפקח על בתי הספר היהודיים את הירץ הומבורג, והיו נקראים בתי ספר גרמניים יהודיים. אך נסגרו מחוסר תלמידים בשנת 1806 [37].

פרקי חיים

חיים הכלכליים

מקורות פרנסת היהודים בגלינא, היו רובם מסחר ומלאכה, ומעוטם תעשיה וכן פקידות ומקצועות חפשיים. בכלל חיו האוכלוסיה היהודית ממסחר זעיר, חנויות של כל מיני מצרכים, והלבשה את הדרוש לכל אנשי העיר, יהודים ונוצרים, בעיר ובכל כפרי הסביבה. חלק קטן היה עוסק גם במסחר סיטוני וכן משלוח סחורות לחוץ לארץ, כגון תבואה וביצים שהיו שולחים לאנגליה וגרמניה, פשתן ועורות שהיו שולחים לצ׳כיה, — וכן היו נשלחים לארצות שונות : יין שרף, עצמות, סמרטוטים, נייר משומש וכדומה. היו גם חוכרי אחוזות של הפריצים בתי־משרפות ליין שרף, סוחרי יערות, ולפרצילאצה, כלומר לחלק אותם חלקים חלקים לאנשים פרטיים בתשלומים, קבלנו בנין להממשלה והפריצים. בעלי מלאכות היו היהודים מכל המינים, החל בחייטים, סנדלרים, וכלה במכונאים מוכשרים ביותר. המלאכה היהודית היה לה עבר גדול של מאות בשנים, הנוצרים למדו את המלאכה מהיהודים. תעשיה : לא היו בגלינא בתי חרושת גדולים, אבל היתה טחנת קמח עם מכונות־קיטור וכן טחנות קטנות לדוחן, כוסמת ושעורים, בית חרושת לסבון, לנרות, לגזוז, מאפיות ותעשיה רחבה של שטיחים מצמר נקי, שתוצרתם נשלחה גם לארצות־חוץ. בתעשית השטיחים עסקו יהודים ונוצרים. גלינא היתה עיר בעלת שפע רב, כי למוסדות הממשלה בעיר היו כפופים. עשרים ושמונה כפרים. ומאכרים היו באים יום יום לסדר עניניהם במוסדות האלה, והללו היו קונים בחניות את צרכיהם לביתם בכפרים. וכן היו בעירנו הרבה יומא־דשוקא במשך השנה. והיהודים היו מתפרנסים מעסקי מסחר מהבאים אלה לעיר וקנו גם מהם תוצרתם החקלאות שהללו הביאו לממכר, ומצאו מזה פרנסתם ברווח. גלינא היתה שייכת בשלטון המחוז (בהסטארוסטא) לעיר פרומישלאני, אלא בעניני הצבא, לעיר המחוז ברזאן, להגדוד מספר 55, לצבא הגנת המדינה מספר 20 : ולענין משפטים פליליים היתה שייכת לעיר המחוז זלוטשוב,

ולענין בפינאנסים היתה שייכת לעיר המחוז ברודי.

בגלינא היתה אינטלגנציה גדולה של יהודים: ז. בראונר, היה שופט בבית המשפט, פרסטר וי. גרינברג היו מנהלי מחלקות, ורוב הפקידים הראשיים היו יהודים. היו שלושה עורכי־דין יהודים, ד״ר יעקב קורקיס, ד״ר לינדענבוים וד״ר ישראל טננבום, גם סגניהם ופקידיהם היו יהודים. המהנדס נוסבום־שפייזר היה המודד הממשלתי לעניני קרקעות ומגרשים, שמעון פרוכטר היה מנהל הדואר, ראש פלוגת הז׳נדרמים היה מר שוובל, וכן רופאים ורופאי שנים היו יהודים, מנהלי הבנקים ופקידיהם. כולם היו חברים באגודת „ציון״.

חדרים ובתי ספר

תלמוד תורה

המוסד הזה היה קיים כמאה וחמישים שנים, לחברה הזאת היו חברים כמעט כל בני העיר, תפקידה. היה לדאוג שכל הילדים, בני עניים ילמדו תורה, אחד אחד לפי גילו מפי מלמד מתאים לו. ההכנסה היתה מדמי שבוע, שהיו החברים משלמים בכל שבוע, כל אחד כפי יכולתו, הגבאים הלכו עם השמש, בכל יום רביעי מבית לבית לאסוף את הכסף. השמש לקח את הכסף ושם בתוך הקופסה והם רשמו את הגבייה בפנקס. (אבי עליו השלום היה אחד הגבאים). וכן היו הרבה עזבונות של הקדשות על סכומי כסף גדולים, שבני עירנו הקדישו לפני מותם להחברות תלמוד תורה וביקור חולים. נשיא החברה היה הרבי ר׳ בצלאל יהושע. הוא בנה, בתוך החצר שלו, בית גדול עם הרבה חדרים, במיוחד לשם התלמוד תורה ומינה מלמדים טובים ומשגיחים לפקח על הלימודים.

בני־תורה

שינוי גדול חל בסדר הלימודים בבוא הרב הגאון ר׳ מאיר שפירא לכהן כמרא דאתרא בעירנו. והופעתו אז היתה בשעה הנכונה, כי ירידת למודי התורה כבר היו בדרגה התחתונה, הואיל ורוב התלמידים

עברו מהחדרים לבית הספר מיסודו של הברון הירש, והחדרים התרוקנו מתלמידיה, חלק קטן למדו מתחילה בחדר בשעות אחר הצהרים, אבל כשהתלמידים צריכים היו להתקין עצמם לכניסה לבתי־ספר תיכוניים שוב לא היתה שעתם פנויה ללמוד בחדר גם אחר הצהרים. שעל כן נתרוקנו ממילא גם הקלויז ובית־המדרש מלומדי תורה. הרבה נאנחו על כך ושתקו, כי לא היה בידם לשנות או לתקן. אולם רבנו הגאון נגע הדבר אל לבו כפצע עמוק והוא שמשך את ילדי עירנו שוב ללימודי התורה במסירות נפש ממש, ותהי ראשית מעשיו ביסוד החברה „בני תורה". הוא השפיע על הרבי ר' בצלאל יהושע שיוותר לו על התלמוד תורה, וכן ניתן לו למזג את המוסד הישן והמוסד החדש ואחר כך לקח את הבית הגדול במרכז העיר מעזבון של הנדיב ר' יהודה זאב שטיינוורצל ואת הכסף מעזבון של מר דודי, ר' אהרן קלוץ, ובנה ושינה את הבית להיותו מתאים לצורך בית ספר, עם כתות שיכילו הרבה תלמידים. בכל שבת השמיע דברים מלהיבים מעל בימת בית הכנסת הגדול, שהיה תמיד מלא אנשים ונשים, ובימות חול הלך מבית לבית לאלה שלא באו אליו וכן הצליח למלאות את חדרי „בני תורה", ילדים בני גילים שונים, מינה מלמדים טובים שלמדו לפי התכנית שלו. תחילה היה הוא בכבודו ובעצמו בא יום־יום לפקח על הלימודים, אחר־כך מסר את ההשגחה לידי תלמידיו הגדולים מהישיבה שלו והם השגיחו, שהמלמדים ימלאו תפקידם ויעשו את מלאכתם באמונה, וקול התורה נשמע שוב בחוצות עירנו. סדר למופת היה בבית זה, המלמדים קיבלו את משכורתם חודש חודש מהמשרד, מבלי להכיר את הורי התלמידים. והתלמידים קיבלו בכל חצי שנה תעודות עם ציונים, לא היתה כל הפליה בין בני עשירים ובני עניים ללימודים וציוניהם, אלא היו פטורים משכר־למוד. גם לאחר שהרב הגאון עזב את עירנו התקיימה חברת „בני־תורה" עד פרוץ מלחמת הנאצים ימח שמם.

על הרב הגאון ר׳ מאיר שפירא

הרב הזה היה מטפוסי הרבנים הגאונים, שהיו נזהרים לקבל שכר, כי לא חפצו שתורתם תהיה להם קרדום לחפור בה. יודע אני וגם אחרים יודעים זאת, כי הרבה שנים מיום בואו לעירנו לא קיבל כלל וכלל משכורת כמרא דאתרא! וכל דאגתו היתה שהדיינים הרב ר׳ יחזקאל הוכברג והרב ר׳ דוב גולדברג יקבלו משכורתם, וכן לא קיבל שכר פסקי דינים, אך מסרו להדיינים — וכן התנהג כדרך הגאונים הראשונים, בהחזיקו בביתו ישיבה מהרבה בחורים, והרביץ תורה בישראל. אלה מן הבחורים שלמדו אצלו, שהיו מחוץ לעירנו דרו בביתו ואכלו על שלחנו מבלי תשלום שכר, הוא נהג בהם מנהג אב בבניו ממש. שכרו היה הסיפוק שזכה לראותם תלמידי חכמים ורבנים בערים שונות. לאחר שנים שמועצת הקהילה עמדה על כך, כי יקבל משכורת, היה מחלק את הכסף בין בני ישיבה עניים ובין המשרד להחזקת „בני־תורה״.

כידוע היה הרב חתנו של הגביר ר׳ יעקב ברייטמן מטרנופול, והוא נותן לו סכומי כסף גדולים ועל כן היתה לו האפשרות לחיות ולעבוד לטובת הכלל שלא על מנת לקבל פרס.

בית הספר מיסודו של הברון הירש

בית הספר הזה נוסד בעירנו בשנת 1895, ביזמתו של העסקן ר׳ ליב וואלף (המכונה ליב שרייבר) ותכנית הלימודים היתה כמו בבתי ספר מטעם הממשלה. אלא שכל המורים היו יהודים, והילדים לא סבלו, מהמורים כמו בבתי הספר של הממשלה, מידי האנטישמיים והילדים הנוצרים. בעת פתיחת בית הספר בעירנו היתה מצד הרבי והחרדים, התנגדות גדולה ותעמולה, שלא לשלוח ילדים לשם. אולם לאחר כמה שנים נשתנה המצב ולמדו בו כמעט כל ילדי העיר והסביבה, וכך נתרוקנו כל החדרים מתלמידים. הרבה גרמה לכך

העובדה, שהתלמידים קיבלו בבית ספר זה תמיכות שונות: אוכל, הלבשה והנעלה, ולפי שאותה שנה היתה השריפה שכל בתי היהודים עלו באש, היתה זאת תמיכה ניכרת. אותה שנה וכן השנים שלאחריה קיבלו הילדים בבוקר וצהרים ארוחות אוכל ופעמיים בשנה בתחילת ההורף ובתחילת הקיץ חליפות, מעיילים, נעלים, כתנות וכובעים. התלמידים שגמרו חוק־לימודי בית הספר, ולא היה ביכולתם להמשיך

בית הספר מיסודו של „הברון הירש"

בלימודם בבתי ספר תכוניים, היתה ההנהלה דואגת לסדרם אצל בעלי מלאכה ללמוד מקצוע שיוכלו לפרנס את עצמם מיגיע כפיהם, ותמכה בימי לימודיהם ואחר כך נתנה בידם סכום כסף לקנות מכשירי עבודה שיוכלו להסתדר ולעבוד בעצמם.

בית הספר שפה ברורה

חברה "שפה ברורה" נתיסדה על ידי החברים של אגודת „ציון" בגלינא, ומטרתה היתה להפיץ את שפתנו בין הילדים הקטנים והגדולים. בו למדו ילדי ערנו וילדי מהסביבה משני המינים את השפה העברית ותרבותה. ההנהלה שקדה על שילום משכורת המורים, וקיום בית הספר, ההכנסה היתה בחלקה משכר למוד והשאר מתמיכת החברים. חברי „שפה ברורה" דברו ביניהם עברית וכן היו הרצאות בעברית.

מ ו ס ד ו ת - צ ד ק ה

ג מ י ל ו ת ח ס ד

חברת גמילות חסד נוסדה על ידי ד"ר יעקב ק ו ר ק י ס, בכספי עזבון של הנדבן ר' יהודה זאב ש ט י י נ ו ו ר צ ל. המוסד היה במשרדו של ד"ר קורקיס ההלואות ניתנו בלי רבית לסוחרים זעירים, לבעלי מלאכה ועוד, כמעט כל יהודי העיר נהנו מהלואות אלו.

„י ד ח ר ו צ י ם" ו„א ג ו ד ת ח ר ו צ י ם"

הראשונה היתה של בעלי מלאכה זקנים ואחרונה של צעירים, תפקידיהם היו פוליטיים וכלכליים, לדאוג שיקבלו בבחירות שונות מקום בשביל מועמדיהם וכן להטבת מצב בעלי המלאכה בכל המובנים.

ב ק ו ר ח ו ל י ם

חברת „ביקור חולים"": ההכנסה של החברה הזאת היתה, כמו של חברת „תלמוד תורה", מתשלומי חברים ומעזבונות לפי שעירנו לא נמצא בה בית חולים, מלאה החברה הזאת צורך מועיל לבקר את החברים בעת חליים בביתם, לעזור להם מכספי החברה ברופא ורפואות ולתמוך למחוסרי־אמצעים בתמיכת כסף עד להבראה.

„ל י נ ת ל י ל ה"

חברת לינת לילה: החולה ששכב במטתו בביתו, ובני ביתו היו מתעייפים מטיפולם כל היום בחולה, היו באים בכל לילה שני חברים ללון עם החולה, לעשות לו את המטה, לשרת אותו בכל לפי פקודת הרופא, הם היו יושבים על יד מטתו כל הלילה ומגישים לו את הרפואה בזמנה, להשגיח אם יהיה צורך להזמין את הרופא בלילה, והעיקר שבני ביתו יוכלו לנוח מעבודת היום.

חברה קדישא

„חברא קדישא": תפקידה היה לטפל בנפטר אחרי הפטירה בטהרתו ועוד לפי הדין.

נושאי המטה

חברת „נושאי המטה": תפקידה היה לדאוג לכך שיהיה לפחות מנין אנשים בעת ההלויה ולשאת את המיטה עד להקבר בבית העלמין ולהיות שם עד סתימת הגולל. החברה לא הבדילה בין עשירים ועניים. וכן היו חברת ש"ס, עין יעקב, ומשניות, שסיימו מידי שנה בשנה וביום הסיום היתה סעודה בבשר ויין.

בין יהודים לנוצרים

היחסים בין שתי העדות היו תמיד יחסי ידידות, יהודי גלינא אינם יודעים לספר שהיו אי פעם התפרציות או התנגשיות מצד הנוצרים נגד היהודים. אלה ואלה היו מספרים על היחסים הטובים שהיו ביניהם. האכרים היו מספרים לבניהם על העזרה הרבה שהיהודים היו מושיטים להם בשעת דחקם ושבזכותם הגיעו למשקים גדולים כאלה. הם התאוננו על הדור החדש שהביאו את שנאת היהודים לתוך ביתם. כך התנהגו האכרים הנוצרים בני הדור הקודם, אבל כשגדל הדור החדש גומרי הגימנסיות או האוניברסיטאות הפולניים והאוקראיניים, וחזרו לביתם לעירה, או לכפר, הביאו אתם מנות גדושות של תורת האנטישמיות. אז נשתנו היחסים לגמרי. הם הפיצו בביתם ובסביבתם את התורה, כי היהודים אשמים בכל. תהליך זה התפתח בתחילה קמעה קמעה והגיע לממדים גדולים. בראשית התנגדו הוריהם לדעות אלה והזכירו וחזרו והזכירו להם, אחר־כך כי בזכות היהודים שכיניהם זכו לעשירות הזאת, אולם כשבני הדור החדש נטלו את הנהגת המשקים לידיהם, כבר התנהגו לפי תורתם האנטישמית

באין מפריע. ביחוד כשבאו הכמרים הצעירים להעיריות והכפרים והטיפו מעל בימת הכנסיות שלא לקנות בחנויות של יהודים, וסדרו חנויות נוצריות בשם „קולקא רולניטשא" (חוגים חקלאיים) ושמרו בקפדנות, שהנוצרים לא יקנו בחנויות של יהודים. אז בא שינוי גדול בחיים הכלכליים של היהודים בכפרים ובערים הקטנות. ומיום ליום הלך המצב הכלכלי והחברתי הלך ורע.

נגד היהודים פעלו משתי חזיתות: הפולנים והאוקראינים. הפולנים היו הראשונים שהתחילו בהסתה נגד היהודים, בבתי הספר ובחברה על ידי הסיסמה „סוואַי דאָ סוועגאָ" (שלנו לשלנו) ועזרו להם להאוקראינים בהלוואות מכספי הממשלה ליסד בשבילם חנויות של כל מיני סחורות ומצרכים שונים, שלא יצטרכו לקנות דבר מיהודים, וכן עשו להם מחסנים שהאכרים יכניסו לשם את תוצרתם החקלאית, שלא ימכרו את תבואתם ליהודים.

הראשונים שסבלו מזה היו יהודי־הכפרים. הסבל והלחץ גברו מיום ליום, לבסוף היו גם מקרים של התנפלויות ורציחות על משפחות היהודים בכפרים. המצב הגיע לידי כך כי היהודים הוכרחו למכור את שדותיהם ובתיהם, שישבו בהם מדורי דורות לנוצרים במחיר מועט ולעזוב את הכפרים ולקחו בידם את כלי הגולה והגרו מי לערים הקרובות, מי לעבר לים לאמריקה או למקום אחר לחפש שם חיים חדשים.

במשך הזמן הקיף הסבל גם את הצד הפוליטי, אולם מזה סבלו ביותר היהודים בערים הקטנות. הפולנים, שזרעו את שנאת היהודים בין העם האוקראיני הם הם שקצרו אחר־כך את הקוצים. כוונתם היתה לבלבל את מוחותיהם של האוקראינים בשנאת ישראל, כדי להסיח דעתם מן הניצול שהם מנצלים אותם בשדה הכלכלה והפוליטיקה. גליציה המזרחית היתה רובה אוקראינים ומעוטם פולנים ויהודים, במשרדי הממשלה, במוסדותיה, למן העירה הקטנה ביותר עד לבית הנבחרים בלבוב ובוינה היו יושבים פולנים, ומכאן השפעתם למנות בכל מקום פקידים פולניים. משום כך נחשבה גליציה המזרחית, כמחוז פולני. אולם לכל דבר בא קץ: הפולנים שלימדו את האוקראינים את תורת השנאה לישראל והם קיבלו את התורה הזאת ונצלו אותה כתלמידים

מוכשרים עד שידעו את הכל בעל פה. מתוך הפעולות האלה נתבגרה האינטליגנציה שלהם ונפקחו עיניהם לראות את כל כוונותיהם של הפולנים, כי הם הם המנצלים שלהם ולא היהודים והם־הם המסיגים את גבולם ולא היהודים. והם באו בדרישות אל הפולנים ואל הממשלה המרכזית, לתת להם משרות בפקידות בשביל האינטליגנציה שלהם ואת זכותם לבחור צירים להפרלמנט בוינה.

בתחילה ביטלו הפולנים את טענותיהם ודרישתם ולא התחשבו כלל בשאיפותיהם. כי בזמן הבחירות השתמשו בקולות היהודים ובחלקם קנו בכסף קולות האוקראינים ואת הנשאר השיגו בזיופים, והיו שוב המנצחים ונשארו במקומם בפרלמנט כקודם. אולם האוקראינים המנוצחים לא ישבו בחבוק ידים והציקו לשונאיהם ואפילו על ידי רציחות פוליטיות (כרצח הנציב פוטוצקי) והתחילו להצר גם ליהודים על היותם עוזרים בקולותיהם להפולנים להסיג בזה את גבולם ההתעוררות הפוליטית של העם האוקראיני בגליציה הביאה אתה צרור חדש של פגעים וסבל ליהודים.

היהודים לא התענינו בימים ההם כלל בפוליטיקה, ברשימת המפקד הממשלתי היו יהודי גליציה רשומים כפולנים בני־דת משה. קולותיהם היו בכל מיני בחירות נתונים ממילא להפולנים שהיו ברובם אנטישמים. ופתאום קפץ עליהם רגזם של האוקראינים על שהם מתנגדיהם, ועוזרים בקולותיהם לפולנים להיות הרוב במדינה, וכן גוזלים את מקומותיהם בפרלמנט ובמשרדי הממשלה. על כל אלה התנקמו האוקראינים בהיהודים במכות שוד ורצח, והיהודים נתונים בין הפטיש והסדן, מבלי לדעת מה יעשו.

המצב המשונה הזה הוא שנתן דחיפה להגשמת הרעיון של קבוצת ציונים והקרובים להם בגליציה. אלה דרשו אמנציפציה יהודית ופוליטיקה עצמית, לאמור : לא לתת את קולות היהודים בזמן הבחירות, לא להפולנים ולא להאוקראינים אלא לעצמם, שגם היהודים ידרשו זכויותיהם כאזרחי המדינה. הרעיון הזה היה שנוי במחלוקת בין הציונים עצמם כי היה חלק שהחזיק בדעתו כי על הציונים לעסוק רק בעניני ארץ ישראל בלבד. ברם, באספה הציונית הארצית שהיתה

בקראקא בשנת 1907 ניצחו בעלי הפוליטיקה הארצית, והוחלט להעמיד מועמדים יהודים לאומיים וציונים בבחירות לפרלמנט שחלו באותה שנה ולחייב את כל היהודים לתת את קולותיהם להמועמד היהודי בלבד. שתי כוונות היו בהחלטה זו: א) להציל את היהודים משני האריות האלה, ב) שנבחרים יהודים יגנו על זכויות היהודים מעל בימת בית הנבחרים: — מובן, כי האוקראינים נחה דעתם מהפוליטיקה הזאת, אולם הפולנים איימו להתנקם בהיהודים וקיימו את הבטחתם. כי, אמנם התחילו לעשות שפטים ביהודים בשטח הכלכלי והפוליטי. נבחרו אז לבית הנבחרים ארבעה יהודים: אדולף שטאנד, ד״ר שטרוכר, ד״ר היינריך גאבל ופרופיסור ד״ר מאהלר.
הם התארגנו לקלוב יהודי בפרלמנט האוסטרי, מלבדם היו עוד נבחרים יהודים אך אלה מתבוללים וחברים בקלוב הפולני.

ההשכלה וחלום שיבת ציון

בשנת החמישים של המאה הקודמת בערך, הופיעו ניצני ההשכלה בעירנו. הופעתה באה בעיקר בהשפעת המשכילים מברודי וטרנופול. מאילו האברכים שהתחתנו עם בנות עירנו וכן מהצעירים בני עירנו שלמדו בברודי. הללו נפגשו עם בחורי הקלויז וגילו להם את סוד ההשכלה בת השמים. התפתחותה גברה עם בואם של ר׳ יעקלי חיה אסתר׳ס מברודי, הבדחן המשורר ר׳ משה שטאם, הרב ר׳ יוסף הורביץ מזאלאזיץ, ור׳ אהרן רובינצאהל יליד עירנו שהיה עוזר אצל מלמד בברודי.
בסודי סודות, בחדרי חדרים ובעליות בית הכנסת לנשים, ישבו אז הבחורים ר׳ יהושע בסכס, ר׳ הלל פינליס, שלמה כץ ואחרים, על ספרי ההשכלה וקראו בהם מתוך תאבון. משום מזגם הקר של יהודי גלינא,לא היו התפרצויות ונגישות כדרך שאירע בערים אחרות, אף על פי שלא חסרה גם בעירנו שרפת ספרי השכלה. והרי ראשוני המשכילים של הימים ההם המשיכו את סדר חייהם כקודם: בלימודים בקלויז ובתפילה בצבור שלוש פעמים ביום. ההבדל היה במה שלמדו

וקראו בספרים אחרים, מלבד הספרים הנמצאים בקלויז ובארונות הספרים של הוריהם בבית.

העיר גלינא היתה ברובה חרדית. חיי החול והשבת, הפרט והצבור היו כלם יהודיים בלי שום תערובת מבחוץ. התנועות המודרניות שהתפתחו אחר כך, אף הן ינקו מהיהדות המקורית, כוונו על ידה והושפעו ממנה. ובכן, היתה ההשכלה בגלינא בעלת אופי יהודי לאומי ועממי, ונזדוגה עם החזון הציוני שנתגלה בימים ההם. ראשיתו מחיבת ציון ואחר כך בהציונות המדינית, עם הופעת ד"ר ת. הרצל. משכילים אלו, בחורי הקלויז שהיו בעלי אופי חזק ומזג סוער ונלהב

יהושע בסכס
הציוני הראשון בגלינא עוד מלפני הציונות המדינית של ד"ר הרצל.

היו הראשונים לציון בגלינא, הם היו עושה מלאכת הקודש. והם התוו את הדרך לשינוי תנאי החיים היהודיים לבנין העתיד בציון. לא קלה היתה המלאכה הזאת, כי עם הופעתה של התנועה הציונית, הופיעה גם תנועת ההתנגדות לציונות, אולם עם כל התנגדות של הרבי וחסידיו, שהיו אז הרוב בעיר, לא יכלו לעכב את גלי הזרם של תנועה הציונית הנלהבת, שבאה כמו בסערה עזה ועלתה מתוך יסודות חזקים והשפעתה הלכה הלוך וגבור מיום ליום. גם מצד הממשלה היתה התנגדות, פקידי הממשלה לא חפצו לאשר את הרשיון לפתיחת חברה ציונית בעירנו והפעולות נעשו על דרך לא־ליגלית והיינו צפויים במשך כמה שנים לעונשין.

בשנת 1898 פתחנו את החברה הציונית הראשונה הליגלית, כסניף לחברת "אהבת ציון" בטרנוב (לסניף לא היה צורך ברשיון מיוחד), בחדר קטן בבית ר' בערל מאהר. החברים הראשונים היו מסלתה ומשמנה של הקהילה. הנשיא הראשון היה ר' אהרן סלצר. החברים: ר' הלל פינליס, ר' אפרים כץ, שלמה אונגר, האחים יעקב וישראל ראטה, האחים דוב וגרשון מהלמן, יוסף מרדכי ליינונד, אלטר שטיינהורן, האחים זאב, ישראל ואהרן הוכברג, פתחיה כץ, חיים באראל, שלמה כץ (כהן), כותב הטורים האלו. מרדכי בן יחזקאל הלפרן. כוח חשוב היה אז חבר המורים של בית הספר הברון הירש. למרות האסור מצד ההנהלה בוינה, על המורים להיות חברים בחברת ציון. נצטרפו אליה: ד"ר חיים ליפא המנהל, ד"ר מאיר בלבן, דוד זנענזיב ועוד. המורים שהיו בעלי תרבות והשכלה, ניתנו בחברת „ציון" בכל שבת ומוצאי שבת הרצאות על נושאים שונים, ונתוספו חברים הרבה, עד שהמרכז הציוני התפתח ונעשה לכוח גדול והשפעתם היתה גדולה, ששום דבר בעיר לא נעשה בלי השתתפותם. לא הספיקה עוד הדירה הגדולה עם חדרים בבית ר' חיים יוסיל ריינהרץ, אלא קמו לבנות את הבית הלאומי „בית העם" ברהוב תיאודור הרצל. (היחידי בשם זה בכל הגולה בימים ההם).

הפעולה האינטנסיבית ביותר בעבודה הציונית והתרבותית התחילה

בשנת 1906 עם באו של ד״ר יעקב קורקיס ואשתו מרים להשתקע כפרקליט בעירנו ומיד התמסרו שניהם לעבודה הציונית והצבורית. באותו זמן הוא נבחר נשיא חברת „ציון״ (שם החברה נקרא מאז „ציון״, כי שוב לא היתה סניף לאהבת ציון בטרנוב. כי הוא במרצו והשתדלותו קיבל את הרשיון מהשלטונות להיות חברה פרטית), וכן נבחר לסגן נשיא ועד הקהילה וסגן נשיא מועצת העיר. מענינות מאד היו הישיבות בנשיאתו, אפשר לומר כי אלו היו שיעורים בהגיון בצדק וביושר. דבריו היו שיקולים ונובעים מתוך שכל ישר בכוח הסבר רב הגיון, ונקי מכל חד־צדדיות, בהתנהגותו זאת רכש לו גם במשרדו

ד״ר יעקב קורקיס

את אימונם של יהודים ונוצרים גם יחד. באותה שנה התחילו בבנין „בית העם", שהיה בו האולם הגדול בעיר והיה הבית הלאומי הראשון בכל גליציה ואוסטריה. את חנוכת הבית חגגו ברוב פאר ושמחה שלא זכתה לכך עיר אחרת. באו לחגיגה אורחים הרבה מקרוב ורחוק בערי גליציה המזרחית, ביחוד באו הרבה מלבוב וטלגרמות מכל קצוי העולם הציוני. הנואמים היו: הנשיא שלנו ד"ר יעקב קורקיס, נשיא הסתדרות הציונים בגליציה אדולף (אברהם) שטאנד, חברי הועדה המרכזית ד"ר גרשון צפור, ד"ר ליאון רייך, ד"ר מיכל רינגל, ד"ר קורנהייזר מיאסלו, ייבדלו לחיים הרב ד"ר מרדכי זאב ברוידא, וצבי שרפשטין שנאם עברית. הבית הזה היה עורק החיים החברתיים והתרבותיים. הפעולה הציונית התקדמה ולא היו לנו עוד הפרעות מצד מתנגדי הציונות. בו במקום סדרנו „טוינבי-האללע" והיו הרצאות בכל ענפי הספרות והמדע: סודרו הצגות דרמתיות על ידי הקלוב הדרמתי, היתה ספריה גדולה בת אלפי כרכים בעברית, באידית, פולנית וגרמנית. הספרן היה מר אפרים פוגלפאנגר, שהתמסר בכל לב להתפתחותה של הספריה, שהיה בה חדר קריאה מרווח. בתוך הבית היה בית הספר העברי „שפה ברורה", שבו רכשו להם מאות ילדים וילדות את ידיעת השפה העברית ותרבותה וקורסים לעברית ותנ"ך לגדולים בהדרכת שלמה אונגר ויוסף מרדכי ליינוואנד. בקומה השניה היתה חברת נשים ציוניות וקורסים עבריים לנשים בהנהלת הגברת מרים קורקיס היה גם אולם להתעמלות בהנהלתו של המהנדס שלמה נוסבום-שפייזער. והיו משכירים את האולם הגדול לחתונות, להצגות וכדומה ליהודים ונוצרים. טובי המטיפים היו מרצים בבית זה: ר' ליבל טובש, מר אברמסון (אביהם של הסופרים העבריים ח. ש. בן-אברהם וחיוג), מר צדיקוב, מר חיים כץ, ר' אלעזר רוקח מצפת, ר' דוד הירש טיגר, שלמה שילר, ירמיהו פרנקל, הסופר מרדכי-בן-יחזקאל, יצחק זאלץ, אהרן הוכברג ואחרים. גם פעולת צדקה ועזרה נעשתה בבית זה: בחורף קיבלו ילדי עניים בבוקר לפני לכתם לבית הספר, כוס חלב חם ולחמניה, ביום היה חדר חם, עבור זקנים ועניים

להתחמם, וכוס תה לשתות. וכן היו מוכרים בחורף עצים ופחמים להסקה עבור אנשי המעמד הבינוני בזול, ולעניים בלי תשלום כסף. לפסח חלקו קמח למצות תפוחי אדמה, ושאר צרכי מחיה לעניים. ציוני גלינא תפסו תמיד מקום בראש ברשימת איסוף כספים להקרן הקימת לישראל ולקרן היסוד. וכן רשמו בספר הזהב יותר מעשרים וחמשה אנשים ונטעו חורשה של כמה מאות עצים על אדמת קרן קימת לישראל על שם ר' הלל פינליס.
כשפרצה מלחמת העולם הראשונה בשנת 1914—18 שרפו גייסות הרוסים ביחד עם גויי עירנו את רוב בתי היהודים וכן את „בית העם" וכל אשר בו. ברם הפעולות הציוניות והעזרה נמשכו גם בימי המלחמה ואחריה על ידי ועד העזרה שנוסד על ידי הציונים שנשארו בגלינא. פעולה כבירה נעשתה בייסודם של מטבח־עם וביחוד בית־היתומים בשביל מאה ועשרים יתומי המלחמה, מילידי העיר, וכפרי הסביבה, יסד וניהל מוסדות אלו כותב הטורים האלה ועל ידו עזר ועד שחבריו היו ד"ר יעקב קורקיס, אפרים כץ, מרדכי בן־יחזקאל, מרת לינדנבום ומרת זנזיב. בהשתדלותו של ד"ר קורקיס, הקציבה החברה אליאנס בוינה סכומי כסף להחזקת שני המוסדות האלו. וכן נעשו על ידי הועד עזרה אחרות. לאחר עלייתי לארץ ישראל בשנת 1922 נבנה שוב בית העם על ידי הציונים שהמשיכו בפעולתם כקודם, עד שבאו הרוצחים קלגסי הנאצים ימח שמם ושמו קץ למסורת נשגבה של תורה ועבודה, יראת שמים ויגיע כפים, ושקידה נמרצת בעבודת התחיה העברית ובנין ארץ ישראל.

עבודה עברית בגלינא

בעצם היו רוב עבודות בידי היהודים, כגון חייטות, סנדלרות, נגרות, פחחות, זגגות, צבעות ועוד. אך עבודות בלתי מקצועיות, ביחוד הקשות ועבודה שחורה מכל הסוגים חפירה, הריסה וכדומה היו בידי לא יהודים. כי חשבו שהיהודים אינם מסוגלים או לא מוכשרים לעבודות קשות. אולם פתאום במשך זמן קצר רכשו היהודים, כל ענפי העבודה,

שהיו אצל יהודים בלי יוצאים מהכלל. והיו רק עבודה עברית. אפשר לחשוב כי הסבה לכך היו, על ידי תעמולה הציונית, אף כי אלה הפועלים לא היו מאורגנים בחברת ציון.

זכורני משפחה אחת, שהכרתי מהן חמישה דורות, והיו לי תמיד לדוגמה כחובבי עבודה. משפחת עבודה אמתית. לא חיפשו את פרנסתן במסחר או בפקידות, אלא בעבודה. גם כאן היתה לפניהם השאלה, מדוע אין ליהודים עבודה, בו בזמן שעבודה יהודית נעבדת בידי הרבה לא יהודים. מאת המשפחה הזאת הכרתי הזקנה, יהודית, שהיתה בפטירתה יותר ממאה שנה. בנה ר׳ איטשי (יצחק) לוביס, היה אז גם כבר זקן והיה יהודי כשר ושקט, לא התענין בשום פוליטיקה, אלא בעבודתו ושמר על התפילה שלושה פעמים ביום. אשתו לייטשי (לאה), היתה נושאת מכתבים מהדואר לחלקם בין בני העיר פעמים ביום. היא היתה באותו זמן יוצאת מהכלל, שידעה לפני שמונים תשעים שנה, קריאה וכתיבה ולעשות שירות כזה בשביל כל העיר. וחנכה את בניה לדעת כתיבה וקריאה. בניהם היו : ליב, אברהם, חיה, לכולם היו בנים ובנות. ליב ואברהם למדו מאביהם להיות חייטים. אבל צר היה להם בחייטות של אבא, ונעשו עוזרים למלמדי ילדים, שהיו מביאים הילדים לחדר, ומהחדר לביתם, כן לימדו עמהם עברי וחומש, והתנהגו כאביהם בתפילה ולשמוע שיעורים בבית המדרש. כשנעשו בחורים גדולים מפותחים, נלקחו שניהם לעבודת הצבא. כשחזרו מהצבא לא נכנסו יותר לעבודת החייטות וכן להיות עוזרים למלמד, אלא חיפשו להם עבודה חדשה להתפרנס ממנה. הם ארגנו קבוצת בחורים כמוהם. לעבוד עבודות כאלה שיהודים לא עבדו בהם עדיין אצל יהודים, ונימקו, כי עבודות קשות מוכרחים גם כן להעבד על ידי יהודים. בתחילה היססו נותני עבודה, אם אפשר למסור ליהודים עבודות כאלה. אולם הם השפיעו בדיבור, וכן במחירים שלא דרשו מחירים יותר משלמו ללא יהודים, וקבלו את כל העבודות שהיו בעיר. הם עבדו כמו בתאבון יתירה. כשגמרו עבודתם התפעלו אנשי העיר, איך יהודים מוכשרים לעבוד בעבודות קשות כאלה. ובזה רכשו כל העבודות שהיו אצל יהודים. באמת, לא היו בכלל התנגדות מצד

היהודים לעבודה עברית. אלא שלא היו רגילים בכך. מני אז ידעו אם היה צורך בעבודות כאלה השתמשו רק בעבודה עברית ופנו לבני רייס או לקבוצה אחרת, אך העיקר רק בעבודה עברית, שבני רייס היו המיסדים הראשונים בגלינא. וזכה ליב רייס שנכדיו הם גם כהיום שוחרי עבודה עברית בישראל. בנו יצחק, עלה עם משפחתו לפני כעשרים שנה לישראל, התנהג כמו אביו לא לבחור בעבודה נאה אלא ממה שבא לידו ועבד במסירות רבה, לצערנו נפל לקרבן בעבודה ברחוב העיר העברית תל אביב. ויזכר שמו ומשפחתו לטוב.

בית הכנסת

בפנקס הישן היה רשום, כי בית הכנסת נבנה מחדש בשנת 1704. מקודם היה בנין זה בנוי עצים. במשך כל השנים עמד בקצה הרמה לפאת דרומית מערבית הנקרא שוהלבארג (הר בית הכנסת) מתחת להר לצד דרום היה הנהר ווינזלאנקי. אחר כך היתה שורות בתים משני הצדדים עד לחצרו של הרבי, והלאה מצד האחר למטה מול בית הכנסת במרחק כחמישים מטר היו בתי המטבחיים, ההקדש ועוד בתים יהודיים עד לחצר בית מרקחת. הנהר בריווח שבין בתי מטבחיים ובית המרחץ היה משמש לבני העיר שבחלק היהודי לכבס כביסה וכלים, בימי הקיץ התרחצו בו הילדים ילדי החדרים במשך כל ימי השבוע וביום הששי התרחצו בו הגברים, אלו שלא הלכו אל המקוה. נשים היו מתרחצות באותו הנהר על יד הפוסי (סוללה).
בית הכנסת היה בנוי כמבצר, עביים של הקירות היה מטר וחצי בערך, עם כיפה עגולה למעלה בנויה אבנים חזקות, הגובה באמצע בית הכנסת היה כחמשה עשר מטר בערך, החלונות היו למעלה מתחת הכיפה, באורך של שני מטר וחצי ורוחב של מטר ורבע ובתוכם היו סורגי־ברזל חזקים. חלונות אלו היו בקירות לצד צפון דרום ומזרח, שלושה חלונות בכל קיר, בכותל המזרחי היה במקום החלון האמצעי ארון הקודש בחלק התחתון, ומלמעלה היה חלון עגול עם זכוכיות צבעוניות; לצד מעריב היתה בכותל המערבי הכניסה של

שער הברזל באמצע ובשני הצדדים היו ארונות, ומקום שעמד שם בתוך הקיר, כיור הנחושת לנטילת ידים, ארון אחד היה לספרי תורה הפסולים, ארון לספרי תפילה ומשניות, ארון לשמן של נר התמיד ולנרות. למעלה מעל הכיור היתה תלויה תיבת הפח של המצה לערובי חצרות, למעלה היו חלונות רגילים לבתי כנסיות לנשים, שהיו בשתי קומות לשמוע משם את התפילות מבית הכנסת הגדול. וכן היה עוד בית כנסת לנשים שהיה בקומת הקרקע לפאת דרומית ונקרא ר׳ וואלף׳ס שיליכען (בית הכנסת של ר׳ זאב) על שם הנדבן, וההכנסה היתה מוקדשת עבור חברת ביקור חולים. מעבר לכותל המערבי היה הפוליש ברוחב של חמשה מטרים לכל אורך הכותל, שהיה מחולק לשניים, החצי האחד היה בית הכנסת של החייטים והחצי האחר היה פוליש. שם עמד השמות־קעסטעל (ארגז הגניזה) לשום שם דפים מספרים, תפילין פסולין, ספרים קרועים. והיו גם מתפללים בפוליש, אלו שלא היה להם מקום ישיבה בבית הכנסת. על הקירות היו מצוירים פרקי תפילות עבור אלו שאין להם סידורי תפילה. סביב הקירות עמדו ספסלים לשבת. מהפוליש היו נכנסים לבית הכנסת של החייטים, בתוך בית הכנסת באמצע עמד האלמימור בגובה של מטר, מסורג בקישוטי ברזל, עם שני שערים קטנים לעליות במדרגות מצד דרום ומצד צפון, על פני האלמימור עמד שולחן הקריאה של ספר התורה, לצד מעריב עמדה ספה קטנה מרופדת עבור גלילת התורה ושמשה ככיסא של אליהו הנביא בעת ברית מילה. משני הצדדים עמדו שורות ספסלים מהכותל המזרחי עד לכותל המערבי למקום ישיבה, אחד אחד לארבעה אנשים. ארון הקודש היה בגובה של שלושה מטרים בגובה של שני מטר היתה הבימה, שעלו עליה במדרגות והיא היתה מכוסה בשטיח גדול, והיתה מסורג קישוטי ברזל עם שני שערים קטנים לעלות על המדרגות, מהבימה היה הרב או דרשן או מרצה אחר מדבר אל קהל. מעל הסורג יוצאו כנפי ברזל חזקות מכוסות במכסה קרשים עבים ועליהם עמדו המנורה הגדולה שגובה ורחבה היו כשני מטרים לכל צד. עם שבעת הקנים נוטים מזה ומזה — אל מול פני

המנורה שהיו מדליקים בהם השמן, בתבנית של מנורת בית המקדש, כמו שכתוב בתורה, בצד ימין של העליה לארון הקודש למטה, עמדה התיבה עם המנורה הקטנה ופמוטים עשויים כסף ונחושת, קצת נמוך מזה מונח היה הסידור כל־בו שהחזן או בעל התפילה היו מתפללים בו. דלתי ארון הקודש היו עשויות פלדה, שם עמדו ספרי התורה הכשרים וקישוטי התורה מכסף טהור, שהיו הרבה מהם: כתרים, רמונים, ציצים, ידיות, גביעים לקידוש והבדלה, לחלק מהם היו ערך היסטורי וכן הפרוכת והכפורת שהיו מעשה רוקם משזר של זהב ומשי מלאים ציורים אומנותיים עתיקי יומין. גם מסביב ארון הקודש היה קישוטים בקיר, בליטות ופיתוחים מחומר, מעשה אמן של פרחים ובתוכם חיות וצפרים מצוירים להפליא. קירות בית הכנסת ותקרתו היו מצוירים בציורים שונים של צפרים וחיות עם כתבות מכל צד כמו „עז כנמר” „גבור כארי” ועוד. מהכיפה מלמעלה ירדו שרשרות ברזל ונחושת שהיו תלויות עליהן מנורות שונות לנרות שהיו בהן משׁשה עד עשרים וארבעה קנים. וכן היו על הקירות מסביב קנים לנרות. בזמני היו תלויות מנורות של גז, ובאחרונה היו מנורות חשמל.

הכניסה לבית הכנסת היה דרך הפלוש מצד צפון דרך פתח צר בירידה דרך שתי מדרגות ומצד מעריב דרך שער העץ. הכניסה מהפלוש היתה דרך שער הברזל שנפתח בשתי דלתות בירידה של שלוש מדרגות לקיים דברי הכתוב ”ממעמקים קראתיך השם”. היושבים בתוך בית הכנסת היו מוגנים היטב והיו מספרים כי בימי צרה היו מסתתרים בבית הכנסת שהיה בו מקום לכמה מאות איש. היו עוד בתי תפילה: בית המדרש הגדול, בית המדרש של הרבי ר׳ בצלאל יהושע, בית המדרש של ר׳ יהודה זאב, הקלויז הגדול עם עזרת נשים למטה ולמעלה, המנין של ר׳ לייזער ועוד.

אנשי גלינא היו חובבי נגינה וזמרה, רוב החזנים הגדולים עם משורריהם היו מבקרים בגלינא והתפללו בשבתות בבית הכנסת, בימי נעורי שמעתי שהיו מספרים על מחלוקת שהיתה פעם בעירנו על דבר החזן עם משוררים שהיה חזן תמידי בעיר, החרדים התנגדו

לו מכיון שלא היה חרד על דת, בהשנים שלפני מלחמת העולם הראשונה היה בגלינא חזן קבוע עם משוררים שהתפלל בשבתות המברכים ועוד בבית הכנסת. אחד המשוררים שלו שהיה יליד עירנו לייב צוועק שהיה מחונן בקול חזק (טנור) היה אחר כך לחזן בעיר ברודי, טרנופול וסמבור. חובבי הזמרה היו נהנים מהמזמרים החסידיים שבאו לשבתות להתברך אצל הרבי ר׳ בצלאל יהושע, והיו ביניהם תמיד מזמרי זמירות מאומנים בנגינה.

בגלינא היה תמיד חבר כלי־זמר משלה, שגם ערים אחרות היו משתמשים בהם לנגן בחתונות של בניהם, בזמני היה המנהל פתחיה וואלף. וכן היה לה בדחן משלה, ר׳ משה שטאם (עיקר שמו — שטים) שהיה משורר גם באידית, ושיריו נדפסו בעתונים. וכן נדפס ממנו ספר שירים והיה ממפיצי ההשכלה בעירנו. (ראה עליו ערך בלכסיקון של זלמן רייזין.) אחריו היה הבדחן ליבש שאַם יליד עירנו.

דמויות וקלסתרים

ר׳ פתחיה „ל״ו״ניק

זקני הזקנים בעיר מולדתי, היו מספרים על האיש הפלאי הזה, שמנוחתו כבוד היתה בבית־הקברות הישן. אגדות רבות, ממה ששמעו מאבותיהם ואבות־אבותיהם. על מצבתו היתה חקוקה שנת פטירתו, שהתחילה באותיות ת״ק, אך שאר האותיות אי־אפשר היה לקרוא, כי נמחקו מרוב זוקן. מצבתו גבוהה היתה משאר המצבות. בחלקה העליון היה חצוב חור מרובע ובו קנים לנרות שהיו מדליקים כמעט כל השנה לעילוי נשמתו. לחור היתה לו דלת־פח. ביחוד בתשעה באב וכן בימי הסליחות רבו המתפללים על קברו והמדליקים נרות לעילוי נשמתו. הם היו בטוחים, כי התפילה על קברו מתקבלת וסיפרו נסים ונפלאות שהתרחשו ליחידים או לציבור מתוך תפילה על קברו בעת צרה. בעיר היו מראים על בית שבו דר בחייו, אך הבית עלה באש בימי שריפת העיר, ונבנה אחר־כך מחדש, ואי־

אפשר היה למצוא בו משהו כזכר מימי מגוריו בו. אך בו בבית דרה עוד בזמני משפחה שהתיחסה במידת־מה לר׳ פתחיה, ובני המשפחה הזאת שמרו כאחד גם על יום־הזכרון שלו וגם על השם: פתחיה שלא יסוף מתוך המשפחה. אותו בית עמד במרכז העיר בסמטא קטנה ובזמני גר בו ר׳ זליג ליב ק ל י י ן.

וזהו מה שסיפרו זקני־הקהילה ממה שקיבלו מאבותיהם על ר׳ פתחיה: איש זקן היה וכל ימיו ישב סגור ומסוגר, ומעולם לא נכנס אליו שום איש. החדר היה בעלית הגג וחלון קטן היה בו לצד הרחוב, ודלת עם אשנב לתוך הגג, וסולם לרדת ולעלות בתוך הבית. דרך האשנב היתה אשתו מכניסה אליו את האוכל. במשך כל השנה לא ראו אותו לא ברחוב ולא בבית־תפילה, אך ידעו כי היה מלובש פרוה ארוכה בין בחורף בין בקיץ.

בימים הנוראים היה בא להתפלל בבית־הכנסת הגדול, גם עתה מלובש בפרוה שלו, ומקומו היה בפוליש (מסדרון רחב לפני הכניסה לשער בית־הכנסת). שם עמד ארגז הגניזה בשביל ה„שמות״ (דפים תלושים מספרים) וספרים ישנים ששוב לא היו ראויים לשימוש. שם התפללו העניים שלא מצאו להם מקום בבית־הכנסת. במשך התפילה וגם בשעת ההפסקות עמד ר׳ פתחיה על רגליו בפינה והתפלל בשקט, קולו לא נשמע ולא הרגישו בו כלל. כך התנהג כל שנות חייו בגלינא. לא שמו לב אליו לדעת מי הוא ומה מעשיו והתנהגותו, אם הוא בן־תורה, או לא, ולא ידעו כל פרטים על חייו.

וכך חי לו בדומיה, וגם אשר חלה וקרבו ימיו למות לא ידעו מאומה על חליו: בשקט נפטר ובשקט ליוו אותו משפחתו ושכניו לבית־החיים, בלא כל התענינות מצד הקהל. אך לאחר שגמרו ימי השבעה והשלושים ועשו את הנקיון בביתו, מצאו למטה בחלק בתוך הרצפה „מקות־מים״, שר׳ פתחיה היה טובל בה. ובחדר שדר בו מצאו ספרים, שהאנשים אשר ראום לא ידעו את טיבם. הלכו הללו והודיעו על הספרים להרב. הלך הרב בעצמו לביתו, ראה את הספרים והתפלא עליהם מאד. בינתיים חיפשו האנשים גם בחדר ומצאו מקום סתר בתוך הקיר ושם היו עוד ספרים וכתבי־יד, ביקש הרב לחקור מפי

אשתו על מעשיו, אך האשה סירבה לספר, כי כן ציוה עליה בעלה לפני מותו, שלא תספר עליו מאומה. נטל הרב את הספרים וכתבי־היד לביתו לבדוק ולחקור לדעת את תכנם. לאחר כמה ימים ציוה הרב להשמש לאסוף את כל הקהל לבית־הכנסת, והרב נשא עליו הספד גדול, וסיפר, כי מתוך הספרים וכתבי־היד שמצא בחדרו של ר׳ פתחיה נוכח לדעת, כי היה איש קדוש, תלמיד־חכם, מקובל גדול, והתנהגותו מעידה עליו כי בודאי היה אחד מל״ו הצדיקים. לאחר זה העמידו מצבה גדולה על קברו, וכל בני העיר, והרב בראשם, הלכו אל קברו לבקש ממנו סליחה ומחילה על שלא נהגו בו כבוד לא בחייו ולא בפטירתו.. מאותו זמן נתחבב מקום קברו של ר׳ פתחיה על אנשי עירנו, ובעת צרה ליחיד או לכלל היו הולכים להתפלל על יד קברו. ומדור לדור מסרו על הישועות שצמחו מתפילתם על יד הקבר של הקדוש ר׳ פתחיה׳לי זצ״ל.

שלושה דורות

ר׳ יוסף שואל פרענעל, בנו ר׳ אלתר אריה ליביש, נכדו ר׳ יהושע העשיל.

הכרתי את שלושת הדורות האלה עוד מילדותי עד נסיעתי לארץ ישראל, ומסופקני אם נשאר מהם שריד. כילד ב„חדר״ למדתי עם חברי אלכסנדר סנדר, בנו הבכור של ר׳ אלתר, ומזמן לזמן הייתי מבקר בביתם והכרתי את המשפחות האלה בעודן בחיים.

ר׳ יוסף שואל היה אז זקן, טיפוס הדור דומה במראהו לר׳ מניס ליברמן, הן בגובה וברוחב כתפיים והן במלבושי אטלס ומשי כובע של צובל בראשו, בצאתו החוצה מקל מעוטר כסף בידו, היה מעשן מקטורת ארוכה מאד שהגיעה עד להרצפה וקצה של ענבר בפיו. גם הוא היה מתפלל בבית המדרש של הרבי ר׳ בצלאל יהושע. קראו אותו לעלות לתורה בכינוי הרב בן הרב — בבית המדרש היו מספרים שהוא באמת רב אלא שאינו חפץ להשתמש בתגא של תורה לשם פרנסה. עשיר היה ובעל חנות של אריגים מכל המינים שהיתה

בתוך ביתו במרכז העיר, ובה ישבה תמיד אשתו הזקנה מרת הינדי, אשה נמוכת קומה, ושרתה את הקונים. בימים ההם כבר ישבה בחנות כלתה והיה שם עוזר להוציא ולהכניס את הסחורה במקומה.

ר׳ יוסף שואל ישב תמיד בחדרו בתוך כורסה רפודה ועסק בתורה. חדרו היה מלא ארונות ספרים, והוא למד בהם יומם ולילה. ידעו, כי בחנות הזאת נותנים נדבות הגונות ועניים נהנים בבית זה הנאה יתירה. אני זוכר את פטירתם של הזוג, שכל בני העיר השתתפו בהלוייתם. היה להם בן יחיד, ר׳ אלתר אריה לייביש, שחינכו אותו על ברכי התורה ויראת שמים והיה תלמיד חכם גדול והבית דין בעירנו היו משתפים אותו בשאלות חמורות של איסור והיתר. השיאו אותו לבתו של הרב הגאון ר׳ משה כהן ראפאפורט שהיה תחילה אבד״ק ליזינסק, ואחר כך רב בעיר לבוב. אשתו היתה אצילה ועדינה מאד, בעלת צדקה וטובת לב לכל אדם, כולה פשטות תמימה וענותנות, היתה נוהגת לתת מתן בסתר, וכיבדה עניים בביתה. המשפחה הנכבדה הזאת זכתה לראות באחד הבנים, ר׳ העשיל ענף עץ אבות — היה רב בפרבר העיר לבוב ואחד מחבר הדיינים בלבוב. הם ירשו את הרכוש הרב של הוריהם עם חנות האריגים והם הרחיבו את החנות שהיתה הגדולה שבחנויות בעירנו ובסביבה. בה היו קונים התצרוכת למלבושי חתן וכלה לחתונתם. והבית הזה היה המכובד ביותר בעיר, שהיה כעין בית ועד לתלמידי חכמים. בני הבית המשיכו מסורת הוריהם ומשפחתם עד שבאה רגזה של מלחמת העולם הראשונה. ביום הבהלה עם בריחת חיילי האוסטרים וכניסת גייסות הרוסים, ברחו גם הם מן העיר עם מה שניתן לטלטול ובאו לוינה. חיילי הרוסים ביחד עם גויי העיר שדדו אז את כל הרכוש היהודי ובתי היהודים נשרפו ובתוכם גם כל רכושם בחנות ובבית. הבית בן־הקומותיים נשרף כליל. בימי המלחמה נפטר ר׳ אלתר אריה ליביש ולאחריה, חזרה האלמנה ומשפחתה לעירנו, וראו את החורבן שלא נשאר מכל רכושם שום דבר. הם מכרו את המגרש של הבית עם החרבה ועזבו את עירנו והשתקעו בלבוב, בניה שהיו מוכשרים וחרוצים במסחר, פתחו בה בית מסחר לאריגים והתפרנסו שם עד

ימי מלחמת העולם השנית.

ידעתי כי משפחה זו מתיחסת על הגאון בעל המחבר הספר „תבואת שור" אך פרטים נודעו לי מה שהמציא לי ידידי הסופר הנכבד ר' מיכל רבינוביץ זכרונו לברכה, ספר שהשם גלינא נקרא עליו. בספר זה מצאתי את המקור של המשפחה הנכבדה הזאת. חשוב בשבילי שער הספר וחלק מההקדמות. בזה אני אעתיק לכאן כמה קטעים מהם שיתנו תיאור נכון, להכיר ולדעת מקור מחצבתם.

השער של הספר: „ספר תורת הרא"ם", כתב־יד קודש מאדם גדול בענקים, אביר הרועים, הנשר הגדול, הרב הגאון הנורא, חד בדרא, צדיק יסוד עולם, רשכבה"ג, מופס הדור מרן אלכסנדר סנדר מרגליות, אב"ד ור"מ דק"ק סאטינוב זצ"ל ה"ה זי"ע, בעל המחבר ספר תשובת הרא"ם על ש"ע, או"ה, אה"ע, שנדפס מכבר וספר שו"ת הרא"ם שנדפס כעת. ה"ה דודו ורבו של הרב הגאון מרן ר' זלמן מרגליות זצ"ל מבראד. הובא לביה"ד ע"י הרבני המופלג מוה"ר יצחק עקהויז נ"י מק"ק גלינא. לעמבערג שנת תרנ"ח לפ"ק. דפוס חיים ראהאטין".

הקדמה א' מהמביא לבית הדפוס: (נדפס על דף שלם) כעתירת אסקופה הנדרסת הצעיר יצחק בן אדוני אבי המנוח הרבני החסיד מוה"ר אברהם יעקב קופיל זצ"ל מתגורר בעיר גלינא. נכד לאיש אלוקי הצדיק הקדוש מרן רבינו הרב אלימלך מלוזענסק זצ"ל בעהמ"ח ספר נועם אלימלך.

הקדמה ב' (נדפס על דף וחצי): אקדמות מילין מנכד המחבר, מלב רגש מדבר, וחיילים יגבר וכו". זכות זקני הגאון קדוש ד' מכובד, יעמוד לנו האורים לעלות על הר מקום הרים, ובמהרה יבנה ציון וירושלים. כה דברי הכותב וחותם, גלינא יום ה' בימי חנוכה שנת תרנ"ח. לסדר ואל שדי יתן רחמים לפני האיש. דברי אלה נוזלים מלב עמוק זעירא דמן חברייא. אריה לייביש בלא"א הרב המפואר יוסף שואל ז"ל ה"ה פרענקיל אשר אור תורת השם זורחת בעיר פשעווארסק בן בתו של הרב הגאון מופה"ד מרן המחבר זצוק"ל זי"ע על כל ישראל, שלא ימיש התורה מפינו ומפי זרעינו וזרע זרעינו עד עולם עכי"ר.

ר׳ מנחם מניס ליברמן

על ר׳ מניס זה היו מספרים בעירנו, כי בצעירותו ביקשו להושיבו על כסא הרבנות בלבוב, אולם הוא ויתר על כך, כי לא חפץ להשתמש בתגא של תורה לשם פרנסה. ילד בן עשר הייתי שהכרתי אותו, וכמו חי הוא עומד לפני עיני רוחי. ביתו היה סמוך לביתנו, ונכדו א ב ר ה ם למד יחד אתי בחדר. בלי משים קלטתי כמה פרקים מחייו ואף אבי זכרונו לברכה סיפר לי עליו לאחר פטירתו. וכן אנסה לתאר אותו כאשר ידי, יד כהה, מגעת. משכמו ומעלה גבוה מכל גרי הרחוב. עינים פקוחות נזדקרו מראש גדול הנעטר בתפארה זקן מגודל, מצנפת (ספודיק) של צובל לראשו והוא הדור במלבושי אטלס ומשי נאים ונקיים בתכלית. קל תנועה, ומראהו תלמיד חכם. הרב והדיינים היו מצרפים אותו בשאלות חמורות של איסור והיתר. אך גם בדינים ומשפטים היתה השקפתו חשובה, שכן היה בקי במילי דעלמא, בהיותו גם סוחר גדול וגם בעל בית חרושת לחרסינה בעיר רווה־רוסקה. מסחרו היה עם השכבה העליונה של הפולנים, עם ה„פריצים" שהוקירוהו מאד על שום ישרותו והתנהגותו. האימון אליו היה ללא גבול. ברצון מכרו לו את תבואות־האחוזות ואת יין־השרף ואף את עצי יערותיהם והוא היה משלם מראש את כל הכסף. במרכבותיהם הביאוהו לחצרותיהם והחזירוהו הביתה. לפני המועדים שלחו לו מפרי־אדמתם לכבוד־החג.

ידיעתו הגדולה בתורה לא באה מן ההפקר, כי אם מן השקידה הגדולה, מקביעת עתים לתורה. הייתי משחק עם נכדו בלילות בביתו ושומע את צלצול קולו, שהיה רגיל ללמוד בקול רם. וכשהייתי משכים ביום ששי בין שלוש וארבע לקרוא את נכדו אל ה„חדר" עמד עוד הסב על מקומו ולמד בניגון נעים הגמרא או שולחן ערוך. בעיר אמרו, שאיש אינו יודע את שכבו וקמו בלילה לעבודת הבורא. כשיצא את העיר לרגל מסחרו, שם במזודה מ„כל טוב": מלבד טלית ושני זוגות תפילין, גם גמרא, חומש, חק לישראל, ועוד ספרים לשעור היומי שלו. כשנמצא אצל פריץ והגיע זמן תפלה, היה מפסיק

את המשא־ומתן, היה נכנס, לחדר מיוחד ומתפלל ואחר־כך חוזר לעסק. כשחזר מן הדרך לביתו היה משלים את השיעורים שהחסיר מחמת טלטול דרכים ועמד כל הלילה על רגליו, רגל אחת על הרצפה ורגל אחרת על הכסא, גזירה שמא תחטפנו תנומה. וכך למד עד אור הבוקר.

ביתו היה אחד הבתים הגדולים ברחוב שלנו, ובו כשמונה חדרים מרווחים, ביניהם חדר עם ארונות הספרים שלמד בו, וחדר עם ארונות של כלי כסף וחרסינה מבית־החרושת שלו. והיתה חצר גדולה מאחורי הבית עם דיר גדול לעצים מחוטבים. בתוך החצר היו שורות לא־מחותכים, בגובה של כמה מטרים, ואורך של הרבה מטרים, וגוי אחד עבד שם כחוטב עצים. תחילה לא הבנתי, למה לו כל כך הרבה עצים שיש בהם כדי כמה שנים והלא הוא אינו מוכר עצים לאחרים. אבל השאלה נפתרה לי אחר כך, כשראיתי בימי החורף כמה נשים עניות יוצאות כל פעם מחצרו עמוסות עצים, שקיבלו מתנה מאשתו גיטלי, בשביל לחמם את חדריהן בימים הקרים ההם.

סיפר לי אבא ז״ל, כי ר׳ מניס היה נוהג לקחת עצים באמצע הלילה מהדיר שלו, מעמיסם על כתפיו ומביאם לבתי עניים נסתרים, משליך אותם על יד הדלת ובורח, שלא ידעו מי הביאם להם. פעם אחת שמע בבית המדרש על יולדת עניה שאין לה במה לחמם את הבית. אחר התפלה קרא את אבא אליו ומסר לו סכום כסף להביא להיולדת ההיא ובבוקר נמצאו גם עצים מחוטבים על־יד הדלת. שכנים סיפרו, כי ראו אותו בלילה שעבר נחפז בסימטה על יד ביתם, וידעו, שזה בודאי מעשה ידיו של ר׳ מניס. אבא היה איש סודו בעניני צדקה, הוא היה מוסר לו סכום כסף בחורף וקודם ימי החגים, כדי לחלקם לעניים. והיו לו עוד אנשי־סוד לעניני צדקה. היתה לו ״גמילות חסד״ גדולה בשביל אנשי עירנו, ביחוד בשביל סוחרים קטנים ורוכלים הסובבים בכפרים. כל אחד קבל מלוה של סכום כסף לצורך מסחרו להרויח בזה את פרנסתו, כמובן בלי רבית. הרבה פעמים לא קיבל את כספו חזרה ולא הקפיד על כך. כשבא אליו יהודי והתאונן, שאין

לו כסף לשבת או לחג, אם היה בעל מלאכה, מצא בשבילו תיכף איזה עבודה ושלם לו בשכרה כפל־כפליים, כדי שלא יקבל נדבה; ואם היה סוחר, היה מלוה לו סכום כסף, שילך לסחור להרויח לשבת או לחג. וכמוהו כן אשתו הכשרה והצנועה מרת גיטלי. גם ידה היתה פתוחה ופזרה צדקה לרוב. ביתם היה פתוח לרווחה והם קבלו את כל אדם בסבר פנים יפות ומי שנכנס רעב יצא שבע.

בנים לא היו להם, זולת בת יחידה ושידך אותה לר׳ נפתלי הירץ תאומים, שהיה תלמיד חכם גדול ואיש תמים, והיה רב בעיר וויאלקיא־אוטשי (וילקוטש) והיו להם שלשה בנים, שנתגדלו ונתחנכו בביתו בגלינא. ר׳ נפתלי הירץ חיבר ספר שאלות ותשובות. הרבנים החשיבו הרבה את ספרו של חתנו זה, שגם עיקר פרנסתו היתה משל חותנו.

ר׳ מניס היה עניו מאד, הוא לא קבל עליו שום משרה של כבוד, לא בקהילה ולא בחברות. מלבד שעסק במסחר, הקדיש את כל זמנו לתורה, תפלה וצדקה ובכל עסקיו לא היו לו מעולם שום משפטים עם הפריצים ולא עם אחרים. בצוואתו כתב, שלא לתבוע לדין שום איש, אף אם אחד הפריציים לא ירצה לשלם כל מה שמגיע לו ממנו. סיפרו, כי הרבה כסף הלך לאבוד על ידי כך. היה לו סכסוך של שותפות עם יהודי מעירנו שנמשך כמה שנים. ובאותם הימים ששכב על ערש דוי קודם פטירתו, שלח אנשים להשותף, שיבוא אליו להתפשר אתו, והלה התעקש וסרב ללכת אצלו. נאנח ר׳ מניס ואמר: חפצתי לגמור את הסכסוך אתו בעולם הזה ואם הוא מסרב, נגמר את הדין־תורה בעולם העליון. לאחר פטירתו של ר׳ מניס חלה שותפו, ואמר כי ר׳ מניס קורא אותו לדין־תורה. והלכו בית־דין של שלשה ואחר כך מנין אנשים לפייס אותו על קברו. ובמשך ימי אבל השלושים מת שותפו. גם הוא היה בן־תורה וירא־שמים, חסיד הרבי מהוסיאטין. והרבה זמן דברו בעיר במאורע זה.

אני זוכר את יום הפטירה שלו. כל העיר היתה כמרקחה. סיפרו איך הוא מתקין עצמו לבוא לעולם האמת, על הוידוי והלמודים שהוא

יושב ולומד במטה, ו„המעבר יבוק" בידו. ושואל כל פעם, אם חתנו הרב ובתו כבר באו. אמרו תהלים בבית־הכנסת בשבילו. וכשנודע בעיר, כי נפטר, בכו אנשים ונשים וטף, ספרו כי ישב כל הלילה האחרון במטה והפנקסים בידו, בדק כל החשבונות שיהיה הכל ברור ביטל הרבה חובות ואת כל החובות של כספי גמילות־חסדים. דברו בשבחו של מעשה הצדקות שעשה בחייו ופעולות אחרות של מעשים טובים. חתנו והרב הספידוהו כהלכה; וקברו אותו על יד קבר הרב ומול קברי הצדיקים ר' יוסלי ור' מיכלי חתנו של הרבי ר' מאיר'ל מפרומישלאני, והעמידו אוהל על קברו. בכל שנה בתשעה־באב ובראש חודש אלול, כשהלכו להשתטח על קברי הצדיקים, היו מבקרים גם על קברו.

הרבי ר' שמחה בֶּר

את ר' שמחה קראו בשם רבי, מכיון שרוב בחורי גלינא ובני הכפרים מסביבות גלינא יודעי תורה היו תלמידיו. הוא היה טיפוס מיוחד במינו. תלמיד חכם גדול, ירא שמים, פיקח ובעל שאר־רוח. היה יליד יאריטשוב, השוכנת בין גלינא ולבוב. גם את אביו ר' דוד הכרתי, שהיה גם הוא תלמיד חכם, אבל לא כמו הבן. ר' שמחה נשא אשה מבנות עירנו לפני כשמונים שנה בערך, ממשפחת ר' יצחק ענדא, גם גיסיו היו אנשים קרואי שם, תלמידי־חכמים וחסידים — אלו היו ר' מיכל זאלץ, ר' הענזיל ענדא, ר' מאשקי (משה) וואלף, אבל ר' שמחה עלה עליהם בידיעותיו. הוא היה ראוי להיות רב באחת הערים הגדולות, אולם לפי הנוהג באותו זמן לא די היה בידיעות הרבות, אלא נחוץ היה גם אבא או חותן עשיר שיקנה את כסא הרבנות בכסף מלא. והוכרח איפוא ר' שמחה בר כשאר תלמידי חכמים שכמותו, לאחוז במקצוע המלמדות. דעתו של ר' שמחה לא היתה נוחה מדרך זאת, וזמן רב נפתל וסבל בסרבו לעשות את התורה קרדום לחפור בו. אולם גורלו הכריח אותו לכך.

לאחר חתונתו, עוד בהיותו סמוך על שולחן חותנו ר' איטציקל

ענדא, היה מבקש עסקים כדי שיוכל לכלכל את משפחתו בכבוד. מקצועו הראשון היה מעשה מיץ לשתיה מתפוחי עץ. כשלא הצליח בעסק זה התחיל לעבוד במקצוע אחר — בעשיית סוכריות. ספרו כי התוצרת לא היתה רעה ונמכרה קמעה ממנה, אבל לא הספיקה לפרנסת ביתו. אשתו השניה, מרת דבורה, היתה אופה עוגות ולחמניות למכירה. מכרה חלב בבתים ותפרה לבנים עבור חתנים. ובכל היגיעות הללו לא היתה הברכה שורה במעשה־ידיהם ולא היתה הפרנסה מצויה. בינתיים גדלה המשפחה משנה לשנה ונתרבו ההוצאות להחזקת הבית.

הרבי ר׳ שמחה מלמד

אולם בעסק אחד הצליח הרבי ר׳ שמחה בחייו הצלחה מרובה

ומופלגת — להעמיד בחורים לומדי תורה תלמידי חכמים, שהיו אחר־כך רבנים, דיינים שוחטים וסתם יודעי־תורה. ידוע היה, שאם פגשו בבחור מסביבתנו שהיה בעל ידיעות רבות בתורתנו, היו אומרים כי הוא בודאי שתה מבארו של הרבי ר׳ שמחה מלמד. כל הרבנים והדיינים ילידי עירנו היו מתלמידיו. ועוד היו אומרים עליו, כי היה מחונן בכשרון מיוחד להקנות לתלמידיו ידיעות רבות בכל הלימודים מתוך הסברה מיוחדת. כי הוא פדגוג מוכשר יוצא מגדר הרגיל.

הלימודים בחדרו היו גמרא ותוספות, ארבעת חלקי שולחן ערוך, תנ״ך עם פרושים וקריאת התורה בניגוני המסורה. הוא היה כל השנים בעל הקורא בתורה בשבת וביום־טוב בהקלויז. ביחוד לימד את תלמידיו לדעת ללמוד בעצמם בלי עזרת מורה. מתוך הכרת חובה יתירה לימד ר׳ שמחה את תלמידיו, בשעת הבחינה כששמע מפי אחד התלמידים, כי תפס היטב את דברי התוספות או את המהרש״א, היה שמח שמחה גדולה, ביחוד חיבב את אלו מתלמידיו, שראו ברכה בלימודיהם, בין שהיו ילדי עשירים שהוריהם שילמו שכר למוד הגון ובין היו ילדי עניים שהוריהם שילמו שכר לימוד פעוט או לא שילמו כלום.

ר׳ שמחה לא היה מקבל הרבה תלמידים. בזמני היו לומדים אצלו לא יותר מעשרה תלמידים, ולקח שכר למוד גבוה והיה מתחשב בענין זה עם בני עניים, או אם היו להם כשרונות מיוחדים ללימודי התורה. זכות גדולה וכבוד רב עלו בחלקו של הילד, שנתקבל כתלמיד אצל הרבי ר׳ שמחה מלמד. הוא היה הולך מדי פעם בפעם עם תלמידי הכתה הגבוהה לבית המטבחיים להראותם שחיטת הפרה וללמד אותם דיני השחיטה ולברר להם מתוך מראה עינים שאלות איסור והיתר. ר׳ שמחה שימש גם כדיין בעיר, היה עונה על שאלות של כשר וטרפה, וכן היו באים אליו בעניני דיני תורה בין אדם לחברו והיה בורר בדיני תורה. בשבת היה נותן שיעור בחומש ומדרש בבית כנסת הקטן של ר׳ לייזר.

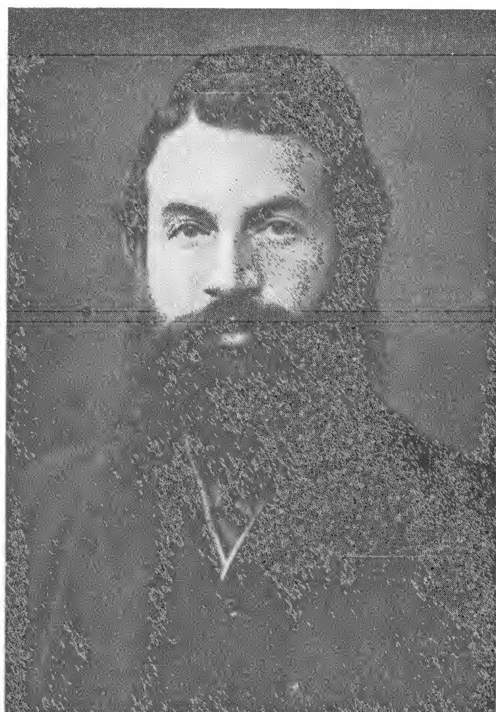
התלמידים, שגמרו את למודיהם אצל ר׳ שמחה, היו נכנסים ללמוד

בעצמם בקלויז או בבית המדרש של הרבי ר׳ בצלאל, אולם הקשר בינם ובין הרבי ר׳ שמחה לא ניתק. ביתו היה בשכנות הקלויז והיו הבחורים מתלמידיו באים כל פעם להרבי לשאול אותו על הסתומות בגמרא או לברר להם את הסוגיות החמורות. כשנכנס להתפלל בערב ובבוקר, היה נפגש עם תלמידיו בשעת לימודיהם, והיה מדריכם כפדגוג מנוסה לדעת ולהבין בכל סוגי התורה והטעים להם שכל המרבה לחקור וללמוד עומד על רזי התורה ומגלה מכמניה. והיה נהנה הנאה מרובה כאילו היה מחנך את בניו הוא.

ר׳ שמחה היה פיקח מאד והיה מבין את נפש הילדים והיה משתעשע עמהם ושמע את בדיחותיהם והיה מחבב גם את השובבות שלהם. זכורני ילד בין התלמידים שהיה שלומיאל גדול, והיה ר׳ שמחה מטיף לו מוסר מדוע אינו משתובב עם כל החברה והיה מברר לנו ואמר כי השתובבות מרובה לא טובה היא, אבל משובת הילדים היא זכותם וכל ילד שאינו מעט שובב סימן שאינו כתיקונו, והיה מספר על רבנים גאונים שהיו בילדותם שובבים. ר׳ שמחה אף כי היה נאנח על רוח הדור החדש הבין לו והמשכילים בעירנו היו ברובם מתלמידיו. וביחוד בראותו אותם יושבים על ספסלי הקלויז והגמרות בידיהם ולומדים בשקידה, היה חובב אותם ומשוחח אתם מבלי להטיף להם מוסר, אולם בראותו שהקלויז הולך ומתרוקן מלמודי תורה, ונחלפו החדרים בבתי ספר כלליים, והקלויז נחלפה בגמנסיה היה מתאנח הרבה על ירידת לימודי התורה. כשפתחנו את בית הספר „שפה ברורה", לא היה ר׳ שמחה בין המתנגדים אלא אמר: נכון כי הלימודים שם אינם לימודי התורה כקודם אך רוח תורה יש שם, מה שאין כך בגימנסיות שאף רוח אין בהם. הוא לימד את בתו תורה, תנ״ך ועברית והיא היתה אחר־כך מורה לעברית בעירנו, ואחת מנכדותיו היא מחנכת ילדים בארץ ישראל, היא השרידה היחידה שנשארה מכל משפחתו. ר׳ שמחה זכה בחייו לבנים ובני בנים, וביחוד זכה לראות מתלמידיו רבנים ודיינים גדולי תורה. הוא נפטר כזקן ושבע ימים כ״ח אלול תרצ״ב ומנוחתו כבוד בבית החיים בעיר גלינא. יהי זכרו לנצח.

ר׳ הלל ב״ר ישראל איסר פינעליס

ר׳ הלל נולד בשנת תרל״ג להוריו ר׳ ישראל איסר ואשתו רבקה, שקראו לה הצדקנית, משום טוב לבה ורוב הצדקה שפיזרה לנצרכים. הם היו עשירים גדולים וממשפחה מיוחסת. ר׳ איסר היה סוחר גדול. חוכר אחוזות ובית משרפות לייןֿשרף, ביתם היה פתוח לרוחה ומי שנכנס רעב יצא שבע ונדבה בידו. הוא היה חסיד של הרבי מזידיטשוב, יהודי טיפוסי מן הדור הישן, בעל קומה ובעל

ר׳ הלל פינעליס

צורה, נלהב פנים ורחב כתפים, מראשי המדברים בחברה. הוא היה צירה של גלינא לאספת הרבנים שנתקיימה בלבוב בשנת 1847 ולקח שם חלק פעיל מאד.

ר׳ הלל היה בן יחיד להוריו, אך גם בנות היו להם. הוא קיבל בביתו חינוך תורני וכללי טוב. את ימי שחרותו הקדיש לתורה ולתעודה, שקד על התורה ועל התלמוד. הוא הצטיין בילדותו ביפיו ובמעלותיו הטובות. את עיני כל היה מושך בעמדו בקלויז ומתפלל ליד אביו לבוש בעקעשי של משי וצובל־הוט (כובע של סובל) כששב עם אביו בשבת מהתפילה היו יוצאים מהבתים להביט בו. הוא למד ב„חדר" של ר׳ שמחה והיה מתלמידיו הטובים, אחר־כך למד בקלויז. השפעתו היתה גדולה בביתו וגם בעיר נהגו בו כבוד רב. ר׳ הלל פינליש וקרובו ר׳ יהושע באסכס היו המשכילים הראשונים בגלינא, הם רכשו להם כל ספרי ההשכלה, אחרים שלא יכלו לקנות נעזרו על ידם כי לקחו מהם בהשאלה את הספרים לקריאה. כשקרובו ר׳ יהושע עבר, לאחר חתונתו, לדור בלבוב, היה הלל היחידי שהפיץ את ההשכלה בעירנו. אפשר לומר, כי ר׳ הלל היה אחד ממחנכי הדור החדש בעיירה. בימים ההם היה כוח השפעתו גדול מאד על בני הנוער בגלינא.

ימים שלמדתי בקלויז חל בו בהלל שינוי גדול: הוא פשט את הבגדים השכיחים (בגדי משי) ולבש בגדי מתקדמים, היינו: שיבקי, שהיה מלבוש ארוך עם כיסים ישרים, ונעלים עם גומי. פאותיו נצטמצמו יותר ויותר. הוא נעשה משכיל קרא עתונים עברים ובשפת המדינה, אבל תוך תוכו לא נשתנה. הוא התפלל כל יום בציבור, למד כל יום את שיעורו בתלמוד והיה יהודי כשר וחרד בתכלית. היה ענוותן ונוח לכל אדם, בעל צדקה גדול, ידיד נאמן ושמח לעזור לכל נצרך, ביחוד לידידיו. בהיותי מידידיו הקרובים הייתי איש סודו בענייני צדקה — הוא היה נוהג למסור לי סכום כסף עם רשימת שמות אנשים לתת להם מתן־בסתר, לפני חג הפסח היה שולח מאחוזתו, הכפר סלאוויטה על יד עירנו, עגלות מלאות תפוחי־אדמה

וסלק לחלק בין עניים. לאותם האנשים שהתביישו לקחת בפומבי היו שולחים את חלקם לביתם כמתן בסתר.

ר׳ הלל היה עשיר בן עשיר, אבל בשל מידותיו הטובות היה זורע הדמוקרטיות בין הנוער בגלינא. בזמנו נשתנה שינוי ניכר היחס לעניים, למדוכאים, לבעלי המלאכה ועוד, גברה הדרישה לשנות את דרכי החיים ולעשותם פרודוקטיביים יותר ולהתכונן לחיים חדשים בארץ ישראל.

ר׳ הלל היה מן הציונים הראשונים, שהציונות היתה להם שאלת חיים. עוד שנים רבות לפני מלחמת העולם הראשונה עמד בקשר עם החברה פלשתינה אימוביל מיסודו של הפרופסור ווארבורג וקנה ממנה שני מגרשים בתלפיות, ומניות של החברה, ומדי פעם בפעם היה מוסר סכומים גדולים לקרן הקימת לישראל ולשאר ענינים ציוניים. כללו של דבר, לא היה מוסד ציוני, תרבותי או סוציאלי בעיר ובסביבה, שר׳ הלל לא השתתף בו מכספו.

הוא החליט לסדר את עניניו בגולה ולעלות ולהתישב בארץ ישראל ולולא המחלה שתקפה אותו וקיפדה את פתיל־חייו בדמי ימיו, בשנת המ״ב לחייו, ודאי שהיה מקיים חפצו. מיתתו היתה מיתת נשיקה לאור־זכרה של ארץ ישראל, ואמנם המלים האחרונות שיצאו מפיו בשעת יציאת נשמתו הטהורה היו: ארץ ישראל. הוא נפטר ביום א׳ תמוז בשנת תרע״ג ומנוחתו כבוד בבית החיים בעיר גלינא. בצואתו הקדיש את ספריתו, שהיתה מלאה וגדושה ספרים מן הספרות העתיקה והחדשה לארץ ישראל, היא נמצאת בבית מדרש למורים „מזרחי" בירושלים. וכן הניח סכום כסף להחזקת בית ספר העברי „שפה ברורה". יתר על כן ביטל הרבה חובות של אנשים שהיו חייבים לו על חשבון גמילות חסד. ציוני גלינא נטעו חורשה ביער הרצל במרחביה על שמו. היא רשומה בספר תרומות העצים של הקרן הקימת לישראל דף 14 מספר 119. וכן רשמו את שמו בספר הזהב של הקרן הקימת לישראל כרך א׳ מספר 4448 וכרך ב׳ מספר 424.

ר׳ מאיר בעקער (האופה)

א.

לא רב ולא שוחט, לא עשיר ולא עסקן־ציבור, אלא אופה פשוט, שאפה לחם, לחמניות ועוגות פשוטות מקמח פשוט בשביל המוני־העם העובדים, יהודים ולא־יהודים. ר׳ מאיר בעקער עבד ימים ולילות, הוא ושתי בנותיו ובנו היחיד הרש (צבי), שנשארו לו מאשתו שמתה עליו בדמי־ימיה. לא דאג מעולם ללבוש בגדים נאים, לסדר את ביתו ברהיטים יפים, אלא עשה יום ולילה על־יד התנור, הכניס והוציא את הלחם, את הלחמניות, את העוגות (פלעצליך כעין הפיתות שלנו) ואת העוגות המרותחות (סיר גדול עם מים רותחים עמד מכוסה על הכירה ליד התנור והוא היה מטיל בו את העוגות, ולאחר שרותחו היטב הוציאן והכניסן במרדה לתנור והוציא משם את האפויות).
חיי־צער היו חיים הוא ובניו כל הימים. בכל זאת היתה לו לאחר פטירתו לויה גדולה, ומלוויו היו מחשובי העיר עד העני שבעניים. הרבה סיפרו אחריו על מעלותיו המרובות ועל מידותיו הנעלות. ואמר עליו כי צדיק היה, ואולי מל״ו צדיקים נסתרים...

ב.

הרבה אופים היו בעירנו, שהיו מרננים אחריהם כי האפיה מספיקה להם לפרנסה, ורק לדבר אחד אינה מספיקה — לשלם לסוחרי־הקמח את מחיר הקמח שקנו. משום כך היו ביניהם הרבה פושטי־רגל. דבר שהיו אומרים, למשל, גם על סוחרי האריג, כי כל אחד מהם מ ו כ ר ח לפשוט את הרגל, ואם מת אחד מהם ולא פשט את הרגל, הרי הסיבה לכך היתה מיתה מוקדמת, שכן אילו הוסיף לחיות ודאי היה אף הוא עושה זאת. היה הדבר, איפוא, „בסדר גמור״, שסוחרי הקמח נתעשרו כל שנה יותר ויותר, ואילו האופים העובדים יומם ולילה נתרוששו יותר, כי רובם לא למדו ולא ידעו את תורת החשבון. ואם כי כמצב הזה שרר גם בערים אחרות, הנה בכל־זאת בעירנו היו יוצאים מן הכלל. הכרתי שלושה אופים כאלה, וכל אחד מהם

היה טיפוס אחר. ואלה הם: ר׳ אלתר בעקער ואשתו ריבצ׳ה (רבקה) די בעקערין, רחטשי (רחל) די בעקערין ור׳ מאיר בעקער. ר׳ אלתר היה בימי נעוריו חסיד הרבי ר׳ יהודה־הירש מסטראטין, וכשנפטר רבי זה נטפל לחסידי בלזא בעירנו. אשתו ריבצ׳ה היתה „בריה" גדולה. ביתם היה ברחוב הקיליקובי, שירשה מאביה שהיה אופה אף הוא. הם אפו לחם־שיפון, לחמניות ו„פלעצליך" (עוגות) ומלח מפוזר עליהן ובלי מלח — מקמח לבן. נקיון־למופת היה בבית זה. בלילה היו אופים את העוגות ואת הלחמניות (בולקעלאך) בצורת תאומים, זוגות־זוגות, ובבוקר היו אופים את הלחם. עם שחר היתה בתם מסתובבת בעיר, בידה נפה מלאה לחמניות ועוגות, ומחלקתן לקונים שלהם, ולאחר הצהרים היתה מחלקת את הלחם. משחולקה הסחורה לא היה ניכר כלל, כי קיימת מאפיה בביתם. סדר־למופת היה אצלם גם בענין הכספים. את מחיר הקמח היו משלמים לסוחרים בזמנו, ומעולם לא פשטו את הרגל.

ג.

רחטשי די בעקערין נתאלמנה בימי נעוריה, ומבעלה יעקב ג ו ל ד ב ר ג, שהיה תלמיד חכם ומלמד תלמידים גמרא וחומש. נשארו לה שתי בנות ובן יחיד, שהיה בעל כשרונות, הצליח בלימודיו ונתמנה אחר־כך לדיין בעירנו. ומכיון שנשארה אלמנה בלא כל מקורות־פרנסה, סידרה לה מאפיה לאפית חלות לשבת בשביל אחרים ולחם למכירה „מקמח אחר" (אנדער מעל" היו קוראים לקמח־חטים, שלבנוניותו היתה פחותה משל סולת משובחת), והבנות היו מוכרות את הלחם בשוק ליהודים ולא־יהודים. הן עבדו עבודה קשה, ורחטשי לא הגיעה אף פעם לפשיטת־רגל.

ד.

ר׳ מאיר בעקער היה יהודי בעל שאר־רוח ואדם יוצא מן הכלל. כל אחד היה יכול ללמוד ממנו מידות ענווה וטוב־לב. מידות אלו נעשו בו טבע שני, הוא עצמו לא ידע את מעלותיו. וכמותו בניו. את

מקור־משפחתו איני יודע. למדתי יחד עם בנו הערש (צבי) ב„חדר" של ר' וואלף מלמד, ואביו של חברי כבר היה אז זקן. את מספר שנות־חייו ידעתי בקירוב. בפטירתו היה בין שבעים לשבעים וחמש. ביתו, שהיה בשכונת בתי־המדרש ובקיר אחד של הרבי שלי ר' שמחה, ראיתיו תמיד רק בעמידה על־יד התנור, ולא בישיבה ולא בשכיבה במטה, ואמנם אמרו עליו שהוא ישן במעומד. על־יד התנור היו מונחים "ספריו": סידור ותהלים, שערי ציון, והוא — שפתיו נעות וממלמל מתוך התהלים או מתוך ספר אחר בשעות העבודה בין אפיה לאפיה. התוצרת שלו היתה: לחמניות קטנות וגדולות „מקמח אחר" ועוגות „פלעצליך" מרותחות ובלתי־מרותחות, ולפני חג־המולד הנוצרי היה אופה „קויליטשן" — חלות קלועות בשביל הנוצרים. בעצמו היה לש את העיסה, ובנותיו חילקוה חלקים־חלקים על קרשים ארוכים וסייעו בידו להכניסם לתנור. כך עבדו יומם ולילה. בבוקר השכם הסתובבה בת אחת בין הבתים למכור את העוגות, ולאחר מכן ישבה ומכרה אותן באיזה בבית־מרזח, ואילו הבת השניה ישבה ומכרה בשוק את הלחם ואת הלחמניות, והבן הרש היה מביא כל פעם את הסחורה בשבילן לשוק. ביתם היה מחולק שלושה חלקים: חדר אחד גדול לכל הרוחב, שבו היתה המאפיה, וחדר קטן לדירה, שבה ישנו הילדים. מיטתו של ר' מאיר עמדה במאפיה. החלק השלישי שימש דיר לעצים ולחביות המים. בחדר המאפיה היה כל נצרך קונה שביתה לעצמו — עלובי־החיים ומחוסרי מקום מנוחה, מקומם היה במאפיתו של ר' מאיר על ה„פעקעליק" (מעל התנור) ובכל פינות החדר, וכן השתתפו גם בארוחות הבוקר והערב. העניים, שבאו בלילה לעיר, נכנסו ישר למאיר בעקער. ביחוד בימי החורף ישבו שם עניים והתחממו כל היום וקיבלו ממנו לחמניות בלי כסף. החנוונים ויושבי־השוק, מוכרי־פירות וכדומה היו מתחממים לאורו של ר' מאיר בעקער. כולם היו באים אליו בבוקר השכם עם סירי־הגחלים שלהם ועמדו בתור על־יד התנור, ור' מאיר היה גורף במרדה שבידו את הגחלים הלוחשות לתוך הסירים. לאחר שעה שעתיים, כשכבו הגחלים, היו באים שוב למאפיתו, ור' מאיר

שהיה גורף וגורף באופן אוטומטי, בלא להתאונן על מישהו, אפילו אם כבר קיבל חמש־שש פעמים. וכדי שיספיקו לו גחלים בחורף, היה מכין בקיץ גחלים עוממות מתנורו. כן קיבלו אצלו גם כל החייטים גחלים למגהצים שלהם, או שהיו מביאים מגהץ של ברזל לחממם בתנור שלו. כל שכניו רובם עניים היו משתמשים בתנורו לבישול יום־יום. היו מעמידים את סירי המאכל על־יד האש והגחלים לבשל את ארוחות הבוקר והצהרים, וכך היו מקמצים להם קניית עצים לבישול בערב שבת היו שכנים וגם לא־שכנים מביאים את ה„טשולענט" (חמין לשבת) לטמון בתנורו, והוא שרת אותם בערב שבת, ובשבת היה מוציא את הסירים מן התנור ואת התה והקפה מעל התנור ה„פעקעליק". כל זה נעשה בלי כל תשלום שהוא.

ר' מאיר היה גם בעל צדקה. כל אוספי נדבות לטובת עניים, וגם אני בתוכם, היינו יודעים שר' מאיר נותן נדבה בעין יפה וביד מלאה. כן סיפרו אחריו, שהיה נותן לעניים חלות לשבת בלי תשלום. זוכרני, שהיה מתפלל בשבת בקלויז, ומנחה ומעריב בחול. בבוקר היה מתפלל ותיקין. מקומו בקלויז היה על־יד כיור המים בפינת הכותל המערבי. כולם הכירו אותו ואף אחד לא הרגיש בו. הוא לא ידע מה זה כבוד, קראו אותו לתורה — הלך ואמר את הברכות, לא קראו אותו — לא דרש מעולם שום כיבודים, לא בקלויז, לא בביתו ולא בשום מקום. בשמחת־תורה היו הילדים מתאספים סביבו, והוא היה רוקד עמהם מלא שמחה, כאילו היה אחד מהם. אף אחד בעיר לא ראה אותו מעולם מתרגז או כועס, כי קיבל הכל באהבה. ואם מישהו לקח אצלו לחם או לחמניה ולא שילם, לא היה משיבו ודורש את התשלום המגיע, כי חשב: ודאי אין לו כסף לשלם. טוב־לבו ואורך־רוחו היו כמעט שלא כדרך הטבע. בניו לא התנגדו לפזרנותו, אלא למדו ממנו והלכו בדרכיו. לא היה לו צורך להתהדר בלבוש והיה מתלבש בפשטות. בגדי־השבת שלו ודאי נשתמרו לו מיום חתונתו, וכשגדלו בניו היה מזמינים בשבילו לפעמים בגד חדש לימי־מועד. אף הבנות היו לבושות בפשטות ולא התהדרו כשאר בנות העיר. ואנשי העיר לא ידעו אלא להשתומם על רוב העבודה ביום ובלילה ועל העניות

הגדולה שבבית מאיר בעקער. אולם כל היודעים אותו מקרוב ידעו את רוב ישרו, שהוא משלם בעד הקמח כל שבוע בזמנו והשאר אכלו אחרים, אבל הוא ומשפחתו התפרנסו בצמצום רב מחמת הפזרנות שלו בעניני צדקה, שבאה מתוך שמחה ונדיבות לב.

נזכר אני באותן השנים, כשאני וחברי צריכים היינו לעמוד לבדיקת הצבא, והיינו מבלים את הלילות ללא שינה בקלויז במעט לימוד, מעט ריקוד, מעט השתובבות ומעט שתיית יי״ש — תמורת הכסף שאספו בלילות אצל הבעלי־בתים. אז היינו נכנסים לביתו של ר׳ מאיר בעקער לקנות מיני אפיה לקינוח־סעודה, ומחכים עד שיוציא את העוגות־הפתות הנקראות „פלאם־פלעץ״. לא אחת שוחחנו עמו. הוא לא היה מדבר הרבה, רק ענה תמיד קצרות לעצם הדבר. פעם דיברתי עמו על חייו הקשים, הוא לא הצטער ולא התאונן. צחוק קל רחף על שפתיו ואמר: „מה ערך לעולם הזה שהוא רק פרוזדור לעולם הבא״.

באחד הלילות מצאתיו שוכב במיטתו (כרגיל היו אחרים שוכבים בה). ויהי הדבר לפלא... אז נודע לנו שהוא חולה, דעתו של ר׳ אלתר הרופא היתה, כי הוא חולה קשה. שאלתי את ר׳ מאיר בעצמו על מצבו, וענה לי כי אינו מרגיש כל כאב, אלא שהרופא גזר עליו לשכב במיטה. באחד הלילות הזעיקה אותנו בתו מן הקלויז, ומצאנו אותו שוכב בלי נוע, כשהספר „מעבר יבוק״ על ידו. נשמתו יצאה בטהרה.

טיפלו בטהרתו ר׳ יוסלי שוחט ועוד יראים, רבים מבני־העיר באו לחלוק לו את הכבוד הראשון והאחרון. ההלויה היתה גדולה והכל ספרו בשבחו: ענוה וטוב־לב שאין דוגמתם.

ר׳ מרדכי ברצ׳י החייט

ר׳ מרכי ברצ׳י רובינצאל, יליד גלינא עיר־מולדתי, לא היה תלמיד חכם. אף לא סופר או סוחר, אלא יהודי תופר, שתפר בגדים לנשים לפני מאה ועשרים שנה בערך. הוא לא הצטיין במיוחד מבין

כל חבריו החייטים. התנהג ככל בעלי־המלאכה בזמן ההוא: היה מתפלל ותיקין בבית־הכנסת הקטן של החייטים, שמקומו על־יד בית־הכנסת הגדול, ושמר על זמן מנחה ומעריב. התלבש ככל היהודים הפשוטים, והיה בעל זקן ופיאות. אפילו בניו, שנחשבו מתקדמים בעירנו, לא היו מגולחי זקן. אולם בדבר אחד קנה ר׳ מרדכי ברצ׳י את עולמו, ועשה לו שם ופרסום רב, ובמשך שנים רבות דיברי עליו בענין זה לשבט ולחסד כאחד. היתה זו התמרדותו אל ר׳ מיכל רוזן, ראש הקהל בעירנו.

הכרתי את מרדכי ברצ׳י במשך עשרים שנה בערך, כשכבר היה זקן. הוא מת בן תשעים שנה ומעלה. כשלמדתי ב„חדר״, ואחר כך כשישבתי על ספסל־הלימודים בבית־המדרש, שמעתי כיצד דיברו עליו לגנאי: אמרו שהיה מחוצף, כיוון שהתחצף בשעתו כנגד ר׳ מיכל. דזקנים, בני־דורו, לא יכלו לסלוח לו את הדבר הזה. בילדותי, כשהצטרכתי פעם אחת לנסוע עם אבי לה״רבי״ לשבת, והיינו מתפללים בבוקר השכם בבית־הכנסת של החייטים, היו האנשים מראים באצבעותיהם על ר׳ מרדכי, שישב בראש השולחן, כעל החייט שהעיז להתמרד על ראש־הקהל. כן ראיתיו פעמים רבות בבתי נפטרים, מקום שהיה בא עם חייטים זקנים אחרים, כדי לתפור את „בגדי״ המת. גם אם לא היה עוסק עוד בחייטות מחמת זקנה, לא רצה לוותר על עבודה זו. הוא היה גם משתתף בסעודות של חברי ה„צך״ (אגודת האומנים). בביתו, שגר בו גם בנו נטע החייט, היה הסניף של משרד ה„צך״ של היהודים. כאן היו מתאספים חברי הועד של ה„צך״, ולכאן בא גם נשיא ועד זה, שהיה, כרגיל, לא־יהודי. אספות אלו נתקיימו לרגל מתת „תעודת בעל־מלאכה״ ליהודי. הפועל היה משלם לקופה סכום כסף, שנחשב כתשלום חוקי, ונוספו לזה גם דמי־שתיה („טרינק געלד״) לחברי הועד, ולפי המוסכם. לאחר מכן היה מקבל את התעודה, כלומר: את הרשיון לעבוד עבודה עצמאית, לקבל פועלים ושוליות לבית־מלאכתו, וכך היה מתקבל כחבר ל„צך״. מכסף דמי השתיה היו עורכים סעודה קטנה לחברי הועד של ה„צך״, וגם ר׳ מרדכי ברצ׳י קיבל את חלקו מסעודה זו. אף הפועל, שהתעתד

להיות בעל מלאכה, נתכבד בלגימה מן המשקה שעל השולחן.
בשנים האחרונות, כשיד הציונים היתה על העליונה והם דרשו בתעמולתם את שינוי דרכי־החיים ממסחר לעבודה פרודוקטיבית ואת שינוי היחס למלאכה ולבעל־המלאכה, הרימו על נס את מעשהו של מרדכי ברצ'י וציינו אותו כראשון שפרץ את חומת הברזל, שהפרידה בין העובד או בעל־המלאכה ובין אברכי־המשי, אותם היהודים „הנאים" עם ראש הקהל וסיעתו: כדוגמה קטנה ה־א מה משתנים הזמנים ואתם גם המושגים: מה שנחשב קודם לגנאי נעשה מעשה־גבורה ונחשב אומץ לב, שכן בגלל ר' מרדכי זה התפטר ראש הקהל בעירנו ממשרתו, ולא רצה עוד להשתמש במשרתו.
אכן, כעין אגדה יצלצל באזנינו דבר תקיפותו של ראש־הקהל, שניתנה לו כעין סמכות של המושל בעירו. כל אנשי העיר פחדו מפניו ומפני משפחתו ומשרתיו. ה"גוברנטור" ופקידיו תמכו בו, והעמידו לרשותו את המשטרה, כדי להעניש את אלה שלא צייתו לפקודותיו או לפקודת פקידיו העריצים, ענשיו של ראש־הקהל היו מלקות, סטירות־לחי וקנסות. הנאשם היה מוכרח לבוא לביתו של ראש־הקהל, לבקש ממנו סליחה ומחילה ולקבל את ענשו. לפקודת ראש הקהל היה הנאשם מרים את פאתו מצד ימין, אחר כך מצד שמאל, והיה סופג סטירות לחי. להכות על הפאה אסור היה, שלא לחלל את קדושתה...
ומעשה ר' מרדכי ברצ'י זה מיודענו, שהטיח, לאחר התפלה בבית־הכנסת לחייטים, ביטויים קשים, באזני חבריו החייטים, בגנותו של ראש־הקהל, ר' מיכל רוזן, ואחד מחבריו הלשין עליו בפני ראש־הקהל. נתכעס, ושלח תיכף את שמשו להביא אליו את ר' מרדכי ברצ'י. לקח השמש את מקל־הקהל בידו והביא את ר' מרדכי ברצ'י. שאל ר' מיכל את ר' מרדכי ברצ'י: „האמת הדבר, שאמרת עלי כך וכך בבית־הכנסת של החייטים"? ענה ר' מרדכי ברצ'י במתינות ובלא פחד, כי כל מה ששמע אמת ויציב. נתרגז ר' מיכל ואמר בקול: „שיגעץ, הויב אויף די פאה וועל איך דיר געבן פעטש!" (שקץ, הרם את פאתך ואסטור לך!) ענה לו ר' מרדכי גם־כן ברוגזה: „אַ רוח אין אייער טאטענס טאטען אריין!" (ייכנס הרוח

באבי־אביך!) איך זאג אייך אז אויב איהר וועט אויף מיר אויפ׳ הייבען אייער האנד צו שלאגען, וועל איך אייך צו האקען אייער קאָפּ בא אייך אין שטוב, (אני אומר לך, שאם תעיז להרים את ידך להכותני, אשבור את ראשך כאן, בבית הזה!). כששמע ר׳ מיכל מפיו של מרדכי ברצ״י דיבורים כאלה, קרא מתוך כעס ורוגזה לאשתו לבוא לחדרו ואמר לה: פייגע, איך לעג אב די פאהן, ווען אשייגעץ אשניידער קען האבען אזא חוצפה, בין איך נישט מעהר קיין רעגידער. (פייגה, אני מניח את הדגל מידי, אם חייט ושקץ כזה יש בו חוצפה כזאת, שוב איני ראש קהל). ואכן, קיים ר׳ מיכל את דברו. בו ביום הזמין אליו את זקני־העיר, והודיע להם על החלטתו להתפטר ממשרת ראש־הקהל. לא הועילו כל הפצרותיהם ובקשותיהם של הנכבדים לבטל את החלטתו, והם בחרו בראש־הקהל אחר במקומו.

מאורע זה שימש נושא של התענינות לבני־עירנו במשך זמן רב. העובדה, שר׳ מרדכי ברצ״י שבר את גאון־עוזו של ראש־הקהל, גרמה לכך כי ראש הקהל החדש כבר שינה את יחסו לציבור היהודי. אפשר, שאין פלא בשינוי יחס זה, הואיל וכבר שררה הקונסטיטוציה הנאורה של מלכות אוסטריה, אולם לעירתנו הקטנה איחרה קצת לבוא. איך שיהיה, ר׳ מרדכי ברצ״י נעשה לגיבור הקהילה. זכה וראה בעיניו את בניו ובני־בניו עסקני ציבור בישראל.

נראה הדבר, שיש רגלים להנחה כי התכונות הנפשיות עוברות בירושה מאבות לבנים. שנים מבניו של ר׳ מרדכי ברצ״י — ר׳ נטע ור׳ אהרן, היו עסקני־ציבור בעירנו, כל אחד לפי דרכו. ר׳ נטע היה, דוגמת אביו, חייט לבגדי־נשים, ונחשב מומחה גדול במקצוע זה בעירנו ובכל הסביבה. עם צמיחת הרעיון הציוני בעירנו, היה ר׳ נטע אחד מן המנין הראשון של החבורה הציונית, והיה מראשי־המדברים באסיפות. הוא היה עסקן גם בין בעלי־המלאכה. זמן ידוע שימש כסגנו של ראש ה„צ׳ד״, נשיא הסניף היהודי. אחיו, ר׳ אהרן, לא למד את מלאכת החייטות, אלא נתגלגל מעיירתנו גלינא לעיר ברודי. כאן למד מחכמי ברודי תנ״ך והשכלה, ונעשה עוזר ל„מלמד״ תנ״ך

לילדים. לאחר כמה שנים. כשחזר מברודי לעירנו, היתה השפעתו גדולה בשטח הפצת ההשכלה בין הנוער שלנו. בחורי הקלויז למדו אצלו תנ״ך והשכלה. לימים פתח לו „חדר״, ולימד את בניהם של המתקדמים בעירנו תנ״ך ועוד למודים בתרגום גרמני, כפי שלמדו אז בברודי. בשנת 1895, כשנפתח בעירנו בית־הספר מיסודו של הברון הירש, נתמנה ר׳ אהרן כמורה־לדת בבית ספר זה.

נכדו של ר׳ מרדכי ברצ׳י, בנו של ר׳ אהרן, דוד רובינצאל, היה מורה בבית ספר ממשלתי בלבוב. הוא היה אחד העסקנים החשובים והיה מכובד מאד, כיוון שעסקנותו היתה במסירות, בצדק וביושר, ביחוד פעל רבות בשנות המלחמה הקודמת, כשניהל את מעשי הצדקה והתמיכה בועד ההצלה של קהילת לבוב. נינו של ר׳ מרדכי ברצ׳י, נכדו של ר׳ אהרן, היה מעסקני הציונים־הריביזיוניסטים בלבוב. וזכה ר׳ מרדכי ברצ׳י שכמה מנכדיו נמצאים בארץ־ישראל.

ר׳ ברוך הארוך

מכיון שהיה משכמו ומעלה גבוה מכל העם, היו קוראים לו ברוך הארוך, הוא ואשתו לייטשי (לאה) היו טפוסים מיוחדים במינם, שכל בני העיר הכירו אותם. הוא לא היה לא למדן, לא חסיד, לא עשיר לא בן עשיר, אלא יהודי פשוט. ידיעותיו היו מעטות, מלבד מה שלמד בנעוריו ב„חדר״, תפלה ומעט חומש עם רש״י, היה נוהג להתפלל בוקר וערב בציבור והיה משומעיו התמידיים של ר׳ יענקלי חיה אסתר׳ס, כשהלה היה מלמד בבית המדרש העירוני בכל שבת אחר הצהרים לפני הקהל חומש עם אלשיך, ושל ר׳ מיכל זאלץ, כשהיה מלמד בימי החול בכל לילה אחר תפילת מעריב ״עין יעקב״. הוא היה מתפרנס ממסחר בפירות האילן. בקיץ היה חוכר אצל הכומר הפולני את גן עצי הפרי, או אצל אחרים, וכשנתבכרו הפירות קטף אותם וארזם בתוך חביות קטנות, הביאם השוקה ומכרם למוכרי פירות קמעוניים. וכן התעסק במכירת הקרביים של עגלים, הראש והרגלים, שהיה מקבל מידי הקצבים בעד העבודה של פשיטת העורות

של עגלים שחוטים. אשתו ידעה לנקות אותם היטב והיתה מחלקת אותם לחצאים ולרבעים (לזה קראו „גריישיל") וילדיהם הלכו עם הסחורה מבית לבית ומכרו לכל דורש. גם בית קטן היה להם על יד נהר ויזלאַנקה, וסביב הבית היו עצי פרי וגן של ירקות, והיו מוכרים לנשי העיר חלק מתוצרתם, וכן היתה אשתו תופרת לבנים בשביל חתנים וכלות. ומכל הפרנסות האלה התפרנסו בצמצום רב. אכן דבר יפה נמצא בהם, שאחרים לא זכו לכך, והיא מידת הכנסת אורחים, עם כל המעלות שמנו בה חכמים.

בענין הכנסת אורחים עניים היו בעירנו שלשה סוגים: סוג א' ההקדש, זה היה בית בן כמה חדרים, שעמד בחצר בית המטבחים על יד הנהר. לשם באו קבצנים שאומנותם בכך, שהיו נוסעים מעיר לעיר בעגלות: או שהיו הולכים ברגל מעיר לעיר, יחידים ובעלי משפחות וילדיהם. הם היו בהקדש כמו בביתם, לנו שם ובשלו לעצמם, גרו כמה שחפצו, וגם חתונות ובריתות עשו שם, והיו להם כלי־זמר משלהם. היו ביניהם כאלה שסובבו את העיר בחזירה על הפתחים שתים שלש פעמים ואחר־כך הלכו לעיר אחרת, והיו כאלה שישבו בהקדש ישיבת קבע זמן ידוע, ומשם יצאו אל הכפרים ואל הערים הסמוכות וחזרו שוב אל האכסניה שלהם. בשבת פשטו הגברים על בתי הכנסיות, והגבאים, השמשים, או אחרים סידרו אותם בין בעלי הבתים לאכול בשבת, (המושג בעל בית היה בעל משפחה, אף כי לא היה לו בית משלו), והנשים והילדים חזרו על הפתחים לאסוף חלה ולחם לתרמיליהם. ואחר שבת מכרו את הלחם שאספו לאכילת סוסים או חזרים, כי קבצנים אלה לא היו רגילים לאכול לחם יבש... כשקרה איזה מקרה גניבה בעירנו או בעיר אחרת מהסביבה, היו הז'נדרמים בודקים בהקדש, ולפעמים מצאו שם את החשודים או את הגניבה.

סוג ב' היו „יהודים נאים" (שיינע יודען) ו„נכדים". נכדים של רביים היו באים לקבץ כסף לטובת ערים שרופות, או לאסוף את כסף ה„מעמדות" (מעין מס שנתי) לבית הרבי. ביד גובה כזה היה פנקס, שבו היו רשומים כל חסידי הרבי, וכמה כל חסיד נותן לשנה בשביל בית הרבי. והיו הגובים באים בכל שנה לגבות את החוב, „וכל

המוסיף מוסיפים לו". היהודים הנאים לא הלכו בעצמם לקבץ נדבות, אלא זוגות אברכים או בחורי בית המדרש הלכו מבית לבית לאסוף את הכסף בשבילם. והיו גם כאלה, שהיו הולכים עם שמש־העיר מפתח לפתח, והשמש היה מקבל אחוזים מן הכסף שנתקבל. כל אלה היו מתאכסנים אצל השוחטים, או אצל חסיד הרבי שלהם. הם היו באים לבית השוחטים, מבלי לשאול את פיהם, אם יש או אין מקום לינה בשבילם, והביאו את החבילות לתוך הבית, והשוחט דאג לסדרם בביתו או בבית שוחט אחר. כל זמן שנמצאו בעיר היו אוכלים אצל השוחטים בלי תשלום כסף, וגם נדבה הגונה היו המארחים נותנים להם, לפי דרגת היחוס של האורח. היו אומרים על השוחטים, שהם תמיד מחוסרי פרנסה, כי אין משכורתם מספיקה לכלכל אורחים הרבה כל־כך.

והיה עוד סוג, שלישי, יורדים: הם לא היו מקצועיים, ממשפחת קבצנים בני קבצנים; רק מחמת מצבם הרע שירדו מנכסיהם הוכרחו לקחת מקל נודדים בידם ולבקש נדבות. ביניהם היו כאלה, שהיו לפנים עשירים, בעלי בתים, סוחרים, נשרפים, פושטי רגל, או שאחרים פשטו להם את הרגל ונשארו בלי פרוטה בכיס, ומפני הבושה עזבו את עירם והלכו למקום שאין מכירים אותם וחזרו על הפתחים. אותם העניים לא יכלו להסתגל לכך, לשבת יחד עם חברת הקבצנים תחת גג אחד בהקדש, כי הללו היו מציקים להם וגונבים מתוך חבילותיהם את חפציהם ואת הפרוטות שקבצו. וגם בסוג ב' לא היה מקומם, ולפיכך התאכסנו אצל מלמדי תינוקות. נקל היה להכיר ביניהם את אלו שכבר הסתגלו לאופן פרנסה זו ואלו שהיו עוד „ירוקים" ממנו והיו לומדים את המלאכה הזאת. הכירו אותם במלבושיהם, בכתונת שעל בשרם והליכותיהם. הבושה היה עוד מלוה אותם. ביניהם היו כאלה, שהיו באים לעירנו אחת לחצי שנה או אחת לשנה, והיו כאלה שבאו לעתים רחוקות יותר. הם אספו מעט כסף ושבו לעירם, וכשאזלה הפרוטה מן הכיס יצאו עוד פעם לקבץ מעט כסף. והיו גם כאלה, שראו אותם רק פעם אחת ושוב לא באו, כי לא יכלו להסתגל למלאכה זו וישבו בביתם, או מתו מרוב צער.

סוג שלישי זה של העניים — בו היו מקיימים ר׳ ברוך הארוך ואשתו לאה, מצוות הכנסת אורחים. בחדר אחד בביתם עמדו ארבע מיטות, ואם היה צורך השתמשו בספסלים ועליהן שקי־קש לבנים וכרים וכסתות נקיים, מוכנים לאורחים שיבואו להתאכסן אצלם, כמובן בלי תשלום כסף. ומכיון שהאשה לאה היתה „בריה״, היה נקיון־למופת בחדר ובמיטות. בלילה היה ר׳ ברוך בעצמו מציע את המיטות בשביל האורחים, ובבוקר היתה לאה אשתו מסדרת את המיטות ואת הנקיון בחדר.

כשבא אורח חדש לעיר, היתה ראשית דרכו ללכת לקלויז, או לבית המדרש. הבחורים שלמדו שם הכירו בו תיכף, לאיזה סוג הוא שייך, ואם היה מסוג ג׳, הראו לו ללכת לבית ר׳ ברוך הארוך. שם קיבלו את האורח בסבר פנים יפות, בכבוד ובידידות, כאילו הם מכירים אותו מכבר, או כאילו משרתים אותו בשכר. והיו מראים לכל אורח את מיטתו, מיטה מוצעת ונקיה, כר לראשו ושמיכה להתכסות בה.

ועוד מנהג של מצווה היתה אשתו של ר׳ ברוך נוהגת: כשחזר האורח ביום השישי לפנות ערב מבית המרחץ, היתה מרת לייטשי לוקחת מידו את הכתונת והתחתונים הבלתי נקיים, ומוסרתם לו ביום הראשון או ביום השני מכובסים, נקיים ומתוקנים. מידה זו למדה לייטשי מן האשה איטה רחל׳ה אשת המלמד דרדקי, הרבי שלי ר׳ וואלף, שגרה בשכנותה, כי היא היתה נוהגת לכבס את הלבנים של האורחים העניים שהתאכסנו בביתה.

בין האורחים היו כאלה, שלא התרגלו עדיין לשבת על יד שולחן זרים. היתה אשת ר׳ ברוך מכינה בשבילם במחיר תשלומי כמה פרוטות סעודת שבת וחול. והם אכלו על שולחן עצמם בחדרם. כשחלה אורח בביתם דאגו לו להבריאו, כאילו היה אחד מבני משפחתם. הם היו באים לאבי שהיה גבאי של ״ביקור חולים״, והודיעו לו על הענין האורח החולה, כדי לקבל עזרה בשבילו. זוכרני, פעם אחת חלה אורח שהתאכסן בביתם, וחליו נמשך זמן רב. ביקרו אותו אלתר ה„רופא״, וגם הרופאים הדוקטורים, היהודי והנוצרי, שנשלחו מטעם חברת ביקור חולים, וגם הרפואות נשלחו על חשבון החברה (לחברה

מכרו את הרפואות בבית המרקחת במחירים מוזלים), גם אמי עליה השלום היתה שולחת אותי לבקרו ולהביא בשבילו מרק־בשר־עוף ומיני מרקחת. כשבאתי לשם התפלאתי לראות, איך ר׳ ברוך ואשתו עמדו על יד מיטתו של החולה ושרתו אותו במסירות גדולה, כאחד מבני ביתם. הם טיפלו בו כמה שבועות עד שהבריא. מקרים כאלה קרו אצלם הרבה פעמים והם לא התאוננו על האורחים, אף כי סבלו הרבה. ר׳ ברוך נפטר בימי מלחמת העולם הראשונה בשנת 1915. יהי זכרו כשמו — ברוך.

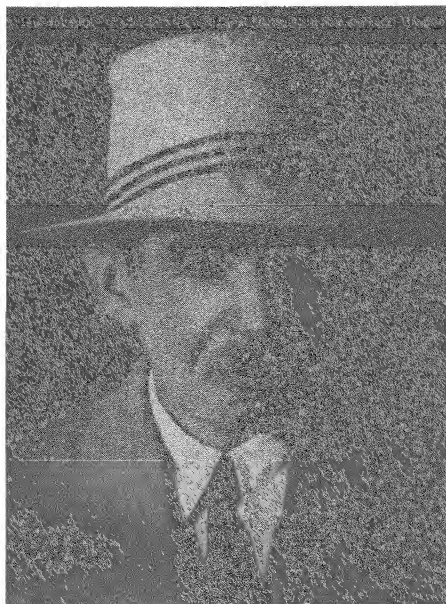
בשדה ספר וסופר

בשדה סופרים וספרים חרשו ילידי גלינא מלבד אלה הרבנים מחברי הספרים, שכבר הזכרנו גם הרבי ר׳ מיכלי, ובנו הרבי, ר׳ בצלאל יהושע זכרונו לברכה. הראשון חיבר ספר „קו־ונקי״, שנדפס על ידי בנו בשנת תרס״ב. הרבי ר׳ בצלאל יהושע חיבר ספר בשם „ויעש־בצלאל״ שנשאר בכתב יד, ואפשר שאבד בימים הרעים האלה ביחד עם ספריתו הגדולה וכל מה שהיה לו. הספר הזה היה בידי לאחר שגמר אותו. אפשר שהיו עוד מחברים בדורות הקדמונים, שלא ידוע לי עליהם. ובזה ארשום על סופרים וספרים שהיו ונדפסו בזמני.

א

הראשון והחשוב ביותר בדורנו הוא הסופר בחסד עליון והפדגוג, מיודענו ר׳ מרדכי האלפרין, הנודע בספרותנו בשם מרדכי בן יחזקאל, זהו השם שכינה לעצמו, בו חתם את מאמרו הראשון ב„השלח״ למהות החסידות: מרדכי זה שחשבו עליו בצעירותו, שיהיה רב בישראל, לא הכזיב את התקוות. אמנם איננו רב, אולם הוא תלמיד חכם בקי בכל חדרי התורה והספרות העברית העתיקה והחדשה, הרביץ תורה ברבים ולימד את השפה והספרות העברית למאות או לאלפי בחורים מישראל. הוא לימד עברית בגימנסיה היהודית בלבוב, בבית מדרש למורות וגננות בתל־אביב, אחר כך בבית מדרש למורים „מזרחי״

בירושלים, בהנהלת הפדגוג המופלא ר׳ אליעזר מאיר ליפשיץ, זכרונו לברכה. כהיום הוא יושב באהלה של תורה בחדרו המלא ספרים יקרי ערך ומציאות וזורע מפרי עטו באכסניות ספרותיות שונות.

מרדכי בן יחזקאל

עוד בהיותו בגלינא היה נותן שיעורים בעברית ותנ״ך והיה אחד המרצים החשובים ביותר בבית העם. גדולה היתה השפעתו על הסביבה שלו, ידידיו וכל אלה שנפגשו עמו היו מתיחסים אליו מתוך כבוד ודרך ארץ כאל תלמיד חכם ומלומד מודרני גם יחד. בימי מלחמת העולם הראשונה היה בגלינא. והיה פעיל שם כעסקן צבורי. היה חבר ועד העזרה בימי כיבוש הרוסים ואחרי שוב צבא האוסטרים לעירנו. היה חבר ועד בית היתומים, וחבר ועד הלאומי בימי ממשלת אוקראינה.

בשנת 1920 הזמינוהו לבוא לארץ ישראל, ופה היה למורה בבית מדרש למורות וגננות בתל־אביב, והורה שם עד שנת 1922 ובסופה יצא לזמן מה לחוץ לארץ. הוא נסע לברלין שם מצא את מחייתו בנתינת שיעורים פרטיים בעברית. בברלין נקלע למחיצתו של ח. נ. ביאליק שהתיחס אליו מני אז בהוקרה ובידידות רבה. ביאליק עשה אתו חוזה בשם חברת „דביר" שיכין בשביל הוצאת החברה את ספר המעשיות. בשבתו בברלין פרסם מאמרים חשובים ב„העולם" שנת תרפ"ג בהמשכים (מתוך „ארג המחשבה"). בסוף 1924 חזר לארץ ישראל, ונתקבל כמורה בבית מדרש למורים „מזרחי" בירושלים. בשנת 1925 יצא לאור על ידי הוצאת „דביר" ספרו הראשון "ספר המעשיות" ועד שנת 1929 יצאו לאור ארבעה חלקים מהם. הוצאת „דביר" עומדת בקשר עמו בדבר הוצאה־לאור של ספר גדול בתבנית גדולה. ושיכיל אוסף של כל ספרי המעשיות.

במשך זמן ישיבתו בארץ ישראל נתפרסמו ממנו מאמרים עיוניים בהשכים בקבצי „הדים", ב„ספר השנה" של ארץ ישראל תרצ"ה, בשבועון „התור": „מאזנים", „ההד" „למועד". ועוד, ומאות ספורי מעשיות נדפסו בכל עתונים העבריים בארץ ישראל. המאמרים הראשונים שלו נדפסו בקבצי „השלח" בשם „למהות החסידות" המאמר הראשון נדפס ב"השלח" שנת תרס"ח (1908).

א. מ. ליפשיץ כותב עליו (מולדת תרפ"ז חוב' ב'):

> כך יחסו של בן יחזקאל אל האגדה. בדעתו למסור מסורות דורות, יותר מזה: ברצונו לכנס כל האוצר מסורות מעשיות; שהתגלגל דורות על דורות מארץ לארץ בכל גלויות ישראל. מכיון שחפץ לספר לדור, עמד על הפגימות שבספורי מעשיות, מה שעוותו מספרים הדיוטות והשלים כל בדק, ותיקן כל פגם וישר הדורים למען תצא צורה שלמה למעשה. יש לו תמיד הרגשה כאילו כיוון כאן למקור ראשון של האגדה, והרבה שיקול הדעת בין נוסחאות וגרסות יש כאן, הרבה הבנה והעמקה, הרבה נסיונות ועיונים, ועל הכל ענותנות גדולה. הוא הטביע חותמו על האגדות, לא חותם של פיוט חדש, אלא חותם של חזרה על יצירת הדורות, המשערת ומגלה את הצורה הקדומה הראשונה. לא למען הטביע את נפשו באגדה שונה בה, אלא למען ברר וגלות את היופי הראשון שבאגדה. בעצם אין הוא אדון ספור המעשה שלפניו, ומהם ישנה אפיו ותכונתו, אולם זוהי שאיפתו לגלות את תכונתו מהותו האמיתית. היהודי הפשוט הקורא בספרי אגדה, כפי שיצאו מתחת ידו של בן יחזקאל,

מרגיש עצמו קרוב אליהן כאילו ספר אחד מאנשי שלומו שהוא יודעו ומכירים ועד הנה. הספר יהיה ספר עם. יהיה ספר ילדים. אולם תנאי לכך שיגיע לשלמות, שתשמר ההבטחה של עשרת הכרכים. במקרה זה ההבטחה זו של כמות אף הוא תנאי לאיכות.

ג׳

הרב ר׳ רפאל יחזקאל ב״ר דוד משה הוכברג חיבר שני ספרים בכרך אחד חלק א: מראה יחזקאל, חלק ב: דברי יחזקאל. הכרתיו מילדותו, בעודו בחור חובש ספסלי־הקלויז כבר אז ידעו שיהיה רב בישראל. כי יום ולילה לא פסק פומיה מגירסא. גם אחיו ר׳ מרדכי ברוך כבר היה אז רב בעיר קרופיץ. זכורני ר׳ יחזקאל בבחרותו בקלויז בימי עלות שחרה של ההשכלה בעירנו. כנראה שגם לידו הגיעו מספרי ההשכלה, והוא ניסה את כוחו בכתיבת חרוזים, ושיריו השתרעו על גליונות שלמים. אולם הוא נכנס בשלום ויצא בשלום, הוא חזר לגמרא ותוספות ולארבעת חלקי שו״ע, להרמב״ם והטורים ועוד, אך נשארה בידו ידיעת הלשון ודקדוקה, לשון השער של ספרו האחד: „שאלות ותשובות מראה יחזקאל חלק א׳ כולל משא ומתן של הלכה עם גדולי הדור חכמי הזמן בכל מקצועות ארבעת שו״ע וקונטריס אחרון פרט ועוללות. מאת המחבר רפאל יחזקאל ראב״ד בעיר גלינא, 2° בולגורייא תרצ״ח (198 עמודים)״. לשון השער של ספרו האחר דברי יחזקאל ח״ב, כולל דרשות ודברי תורה על פרשת השבוע והספדים על פטירת גאוני צדיקי הזמן ממני המחבר וכו׳ (40 עמודים). והרי קטע מביקורת שפירסם הרב הסופר רש״י זוין („הצופה״ י״ז טבת תש״ג).

אוד מוצל מאש. כשנתים לפני הרעש נתפרסם הספר ולא הספיק מחברו להפיצו עד שהשמים והארץ של פולין וגליציה חרבו וקדרו. קהילה קדושה זו, גלינא, מי יודע גורלה ואיזה כוס שתתה מידיו של אותו רשע. אין אתנו יודע עד מה אף מגורלו של מחברנו הראב״ד של הקהילה. אנו יודעים שעד שלא טעם בעצמו את מצוקת הבלהות, כבר הרגיש את הסופה והסערה, העומדות להתחולל בעולם. על המאורעות בארץ־אשכנז, שנלחצו אחינו שם מתגרת יד הצורר היטלר, קרא צום ועצרת ובדברי הצער והתוכחה שנשא בו ביום ערב ראש חודש ניסן תרצ״ג, ידע להזהיר: „כת הרוצחים האלה מתחילים רק בנו...

באם לא יצאו הממלכות לעצור בעד הרעה בעוד מועד, אז בלי תפונה פשה מהלה הזאת בכל האיברים, וכל הממלכות ירגישו האסון הנורא כי יבוא, כי מטרת ההיטלריסטיה הוא לצעוד הלאה ולהרחיב גבולים להבקיע אליהם. מתוך הבקורת של גוף הספר רואים את גודל בקיאותו בים התלמוד ומעמיד אותו כאחד הרבנים הבלתי נשכחים".

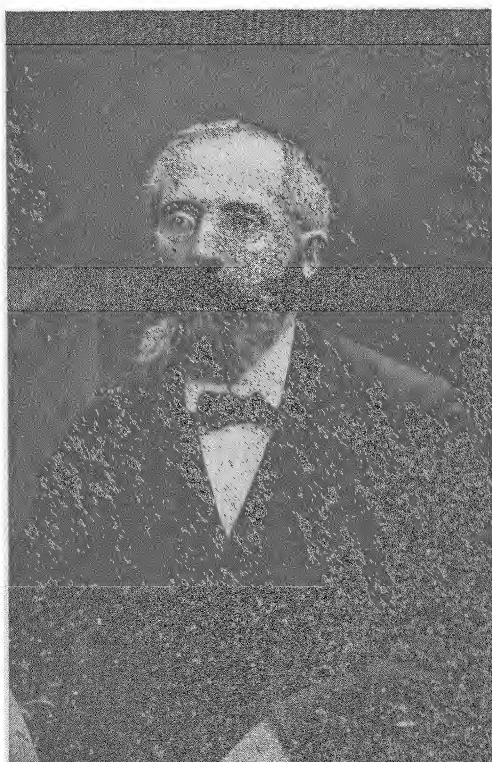
ג

הרב ר' יוסף הורביץ מזאלאזיץ, היה תלמיד חכם גדול, התחתן לעירנו בשנות השבעים למאה שעברה, לבתו של ר' אפרים, שגר בשכנותנו, עשיר גדול ולו בת יחידה. ר' יוסף נתפס בבחרותו להשכלה ולא חפץ בכסא רבנות, כי הלך־מחשבתו לא משך אותו לכך, פירסם מאמרים בעתון „עברי אנוכי". הוא היה אחד ממרביצי־ההשכלה בעירנו במשך שנים רבות. מחמת קשי מצבו היגר, בעזרת קרוביו מצד אשתו, לאמריקא. שם היה רב בפרובידנס, וכן היה רב אצל החברה 99 בנויורק, ונפטר שם בשנת תרע"ה.

ד

ר' שלמה זלמן אונגר — היה בעל כשרון ספרותי והיה סופר החדשות מעירנו בעתוני־הזמן ההוא, „המגיד", „הצפירה" וכו'. מלפני חמשים שנה ואילך בהיותו בן שבע־עשרה, הדפיס שיר בהירחון „השחר החדש" תרנ"ג ונדפס בדף הראשון של החוברת. הרבה תקוות תלו המשכילים, בכשרונותיו, אבל תקותם לא קמה. כי אביו שם רחיים על צואריו, בעודו עול ימים. בן השמונה עשרה היה כבר בעל משפחה ודאג לפרנסת משפחתו, מבלי שתהיה לו שהות לחרוז או לכתוב. אבל הרבה לקרוא ולכתוב וארץ ישראל והשפה העברית היו מקור חייו.

הוא היה אחד ממיסדי בית הספר „שפה ברורה" והשקיע בו הרבה כוחות וכן היה המזכיר העברי באגודת „ציון" בעירנו, מראשית היווסדה עד עזבו את עירנו, בסוף המלחמה הקודמת. בראשית 1922 היגר לאמריקה, ביזמתו, משפחתו ומשפחת אשתו, תקותו לעלות לארץ ישראל לא נתקיימה, ונפטר באמריקה כ"ג טבת תרצ"ח.

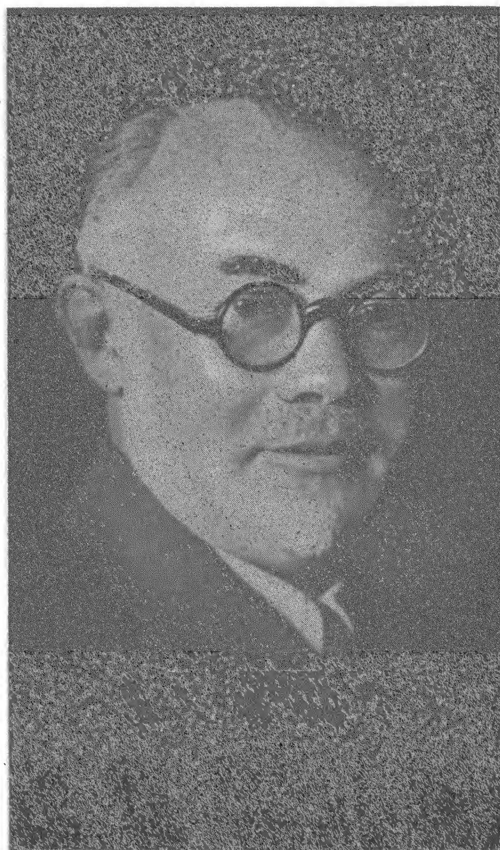

ר׳ שלמה זלמן אונגר

ה

אשר כורך בוכבינדר יושב בארץ ישראל זה עשרים ושבע שנים. והגיע לארץ, עם כל משפחתו, בסוף שנת 1922. בגולה היה כורך ומוכר ספרים, כתב אידית. זמן קצר היה עוזר במערכת העתון „טאג־בלאט״ בלבוב, ואחר כך היה סופרה מארץ ישראל. בארץ ישראל עסוק במכירת ספרים ובכריכת ספרים, ופרסם דברי זכרונות וציונים על אישים, שנדפסו בעתונים שונים בארץ־ישראל.

בשנת תרצ״ח הוציא לאור ספר קטן ובו תיאור דיוקנם של חבריו־בעבודה הציונית בשם „ראשונים־לציון״, שנקטפו בדמי חייהם בגולה ולא זכו לעלות למחוז חפצם לארץ־ישראל. — בשנת תש״א יצא לאור ספר גדול יותר בשם ״בגולה ובמולדת״ שבו דברי זכרונות ותיאור, שהעלו הדים רבים. בין בקהל הקוראים ובין המבקרים

אשר כורך (בוכבינדר)

על הספר. נתפרסמו ביקורת חיובית, כתבו א. י. ברור ב„הארץ״ דב סדן (שטוק) ב„דבר״, שלום שורץ ב„הבוקר״, ג. בן מנחם ב„הצופה״, צבי קרול ב„מאזנים״, אברהם יערי ב„קרית ספר״, משה קליינמאן „העולם״, ר׳ בנימין „ההד״, יצחק וורפל „במישור״, ג. טלפור ב„גזית״, הרב פוזנר ״היסוד״, וכן בפולנית, פרופ׳ דר. מאיר בלבן. ב„נאש־פשעגלונד הורשאי. ד״ר יהושע טילעמאַן ב„כווילא״ הלבובאי. והרי קטע מתוך הביקורת, על הספר „בגולה ובמולדת״ כתבו הסופר צבי קרול, זכרונו לברכה, „מאזנים״ תש״ב תשרי־חשון:

הוא מתאר לתומו את העיר, הליכותיה ואישיה, שלל דיוקנאות ומעשים שפעת ענינים על רקע זה של „פינת יקרת ופנינת יקרת״ רוקם המספר מסכת „ששים שנות חיים״ שלו מעשה־משזר בתיאור ענינים ומעשים של הכלל, ומזו המבוכה המיוחדת שמרגיש הכותב בכל פעם, כשהוא צריך להדגיש את האני שלו, ענין מרובה לכל. תיאור בית אביו ובני משפחתו באים ללמד על השרשיות שבמסורת על דרכי חינוך, מקח וממכר ומלאכה, ואורח־חיים של יהודים בצלה של מלכות קיר״ה ובתמורות וחליפות של ימי־המלחמה. גידולו וצמיחתו של נער יהודי בתחומי־משפחה שאינה עמוסה ספר יוחסין, ואצילות־הרוח שבה, הוא קנין הטבע, האופי והמזג. יעל פי השלוה האידילית הנסוכה על הכל נשמע גלגל התמרדות המנסר מעבר לדממה. אנו רואים את אגם השלוה הקם ומסתער. לגליציה זו, שמתוכה יצאו לוחמים וחוקרים ומשוררים בראשית כפרותנו החדשה, היתה עדנה בתקופת התחיה, ושפר חלקה ביצירה העברית החדשה. ראוים לציון מיוחד הפרקים על הגהר ויזליאנקע, על ר׳ מניס ליברמן ועל ר׳ ברוך הארוך ועוד. כאן יוצא המחבר מתחום של כותב־זכרונות לדרגה של מספר אמן מתאר ומשרטט קו לקו, ואורג לפעמים אף בחוטים הדקים מן הדקים.

ו

שמואל נאדלר (א. גליציאין). הכרתיו בעודו כתינוק מוטל בעריסה, כי שכנים היינו תחת גג אחד. היה ילד יפה ונחמד ובימי לימודיו ב„חדרים״ הכירו בו כשרונות מיוחדים, כל המלמדים היללו ושבחו אותו על תפיסתו המהירה. וכן הלך מחייל אל חייל עד שהרב ר׳ מאיר שפירא, הכניס אותו בין תלמידיו בתוך הישיבה שלו, והוא למד גם פה בשקידה רבה והיה מטובי־תלמידיו. וכן קרא הרבה בספרות העתיקה וגם מהספרות החדשה. אביו ר׳ שמחה ליב, שהיה

עשיר, דאג לבנו ללמדו גם לימודי חול, וידיעת לשונות פולנית וגרמנית. לפי שהיה בעל כשרונות ותפיסה חדה, ספג לתוכו עד מהר כל מה שקרא ולמד. במשך זמן קצר הספיק ללמוד את כל החומר של הכתות מבית ספר תיכוני, ועמד לבחינות־בגרות בגמנסיה בלבוב, וקיבל תעודת־גמר עם זכות־כניסה לאוניברסיטה. אך הוא לא עזב את השעורים והלמודים בישיבת הרב ולמד הרבה בעצמו והיה תלמיד חכם, ואמרו עליו כי יהיה רב בישראל. מתוך קריאה מרובה בספרים בכל השפות קנה לו בקיאות בכל הזרמים והדעות בין המפלגות, ידע להרצות יפה והתחיל לכתוב דברי שירה ופרוזה. מומחים מצאו ענין בנסיונותיו, ופרי עטו נתקבל במערכות. מתחילה היה ציוני, פרסם ב„העולם" שירים ומאמרים, אך בהשפעת רבו עבר להיות חבר ב„אגודת ישראל", ועשרות מאמרים ושירים נתפרסמו בעתוני „אגודת ישראל", באידית ועברית, בכלל שיריו הוא חיבר פואימה גדולה על הבעל־שם־טוב. הוא היה העורך של ספר היובל לכבוד רבו ר' מאיר שפירא (הוצאת מסורה לודז תר"צ) למלאת עשרים וחמש שנה לעבודתו התורנית והצבורית. הוא עצמו פירסם בספר למעלה מתריסר מאמרים שירים ומסות, תחת פסידונומים שונים והם גם החשובים שבספר זה.

לימים חל מפנה במחשבתו ודרכו — איני יודע איך התחיל בו המפנה קמעה־קמעה או בבת אחת, על כל פנים נודע מעשה, כי הסופר שמואל נאדלר הרצה הרצאה באולם אגודת הסופרים היהודים בורשה ונכנסו קהל גדול, ובכללו גם אחיו הצעיר, שלמד אז בישיבת הכמי־לובלין. דברי המרצה היו כפצצה בתוך האולם — היה זה מעין וידוי של בחור ישיבה, סופר שנעשה חסיד הקומוניזמוס. אחיו קרע בו במקום בבגדיו קריעה כדין. — ושמואל נאדלר נעשה חבר פעיל במפלגה הקומוניסטית והקדיש את כל כוחו לתעמולה, לימים עבר לפריס, והיה מעורכי העתון הקומוניסטי באידית. לפי ידיעות שנתפרסמו רצחו אותו הנאצים במערכת העתון הזה, אולם מחוגי „אגודת ישראל" אמרו לי, כי הוא חי ונמצא בקובישוב שברוסיה.

ז

ר׳ ליב וואלף

ר׳ ליב וואלף המכונה בשם ליב שרייבער (סופר) לא היה מחבר ולא סופר, אולם היה עסקן ציבורי מיוחד במינו, והיה עוסק בצרכי צבור באמונה, היה מתקדם בדעותיו והיה לו פרנסה בטוחה שיכול היה לפזר מזמנו לענינים צבוריים דרישתו היתה מהיהודים לשנות

ר׳ ליב וואלף ואשתו

את דרכם בחיים ליותר פרודוקטיביים היינו בעבודה ובמלאכה. ובן דרש ממוסדות הממשלתיים, יחס יותר טוב והגון לאחיו היהודים. גם הם התיחסו אליו בכבוד רב. כי ידע לדבר להם בלשונם גם בכתב, ודיבור, הוא לא שינה את התנהגותו בכל השנים. גם ביתו ובית בניו היו כשר בהחלט והתפלל כל יום בצבור, לא נפרש בשום דבר מהצבור. היה הראשון בעירנו שהיה מנוי על השבועון עסטרייכישע־וואכענשריפט, שיצא לאור בוינה, על ידי ציר הפרלמנט ד״ר יוסף שמואל בלאך. — והיה כותב בעתון זה את החדשות מגלינא — בבחרותו ברח מבית הוריו לעיר ברודי, ולימד שם כמה

שנים בפריי־שול (בית ספר מתקדם) שפת הלימודים בה היתה גרמנית. כשחזר לעירנו היה חובש כובע צילינדר, אנשי עירנו שראו בפעם הראשונה כובע כזה נפל עליהם פחד. כשיצא ר׳ ליב לרחוב והכובע על ראשו רגמו אותו באבנים הכובע נפל מעל ראשו ושברו לרסיסים. ימים אחדים פחד לצאת מהבית מפחד הקנאים. אביו ר׳ אברהם מרדכי שהיה סנדלר והיה בחברת קוברי־מתים (מולודשיעס) קיבל עונש בעד בנו שהוציאו מהחברה, ובבית הכנסת לא נתנו לו לגשת להתפלל לפני התיבה. ר׳ ליב היה פסול בכל משפחתו החסידית.

בכל זאת היתה השפעתו, אחר־כך גדולה בכל העיר. כי הוא היה

ר׳ אפרים כץ

היחיד בעיר שידע כתיבה ודיבור בלשון גרמנית ופולנית, וידע לדבר עם אדוני העיר והממשלה בשפתיהם, היה כותב בשביל בני העיר את בקשותיהם למשרדי הממשלה. היה המנהל הממשלתי של רשימת הנולדים והמתים (מעטריקאל פירער), במשך כל השנים היה חבר מועצת העיריה והיה סגן ראש העיר, במרצו הרב הצליח להכניס ילדי יהודים לבית ספר לאריגה של הממשלה ומכספי קרן הברון הירש קנה בשבילם אחר־כך נולים לארוג כל אחד בביתו שטיחים או אחרת. וכן הצליח ליסד בגלינא, בית ספר מיסודו של הברון הירש כ״כ הביא עשרות מכונות שונות למלאכה, לתפירה, לנגריה ועוד מקרן הברון הירש בווינה. וחילק אותן בין בעלי מלאכות עניים בגלינא בלי תשלום בעדן — ר׳ ליב האריך ימים וזכה לשיבה טובה בבנים ובני־בנים ובני שלישים ורבעים. והיו כולם ישרים מהם עסקנים צבוריים מסורים נכבדים כמו אפרים כץ, פתחיה וואלף ובריש כץ וזכה כי חלק ממשפחתו נמצאים בישראל. הוא נפטר על־פי תאונה ברחוב שנפצע בלבוב שדרסה אותו מכונה בימי המלחמה העולמית הראשונה בשנת 1915 והיה ימיו מאה ושמונה שנים.

ח

אבא ב״ר דוב שטולצנברג 1905—1941

כך רשום מתחת לתמונתו בספרו ״לידער״ (שירים) הוצאת מכס נ. מייזל נוי־יארק 1941. הכרתי את המשורר עוד בהיותו ילד קטן בגלינא, בבית הוריו עד להגירתם לאמריקא. בגלינא ספג את כל החומר לשיריו, ואנשי גלינא יכירו את גבוריו בתוך שיריו, והרבה זכרונות על עירנו יתעוררו בלבם מתוך קריאתם הם יראו את הנהר, את היערות, ובכל פינה ופינה דמויות רבות בכינוייהן, בצורתן ומעשיהן. שיריו מבושמים מריחה של גלינא הדמוקראטית, ירושת המשכילים הראשונים והציונות. להעמיד את הקורא על כוחו טעמו וכשרונו, של המשורר, הריני נותן תרגום שלושה שירים מספרו ״לידער״, אחד מוקדש לאביו, אחד לסבו ואחד לתיאור נוף. הכרתי שלושה דורות

אלה, דור דור בזמנה שהיה מרחק של שנים רבות ביניהם, ואליהם: הסב האב והמשורר. שהיתה גם קרבת משפחה בין הסב עם משפחת אמי. — הסב יהודי מהדור הישן גבוה משכמו ומעלה, היה תמים עם אלהיו, בטח בו, שומר מצוות והתרחק מרע. היה גר בגלינא וירד מנכסיו, בצר לו עבר לגור בכפר בזברוד, ופה הצליח וידע להשתמש בהצלחתו, כי פזר צדקה לעניים וגדולה היתה בידו מידת הכנסת אורחים, והניח ירושה לבניו. ביחוד היה מפורסם לשבח שמה של אשתו חנה די בעזבערודין (חנה מבזברוד), שעלתה בנתינת צדקה על בעלה ועל אחרים. היו מספרים, פשוט אגדות על פעולותיה. ומקומה מקום כבוד, בבית החיים, בשכונת הרבנים ועל קברה התנשאה מצבה הכי גבוהה, ובה היה רשום זכר כל פעולתה בחיים. חרות באותיות־פלדה, והיתה המצבה היחידה בצורה זו בבית הקברות.

ילדי כפרי הסביבה בטיול לגלינא

אביו של המשורר היה בעירנו סוחר הגון ממשפחת סוחרים, לא היה עשיר כהוריו ר׳ יעקב ורייזיל, אולם חי חיים שקטים טובים ומאושרים עם אשת נעוריו מרת לייטשי ילידת כפר לאשקי־קרולבסקי הסמוך לעירנו. אשה הגונה מאד. בעלת בית כשרה והיא ובעלה התנהגה במסורת הוריהם בנתינת צדקה והכנסת אורחים, וזכו לבן יקר זה. המשורר אבא שטאלצנברג, זכרונו לברכה.

מטבח עם

המנהל היה אשר בוכבינדר (כורך)

אבא שטאלצברג

שירים

לְאָבִי.

אָמַרְתִּי לְאָבִי: חַלֵּק בֵּין אַחַי
כָּל נְכָסֶיךָ, כָּל בִּרְכַּת־שַׁדַּי,
לִי אַל תִּתֵּן, אַל תָּשִׂים לֵב,
בְּבֵיתְךָ הֵן לֹא אֵדַע שָׁלֵו.

אֲנִי אֲהַלֵּךְ לִי בְּרַחֲבֵי־תֵבֵל,
אָהֳלִי אֵט בְּכָל גָּיְא, עַל כָּל תֵּל.
כָּל סַף שֶׁל בַּיִת מְעוֹנִי יְהִי,
וְכִפַּת שְׁמֵי־הַשָּׁמַיִם גַּג לִי.

רֹאשִׁי עַד לְקָרְחָה אֲגַלֵּחַ,
יָחֵף, קְרוּעַ־בְּלוֹי אֶתְהַלָּךְ,
נָע וָנָד מֵעִיר אֱלֵי־עִיר,
כְּצִפּוֹר בּוֹדֵד בַּחֲלַל־הָאֲוִיר.

סָבִי

(המכונה „וּוֹלְף בֶּזְבֶּרִידֶר")

בַּעֲלֵי־הַחוֹבוֹת צוֹוְחִים: הַב־הָב!
וְסָבִי מְשַׁלֵּם בְּרַחֲבוּת־יָד.
מוֹצִיאִים כְּלֵי־כֶסֶף וּכְלֵי־זָהָב,
„הַמִּזְרָח" מֵעַל הַקִּיר יוֹרֵד.
סוֹחֲבִים כָּל רָהִיט נָאֶה,
וּמִן הַמִּטְבָּח הַכֹּל, הַכֹּל!
בַּחֲדָרָיו הָרֵיקִים הוּא תוֹעֶה:
בָּרוּךְ שֶׁפְּטָרַנִי מִכָּל הָעֹל!
כִּי עֵינַי פָּקַחְתָּ, אֲהַלֶלְךָ, יָהּ!
צַח מַבָּטִי כְּמוֹ לְאַחַר מָטָר,
אִם אַתָּה עִמָּדִי לֹא אִירָע רָע,
בְּשֶׁקֶט אֶשָּׂא עָמָל וְנֵכָר.
קָרָא לְעָנִי וַיִּתֵּן לוֹ שַׁי
כָּל בִּגְדֵי־הַמֶּשִׁי לְבוּשֵׁי־פְאֵר,
מְעִיל גַּס, כֻּלּוֹ טְלָאֵי עַל טְלָאֵי,
בִּשְׁבִיל הַדֶּרֶךְ טוֹב יוֹתֵר.
וַיֵּצֵא מִבֵּיתוֹ, וַיַּעֲזֹב עִיר,
וּבְלִבּוֹ כְּאִילוּ לֹא אָבַד כְּלוּם.
מִבֶּטֶן־אִמִּי, אֵל, יָצָאתִי עָרוֹם,
וּמְלוֹא כָל הָאָרֶץ שִׁמְךָ אַדִּיר.
יָחֵף, רָעֵב, עַל פִּתְחֵי־זָרִים,
טוֹב לְהוֹדוֹת לְךָ, אֱלֹהִים!

לָעַד, לְעוֹלָם...

לָעַד, לְעוֹלָם לֹא אִיעַף מִשְּׁמֹעַ
נַהַם־גַּלִּים מִסְתַּעֲרִים עַל חוֹף,
רַעַשׁ־יַעַר בֵּין־עַרְבַּיִם
הַמְמַלֵּא לֵב פַּחַד אֵין־סוֹף,
בְּדִידוּת נוֹשְׁבָה מִנִּי־שָׂדוֹת
יַתְמוּת בָּאָה מֵעֵבֶר עָרִים,
וְיָם יִגְאֶה יַבְהִיל תְּלָמָיו,
וְנַחְשׁוֹלָיו — סוּסִים מִתְחָרִים.

לָעַד, לְעוֹלָם לֹא אִיעַף מִשְּׁמֹעַ
מַשַּׁב הָרוּחַ, מֶלַח סָפוּג,
הוּא הַמְחַבֵּר מָרוֹם וָתַחַת,
לְשִׁמְעוֹ שִׁעְמוּם מִלֵּב יָפוּג.
בְּחָזְקָה יִשֹּׁב וְיֵבְךְ מָרָה
וְיָבִיא מִמֶּרְחָק הֵד־סְעָרָה.

לָעַד, לְעוֹלָם לֹא אִיעַף מִנְּדוֹד
דֶּרֶךְ סַלְעֵי־מָגוֹר וְחוֹלוֹת־חוֹף,
וְהַבֵּט אֶל נֶשֶׁר יִפְרוֹשׂ כְּנָפָיו
לְגַמֵּא מְרוֹמֵי תְּכֵלֶת אֵי־סוֹף.

ט

ב ר י ש   כ ץ

בריש כץ נכד של ר׳ ליב וואלף ואחיו של ר׳ אפרים כץ, שריד כלי־הזמר בגלינא, נמצא עתה בברודוויי באמריקא. הוא היגר לשם מעיר מולדתו בשנת 1905. בעתון „דער טאג״ מיום 4 פברואר 1949 נתפרסם מאמר עליו מאת הסופר מר וואלף יונין, כנראה ליובל השבעים שלו. הנני זוכר אותו כילד ב„חדר״ ואז כבר אמרו עליו שהוא בעל כשרונות גדולים במוסיקה. באותו זמן לא ידעו עדיין בעירנו לשלוח להשתלם לקונסרווטוריים. ומכיון שדודו מר פתחיה וואלף חתנו של המשורר ר׳ משה שטאם, שהיה המנצח של הכלי־זמר בגלינא, מסרו אותו אליו ללמדו מוסיקה. ר׳ פתחיה שהיה אומן גדול, במוסיקה, התמסר אליו בכל כוחו, ולימד אותו לנגן בכל סוגי כלי זמר, וכן למדו קרוא וכתוב תוי נגינה, ובריש הצליה מאוד בלימודיו, באופן שנספחו עד מהרה לחבר כלי הזמר שלו, ושמו יצא בעיר והסביבה לתהילה כאחד מטובי המנגנים.

וכן נאמר במאמר, כי היה תחת ידו של בריש כץ. ספר השירים של המשורר ר׳ משה שטאם. והוא חיבר מנגינות לשירים אלה, וכן כי ישנם באמרמיק הלוחות גרמופון ורדיו משיריו של ר׳ משה שטאם, ונודע לי על המשורר ירמיהו העשליש יליד גלינא, שהוא חבר המערכת בעתון „דער טאג״. גם המשורר זה הכרתי בילדותו ואת משפחתו משני הצדדים מצד אמו היו קרובים למשפחתי והסבא ר׳ יעקב היה ידידו של אבא שלי והיה תלמיד חכם ואיש מכובד, כשנכנסתי „מהחדר״ ללמוד בקלויז, היה שם אביו משה, מהבחורים הגדולים והיה כבר למדן ומשכיל. הייתי עם משפחתי על חתונתו עם גאלדי ערליך־רובין וכן על הברית של ירמיהו העשליש. כפי הכתוב בעתון זה, יש לו אוצר גדול של ניגוני עם וחומר פוקלורי והוא מסיקאי טוב. בעריש כץ חיבר מנגינות על נהרות בבל, להנרות הללו לחנוכה ומנגינות להשירים של ר׳ משה שטאם והוא עובד במדור המוסיקאי במערכת „דער טאג״ בבאמריקה.

על העיר גלינא

קטע ממאמרו הפולני של ד״ר מאיר בלבן, „נאש־פשאַגלונד״, ורשה 30 בספטמבר 1938: — הציוני הראשון שבגלינא היה יהושע בסכס, שבזמני כבר גר בלבוב, בעוד בגלינא היה גר אחיו הרב ר׳ ברוך בסכס, שהוריתיו, בהסתר מעין הצדיק שבעיר, לימודי־החול. ראש ועד הקהילה היה אז ר׳ ליב וואלף ידידו של יוסף שמואל בלאך והוא היה היחידי בעיירה שחתם על השבועון „אסטרייכישע־

קלוב המשחקים בגלינא

וואכנשריפט״. האינטליגנציה היהודית נפגשה בכל ערב בבית־המסחר־לטבק של ר׳ יעקב רוזן, שם היו דנים בכל עניני הציבור בעיר. אולם אחר זמן מועט בוטל „קאזינו של רוזן״, הואיל ובמאמצים של

הצעירים נוסדה אגודת „ציון", שם היו נפגשים בכל ערב, מקשיבים להרצאות ונאומים, קוראים עתונים, שבועונים בעברית ובאידית, ביחוד את השבועון המצוין „דער־יוד", שבו נדפסו הפילטנים של שלום עליכם.

צעירים הם, היו ידידי: אפרים כ ץ, הלל פ י נ ל י ס, מרדכי ה ל פ ר י ן, אשר ב ו כ ב י נ ד ר (כורך), האחים מ ה ל מ ן, שרובם אינם בחיים. כך איפו, התחיל כבר אז הלל פינליס, יהודי עמוד, לתרום סכומים גדולים לטובת ישוב ארץ־ישראל. הוא נפטר בשנת 1913. אפרים כ ץ, פקיד בבנק הרוטני, היה זריז מכולם, ובמאמציו ובמרצו נבנה בגלינא בית־עם יהודי הראשון בגליציה — ובו אולם להרצאות, ספריה ובית ספר עברי „שפה ברורה". הוא נפטר בלבוב בשנת 1924. לאחר שעזבתי את גלינא זכתה העירה והנוער הציוני שבה למנהיג אמיץ יותר ובעל השפעה גדול ממני: זה היה ד"ר יעקב קורקיס, עורך־דין, שאני כוונתי את צעדיו לגלינא. ועל כן החזיק לי טובה גם הוא גם תושבי־העיר. הוא ידע לרכז בידיו את כל עניני הציבור היהודי בעיר והשפיע השפעה כה גדולה שהנוער בגלינא, היה לדוגמא ולמופת לכל הערים והעיירות בגליציה.

המלחמה בשנת 1914 שמה קץ להשגים של עשרות שנות־עמל ופזרה את העסקנים לכל ארבע הרוחות. ד"ר ק ו ר ק י ס התישב בלבוב ושם נפטר בשנת תרפ"ה אשר בוכבינדר (כורך) עלה לארץ ישראל, שם הוא ממשיך לכרוך ספרים ולעבוד עבודה ספרותית. בשכנתו גרים האלמנה של אפרים כ ץ עם משפחתה וכן מרדכי בן יחזקאל, והוא מספר מחונן. אנשים אלה נפגשים תכופות ומזכירים באהבה זכר ימים עברו. כשבביקרתי, בשנת 1938, בירושלים קיבלה את פני קבוצת אנשי גלינא בלבביות רבא, ובשיחות ארוכות זכרנו את הימים ההם, שנים שחלפו נעורים שחלפו שלעולם לא ישובו עוד.

קטע ממאמר פולני בעתון „כווילה" לבוב, 12 נובמבר, 1938. זכרונות על חלוצי הציונות הגליצאית בעיר גלינא. —

בשנת 1898 נוסדה בגלינא האגודה הציונית הראשונה „אהבת ציון"

בין מיסדיה היו פינגליס, ומאיר בלבן. הבורות אשר החסידות טפחה אותה, שמה אבני נגף תחת רגלי האידיאליסטים הצעירים. העובדה, שראשוני הציונים בגלינא היו ממשפחות מהודרות, הקלה במידת־מה על פעולתם, אולם ההשפעה הגדולה של הצדיקים שיתקה לא אחת את מאמציהם, התועמל הציוני המפורסם ליבל טויבש, נאלץ היה להופיע בבית הכנסת, בקאפוטה ובשטריימל שאולים, שלא יוציאוהו משם.

על־אף־כל זה התפתחה והתרחבה האגודה הציונית, נתקבלו עתונים לאומיים בשפות שונות, הפיצו את העתונות ואת הספרות העברית, ערכו הרצאות ווכוחים ויסדו ספריה ציבורית. בין ראשוני העסקנים היה מר יהושע בסכס הציוני הראשון בגלינא. אדם נאור, משכיל טיפוסי, אשר עוד לפני הרצל פעל לטובת ההתישבות היהודית בארץ ישראל, ואחר־כך לטובת המושבה הגליצאית — „מחנים". את בתו שלח בשנת 1920 לארץ־ישראל.

הלל פינליס, סוחר וחוכר היה, אחד הראשונים אשר הצטרפו לתנועה הציונית. הוא לא חסך כסף, מאמצים והשפעה בפעולתו לטובת התנועה. היה בר־אוריין גדול ופעל לטובת רעיון בית הספר העברי החדש והחינוך הלאומי. אפרים כץ, סמל העסקן הלאומי והציבורי, התמסר כולו לפעולה הציונית, וביחוד לקרן הקימת. ביתו היה בית־ועד לנוער היהודי, הוא היה שותף מסור להקמת בית העם היהודי בגלינא, הבית הראשון במונרכיה האוסטרית.

חברת „פועלי ציון"

ד״ר יעקב קורקיס נעשה עמוד התווך של החיים הציוניים בגלינא, אחר שהתישב שם, בתור יושב ראש האגודה הציונית, חבר ועד הקהילה וחבר העיריה, השפיעה השפעה מכרעת על הענינים היהודיים בגלינא. האידיאליזם, טהרת האופי והענוותנות, סייעו לו ברכישת אהדת־הצבור והם שהקנו לאישיותו יופי וכשרון־הדרכה. לפי יזמתו ועזרתו הכספית הוקם בית־העם בגלינא, בו התרכזו החיים היהודיים: הרצאות, ספרות יהודית, אולם להתעמלות, בית ספר עברי והמוסדות הצבוריים ומוסדות הצדקה.

ג) קטעים ממאמרו של דב שטוק: ציון לעיר מצער ״דבר״ תל־אביב, כ״ו אלול תש״א.

אזכרה ימי ילדות, בפתח שרפת העולם נמלטנו כשני מנינים, מפני האויב שהחריב עירנו, כיתתנו רגלינו בחורב־יום וצינת־לילה ובאנו, בשרב צהרים, לעיר רביים נודעת, ישבנו יגעים ומפורכים באבק־הרחוב, ומה פחד לבנו על כי לא נמצא איש אשר ידאג לאחיו הנרדפים, אם בקורת־גג, ואם אפילו בטיפת־מים. אולם למחרת עם ערב בבואנו, לאחר טלטול בדרך גומות ושקערוריות, לעיר מצער זו, עיר גלינא, מה רחב לבנו על שלהבת אהבת ישראל והיתה לנו כמשיב נפש. אך עשרה ימים עשינו בה, אך אלו היו ימי חויה של עיירת־ישראל, שנזדווגו בה תום ונדיבות, רחמים וטוהר — בבואת הנפש הישראלית באמתה ולאמתה. ומה אשמח עתה, בראותי הספר שלפנינו והוא מתאר לתומו את העיר, הליכותיה ואישיה, שלל דיוקנאות ומעשים, שפעת ענינים ופרטים, החושפים מקור אורה המשולש: אור אהבת תורה שבה — לא מקרה הוא כי רבה, ר׳ מאיר שפירא, נעשה בונה ישיבת חכמי לובלין; אור אהבת ישראל שבה, — לא מקרה הוא לה, כי בנה מרדכי בן יחזקאל, נעשה כשר־אוצר לאגדת העם ושליט במכמני־סיפורי־מעשיותיו; אור אהבת ציון שבה — לא מקרה הוא לה הגלריה של אנשי־העם, התמימים והישרים, הציונים והמצוינים, ומחבר הספר, ר׳ אשר כורך, בתוכם. — — — —
עמוד, קורא הספר, והקשב: ר׳ אשר כורך, פועל נאמן, איש קרדום הניח כליו והוא אומר קדיש לעילו עירו־הורתו.

מנהגים

ימי החול: בימי החורף היה השמש עובר לפנות בוקר, בין שעה שלוש לארבע ברחובות העיר, ודפק בפטיש העץ (שנקרא המר, נוטריקון: הרחק משכן רע) בכל דלת של בית יהודי שלוש עשרה דפיקות, שזרז את הגברים לקום לתיקון חצות ולאמירת תהלים ועוד. בשעה שש חזר ועבר שוב ברחובות ודפק בפטישו בכל דלת שלוש דפיקות, סימן כי הגיעה שעת התפילה. ואם דפק רק שתי דפיקות,

ידעו הכל שיש בר מינן (מת) בעיר. כשחזר השמש לבית הכנסת, דפק בשער־בית־הכנסת שלוש דפיקות. על דפיקות אלו אמרו כי היו מכוונות לגרש את המתים מבית־הכנסת, כי ישובו למנוחתם. וכן היה נכנס השמש ראשון לבית הכנסת, דפק שלוש דפיקות על כר־העור הקטן, שהיה מונח על שולחן הקריאה בתורה, בהאלממר, ואחר־כך נכנס הקהל להתפלל. בשעה שלוש, לאחר דפיקת השמש לקום לתפילת־חצות, במלה „חצות", כלולה היתה פעולה שלמה: זוכרני כשאבי זכרונו לברכה היה קם באותה שעה לחצות,היה יושב על הרצפה ושק על ראשו וקרא בתפילות של הספר „שערי ציון" מתוך בכיות שהדמעות נזלו מעיניו על חורבן בית קדשנו, שגלינו מארצנו והתפילות היו, שיבוא הגואל וישיב את הבנים לגבולם וירושלים תיבנה ויתחדשו ימינו כקדם. וכך נהגו בכל בית ובית. ביחוד היתה פעולה רבה ביום ששי, שאז קמו גם הנשים ועמדו לפני התנורים לאפות חלות ועוגות לכבוד־השבת, שריחן היה נודף מכל בית ובית. מאז הבוקר עבדו בנקיון הדירות והחצר לכבוד שבת. גם ביום ששי כבר אכלו מאכלים מיוחדים של ערב שבת, שהיו הנשים אופות ומבשלות משיורי־העופות, ששחטו לכבוד שבת. לאחר חצי היום התפנו בעלי מלאכה מעבודה והסוחר מעסקיו, הגברים הלכו אל הספר להסתפר ולהתגלח את ראשם לכבוד שבת. בשעה שלוש היה עובר הנער־מבית־המרחץ, בכל הרחובות, חרמש ישן בידו ומכה בו במסמר גדול והצלצול הזה היה סימן, כי בית המרחץ כבר פתוח בשביל הגברים שילכו להתרחץ. כל אחד לקח תחת בית־שחיו את הכתונת הלבנה והלך לבדו או עם הילדים לטבול לכבוד שבת. הנשים הביאו אז את הטשולינד (החמין) להטמין בתנור אצל האופה, או לשכנה, שהתנדבה לקבל לתנור שלה את קדרות־החמין, להטמין לכבוד שבת ובקבוקי תה או קפה לשים על גבי התנור, שהיו מכסים שם בכל מיני סמרטוטים, שיחזיקו החמימות לשתיה בשבת בבוקר וכל היום. בינתיים עבר השמש מדלת לדלת והכה בפטישו שלוש דפיקות, לאות, כי עת לסגור את החנויות, להפסיק את המלאכה וללכת לבית־התפלה ועד מהרה התרוקנו הרחובות

מגברים וילדים, כי כולם הלכו, מלובשים בבגדי־שבת, להתפלל בבתי־הכנסיות ובבתי־המדרשות.

השבת: יום הששי היה כפרוזדור להשבת, בו היו מתכוננים לקבל את שבת מלכתא ואת הנשמה היתירה. בבתי התפלה היתה השכינה שורה: כל יהודי שכח את כל טרדות השבוע. המסחר והעבודה והתפללו, מי בהתלהבות ומי מתוך כוונה חשאית. בגמר־התפלה של קבלת שבת, היה מנהג, שהשמש קידש בבית הכנסת על יין, כדי להוציא מחובת־הקידוש את אלה, שלא הכינו קידוש לשבת; הילדים עמדו מסביב לשמש ושתו את היין מגביע־הכסף. ומנהג קבוע היה, שיהודים הזמינו לביתם אורחים עניים, לסעוד על שולחנם סעודת־השבת.

בשבת, לפנות בוקר בין השעה שלוש וארבע, היה השמש או „גוי השבת", שכבר ידע את מלים עבריות ואידית, עובר ברחובות וקורא בקול רם בנגינה מיוחדת: „עם קדוש שטייט אויף און גייט לעבודת הבורא, כי לכך נוצרת". (עם קדוש קום לך לאמור תהלים או ללמוד שעוריו). "השבת גוי" היה מדליק את המנורות והנרות בבית־המדרש הגדול, שבו נתאספו כולם. כשהאיר היום, חזר איש איש לביתו, לשתות חמין שהכינו בתנור בערב שבת. בשעה, קודם שמונה, עבר השמש בכל הרחובות וקרא בקול רם: „אין שוהל אריין" (ללכת לבית הכנסת להתפלל). אחרי הצהרים, בשעה ארבע, שוב קרא השמש ללכת לתפילת מנחה.

ראש השנה: השבוע שלפני ראש השנה, ימי הסליחות, שהיו קמים בלילות בין השעות שלוש לארבע, ללכת לבתי התפלה, לומר את הסליחות בצבור, וכן בעשרת ימי התשובה, עד לאחר יום הכיפורים, היו ימי התעוררות־הנפש, ימי מחילה וסליחה והתפייסות בין איש לחברו. תקיעות־השופר אחר התפילה בימי חודש אלול היו בבחינת התקרבות יתירה לאבינו שבשמים. הפסוק שהוא ראשי תבות לתיבה: אלול — אני לדודי ודודי לי היה שגור בפי כל.

התפילות בראש השנה ותקיעות שופר זעזעו את כל איש ואשה, וביחוד ב„עשרת ימי התשובה", היו מרבים בצדקה לעניים ולמוסדות צדקה שונים. באלו הימים הלכו הרבה משפחות לבית־הקברות, להשתטח

על קברי הצדיקים והוריהם הנפטרים, ושם הדליקו נרות על יד המצבות לנשמת הנפטרים, ופיזרו צדקה לעניים, וכן נדבו סכומי כסף ל„קערות", שעמדו על השולחנות על יד קברי הצדיקים, בשביל תיקון הספרים, שלמדו בהם כל השנה, בבית המדרש והקלויז, ולקנות ספרים חדשים.
בימים שלפני ערב יום הכיפורים, הכינה לה כל משפחה נרות־יום־כפור גדולים, שיספיקו להאיר עד אחרי תפילת נעילה, נרות אלה העשויים שעוות־דבורים ודרכם לבעור לאטם, נעשו בידי המומחיות שבעיר, שאמי עליה השלום היתה אחת מהן. הנשים היו מברכות אותה שתזכה לעשות נרות לבית־המקדש בירושלים. היו שוזרות את הפתילות מחוטים, שמדדו בהם קודם את בית הקברות, ובשעת השזירה היו מזכירות את נשמות האבות והאמהות, ואת כל הצדיקים והוריהם הנפטרים שיתפללו בעדם. כן עשו נר הנשמה, וכן עשו נר אחד בשביל בני המשפחה הנמצאים בחיים, וזכרו בשעת שזירת הפתילה את אלה בני המשפחה החיים.
מנהג היה להכין תרנגולות משני המינים, לסובב בהם כפרות בערב יום כפור עבור כל בני הבית, אף ילד בעריסה. היו כאלה, שנתנו אחר כך את הכפרות לעניים, והיו שהיו פודים אותם בכסף שנתנו לעניים, שחטו אותם ואכלו אותם במוצאי יום הכיפורים.
מנהג היה, כי כל הגברים שבאו להתפלל מנחה ולהעמיד את הנרות בבית התפילה. לאחר תפילת מנחה, השתטחו על הרצפה במקום מיוחד והשמש היה מלקה אותם מלקות, כמספר שלוש עשרה מדות והשוכבים אמרו ווידוי. לאחר שאכלו את הסעודה המפסקת, הלכו כל בני המשפחה יחד להתפלל, בדרך נפגשו המשפחה עם אחרים והיתה התרפקות והתפייסות בין אדם לחברו, וברכו זה את זה בשנה טובה ומבורכת. בדרך זאת הלכו להורים ולזקנים לקבל את הברכות.
את המנהג היפה הזה מצאתי בשנים הראשונות לבואנו לארץ בירושלים, בהיקף יותר גדול: ההליכה של אלפי אנשים, נשים וילדים, שזרמו בדרך להכותל המערבי, להתפלל במקום הקדוש תפילת מנחה ולפזר צדקה לעניים, שישבו שם שורות שורות. היה זה מראה נהדר, לראות קהל עצום כזה, שהיו מתחלפים, אלו באים ואלו שגמרו את

התפלה הולכים, ועלו לעשרת אלפים איש. ומבלי להכיר זה את זה היו תוקעים יד ומברכים זה את זה בברכות נלבבות ובברכת גאולה שלמה לכלל ישראל.

מנהג היה בערב־יום־הכפורים בבוקר היו גבאי החברה קדישא מביאים דובשנים גדולים לאוהל בית הקברות חותכים אותם חתיכות, וכן בקבוקי יין־שרף וכל המבקרים בבית הקברות נתכבדו בצאתם בדובשן ויי״ש.

פ ד י ו ן ב כ ו ר י ם: מנהג היה של פדיון בכורים בערב פסח. שהיו מצרפים אותם לסיום מסכת של מי שלמד במשך השנה והשאיר את הגמירה לסיום בערב פסח, לאחר תפילת־הבוקר. היו באים ילדים, לאחר גיל שלוש עשרה עם הוריהם, או לבדם לבית המדרש או להקלויז, הבחורים הלומדים היו מכינים את סיומיהם של המסכתות ליום זה, ולמדו עם הבכור או עם חבר בכורים את החלק הסופי של של הגמרא עד תומה, והיה זה כאילו הבכורים עצמם היו מסיימים את המסכת, וכן נפטרו הבכורים מצום בערב פסח. הבחורים קבלו סכומי כסף קטנים בעד מכירת הסיום.

פ ת ק י י ו ל ד ת. כשאשה ילדה, היו תולים מסביב למטתה סדינים לבנים, כדי להעלים אותה, עם התינוק או התינוקות, מעיני אנשים. מחשש עין־הרע, אחר כך היו מדביקים את הקומפעט־בריוולי׳ך (פתקאות־שמירה), על הסדינים מכל צד, על כל חלון ודלת, על הארובה מעל הכירה, שלא יחדרו לחדרה שדים ורוחות רעות, ופתקה אחת שמו בתוך הכר של הנולד. בתוך המטה הניחו גם חומש מתחת להכר. האשה שכבה במטה עם הנולד כל שמונת הימים. אם נולדה בת, קרא לה האב שם בשבת או ביום שני או חמישי בשבוע בעלותו לתורה, ואם נולד בן נעשו הכנות גדולות עד ליום־ברית־המילה: בליל שבת שלפני הברית, היו מתאספים בני המשפחה וידידים למעון היולדות, לאכול שם עדשים ופולים מלוחים ומפולפלים, עוגות ביצים ולשתות בירה. זה היה נקרא „שלום זכר״. בשבת בבוקר היו באים לקידוש ל״הבן זכר״. בליל־שמורים, זאת אומרת הלילה קודם הברית, גבר ביותר הפחד מפני השדים והרוחות. באותו יום לפנות ערב באו

כל מלמדי־דרדקי, עם הפעוטים שלהם, לקרוא קריאת שמע על יד מיטת היולדת; אחר כך קיבלו הילדים עוגות־דבש, והמלמדים קבלו נדבה הגונה. בערב באו בני־המשפחה וסתם ידידים לקרוא קריאת שמע בקירבת היולדת וקבלו כיבוד. היו בתים שבהם ישבו לפני הברית אנשים בחדר היולדת והיו ערים כל הלילה. באותו זמן שם המוהל את סכין המילה בתוך הכר של הילד, להגביר את השמירה. — סיפור נאה היו מספרים בעירנו, על מעשה שהיה בענין השמירה: יהודי חרד ותלמיד חכם גדול, שלא היה מאמין במזיקים, נולד לו בן זכר, ועל־אף התנגדותו נהגו בני הבית בכל המנהגים, המקובלים. בליל־שמורים כשהקהל הלך לו והוא נשאר יחידי בביתו עם היולדת, כשהוא ישב ולמד, והנה בהגיע חצי הלילה, והיולדת ישנה שינה עמוקה, ניגש למיטתה הוציא לאט את התינוק, שהיה חבוש בתוך הכר והכניס אותו לתוך המרתף אשר מתחת לבית, סגר את הדלת אחריו וחזר לחדרו. בבוקר, כשנתעוררה היולדת וראתה שהילד איננו, הקימה יללה ובהלה, ונתאספו כל השכנים בהוודע להם כי השדים הטפו את הילד. קם האב ממקומו, ירד למרתף והביא את הילד בריא ושלם, ואמר להם: מעתה ידוע תדעו, כי שקר השדים והבל השמירה, כי אין בכלל שדים ורוחות רעות. ואולם מעשה זה לא השפיע ולא פקח את עיני אנשי עירנו, ועוד בזמני נהג הקהל במנהגים האלה.

הטכס השני: כשהוציאו את הילד או הילדה מהמיטה לשים אותם בעריסה, היו ההורים מאספים את ילדי השכנים והם עמדו מסביב לעריסה שהשליכו לשם עוגות וסוכריות הילדים חטפו את הדברים הטובים, ההורים אמרו אתם יברכך השם וישמרך וכו׳ והשכיבו את הילד על יצועו.

הטכס השלישי: כשגדל הילד ומלאו לו שלוש שנים שוב היתה שמחה בבית, ההורים הלבישו אותו בגדים חדשים (לייבצידעקעל — ארבע כנפות ציציות), וכיפה בראשו, אם הילד הכינה דברים טובים, עוגות וסוכריות לקחת אתה ל„חדר״. האם עטפה את הילד בתוך הטלית של אביו ושניהם הובילו אותו למלמד דרדקי, האב הושיב אותו על יד המלמד, הרבי פתח את הסידור עם האותיות הגדולות,

אבי־הבן שם מטבע כסף על הסידור, שהילד יביט בו. המלמד (הרבי) לימד את הילד: זו אלף וזו בית, ואמר עמו: תורה צוה לנו משה מורשה קהלת יעקב, אבא ואמא נשקו את הילד בראשו, חלקו להתלמידים הקטנים את הדברים הטובים, שיהיו חברים טובים לבנם והלכו לביתם, כשעיניהם דומעות משמחה.

לתמונת בית־היתומים ומטבח־עם

אחרי המגפה הגדולה שהיתה בזמן מלחמת העולם הראשונה בשנת תרע״ה, מאנשים שנפלו בחזית המלחמה ומאלה שמתו בזמן המגפה, נשארו מהם הרבה יתומים והיו מאה ועשרים במספר. הם היו מפוזרים בכל העיר. השחין והצרעת פרחו בעורם, כי לא היה מי שיטפל בהם. ביזמתו של הרופא הראשי של הגדוד ד״ר פרוינד אספתי את היתומים לבית הספר מיסודו של הברון הירש. נורא היה לראות את פני האומללים הללו. מוזנחים קרועים ובלואים ורעבים. שני רופאי הצבא שבדקו אותם מסרו דין וחשבון בו הודיעו, כי יש לקוות שאחרי טפול רב ישארו חלק מהם בחיים. הבחורה איטה מעלמאן בת ר׳ פנחס, התנדבה לעזור לי בעבודתי ועזרה לי זמן ידוע בהרבה, שהיתה מראשית מבקרת יום יום עם הילדים אצל הרופאים שטפלו בהם והביאה משם רפואות לטפל בהם בבית, כשהמפקדה הצבאית, לקחה את בית הספר בשביל הצבא, העברתי את היתומים לביתו של ר אברהם מעהלמאן ואחר כך לביתו של קומיסר מר יצחק גרינברג שהיה עוד יותר גדול מהקודמים ומרווח מאד. הצבא היה תומך בהם, כשיצא הצבא את גלינא, נשארנו בלי תמיכה. אולם הודות להשתדלותו של העסקן ר׳ דוד רובינצאהל בלבוב והד״ר יעקב קורקיס שהיה אז בווינה, שהשפיעה על חברת „אליגס״ בווינה, והם שלחו את המפקח ד״ר ענגלנדער לבקר את שני המוסדות בית־היתומים ומטבח־עם, ואילו מצאו חן בעיניו הקציבה האליאנס תקציב הדשית בשביל שתי המוסדות האלה. לאחר זמן כשחזרו פליטי גלינא

מווינה נוסד ועד: ד"ר יעקב קורקיס נשיא, אשר בוכבינדר (כורך) מנהל, אפרים כץ גזבר, חברי הועד: גב. ד"ר לינדנבוים, גב. זעננזיעב, ומרדכי בן יחזקאל.

בסוף שנת 1916 כשגבר פחד האופנזיבה של הגנרל ברוסילב, על אוסטריה, דאגה חברת אליאנס, בוינה ומצאה נדיב בביליץ איש עשיר ומכובד מאד היה מראשי הקהילה ומראשי מועצת העירה, מר דוב בערטולד ואשתו אננא (חנה) שימחוביץ הם נדבו בית גדול עם גן בכפר ערנסדורף הסמוך לביליץ. הם סדרו את הבית והגן שיתאים להיות בית־יתומים והעברתי לשם את היתומים. המנדבים התמסרו בכל כוחם להיתומים לגדלם ולחנכם, ולמדו לכל אחד מקצוע שיוכלו להתפרנס מיגיע כפם.

בבית זה בגלינא היתה האפשרות ליסד על יד בית היתומים, מטבח־עם

דר. קורקיס נשיא, אפריים כץ גזבר, אשר כורך בוכבינדר מנהל, גב. לינדנבוים, ג. זעננזיעב, ומרדכי בן יחזקאל חברי הועד.

שהיה הכרח בכך כי הבלתי יתומים רעבו ללחם וכדי שלא תחזור המגפה לבין שכבות הרעבים השתדלנו להאכיל גם את הללו בלחם וארוחת צהרים בכל יום.

גולי גלינא וגאוליה

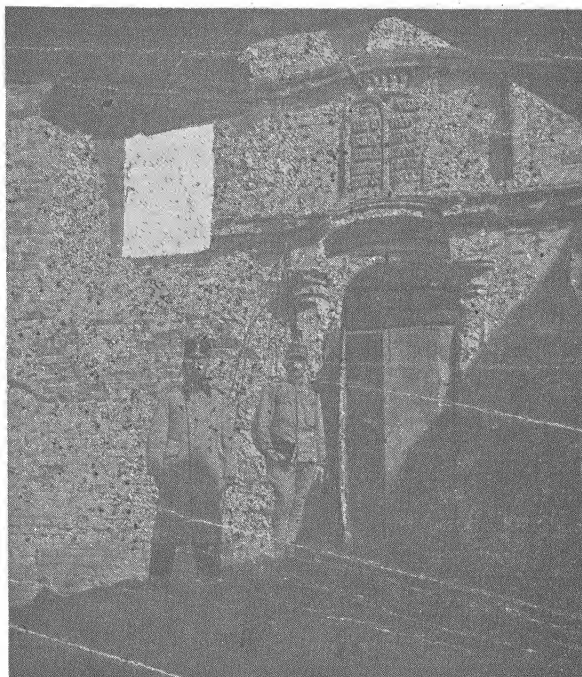
בארץ ישראל נמצאים בני גלינא כמאתים ושלושים נפש. העולים הראשונים היו: — הראשון, ר׳ מרדכי בן־יחזקאל הלפרין, עלה בשנת 1920, אחריו עלה אשר כורך (בוכבינדר) ומשפחתו בסוף 1922, אחריהם באו משפחת ישראל שימל־עהרליך, מרת חיה כץ ומשפחתה, והשאר באו בעליה הרביעית בזמנים שונים. מצבם בממוצע מניח את הדעת. יש, ברוך השם, לכולם פרנסה בכבוד, יושבים רובם בערים, ירושלים, תל־אביב, חיפה. וחלק בקיבוצים שונים. כולם פעילים ומסורים לתחית הארץ. בזמן האחרון באו הרבה מהפלטים שנשארו מההשמדה של הנאצים ימח שמם.

בארצות הברית נמצאים בני גלינא: — לפי הרשום בחוברת „חורבן גלינא" (הוצאת הרליף של יהודי גלינא באמריקא, ב1946.) ע"י מר חנוך הלפרין היו בארצות־הברית, במקומות שונים, למעלה מאברע מאות יהודים שהגרו לשם בזמנים שונים. אלו הם, מלבד הבנים שנולדו להם באמריקה. המהגר הראשון שהיגר מגלינא לאמריקה יצא לפני כשבעים וחמש שנה.

ערך גדול נודע לה להגירה הזאת, כי המהגרים האלה היו אחר־כך העורף של העזרה והתמיכה ליהודי גלינא, בזמנים הקשים של סבל אחיהם. והם היו אלו שהעבירו חלק מקרוביהם הצעירים, ולפעמים גם את הוריהם לעולם החדש, ונתנו בידי הצעירים אפשרות להסתדר ולהיות לאנשים פרודוקטיוויים יותר, בעבודה ומלאכה. הם עזרו, בכל זמן ועידן, לקרוביהם במקומם הישן, לאלה שלא היתה להם אפשרות להגר ולהסתגל לחיים החדשים, היו שולחים מדי פעם בפעם סכומי כסף, כדי להיטיב את מצבם הקשה. וכן לא שכחו גם את בית־גידולם ושלחו סכומי כסף עבור ענינים כלליים וציבוריים.

מצבם של אחינו בני עירנו בארצות הברית של אמריקה—כפי שתיארו לי ידידי וחברי במכתביהם, במשך השנים האחרונות, ביחוד ידידי מר חנוך הלפרין, לא היה מצבם תמיד מהודר ביותר, היו עליות וירידות, וכן היו כאלה שנחלתם שפרה עליהם, ויחידים שנתעשרו, וכן גם חלק שעבדו בזיעת אפם למצוא את פרנסתם בכבוד, והיו גם כאלה שפעמים היו נצרכים לעזרה. אולם כשהגיעו אליהם הידיעות על עת־צרה לאחיהם, עמדו כולם כאיש אחד, וכל אחד ואחד הביא את קרבנו, ככל ידבנו לבו, ועשו זאת אף למעלה מכוחותיהם, ביחוד כהיום, כשהם מארגנים בהרליף לפעולות עזרה ועוד, ויש ביניהם כבר עסקנים מנוסים בעבודה הצבורית, מורגש היה כוח־פעולתם בקנה־מידה גדול יותר, הראוי להערכה ולהכרה מלאה, כי רואים אנו שהם הרגישו את דופק לב אחיהם, מעבר לגבולות של ארצות־הברית. הדור החדש, בניהם, שלא כללו אותם בספירה בין אנשי הקהלה הזאת, מכיון שהם נולדו באמריקה, גם דרכיהם לא נשתנו מכפי שהיה בגלינא בדור האחרון, שהוריהם אם היו עשירים או אמידים, שלחו את ילדיהם לבתי ספר תיכוניים וגבוהים. ביחוד מהיות התנאים שם טובים וקלים יותר, יש כבר ביניהם כוחות אינטילקטואליים במקצועות שונים, הנותנים כבוד לאנשי גלינא שם ומחוצה לה. מאנשי התרבות ידוע המשורר אבא שטולצנברג, ייבדל לחיים מר ירמיהו השליש, סיפר מספר ומשורר, מוריס בלומנרייך מנהיג הפועלים שם, וחנוך הלפרין, עסקן פעיל באיגוד המקצועי כסופר ודברן. יהודים ששרדו מההשמדה: היתה לי רשימה בשנת תש״ה מאלה שנשארו בחיים — מאה ושלושים נפש. מהם נמצאים רובם בארץ ישראל ואחדים בין אנשי גלינא באמריקה, יתר הפליטה מתגלגלים עדיין בהמחנות באירופא געוד.

חרבן גלינא

חרבן בית הכנסת

דברי אנשי גלינא באמריקה

(תרגם מאנגלית צבי כורך)

א

עשרים שנות פעולות הרליף של יהודי גלינא באמריקא. עבודת העזרה, כפי שנעשתה על ידי החברים השייכים לארגונים שונים מאנשי עיר מולדתי גלינא, התחילה על ידי קבוצת יחידים, שהרגישו את האחריות המוחלטת כלפי אנשים פחותי־מזל, שנותרו אז בעיר המולדת הישנה. עבודה זו היתה תמיד מוצלחת, משום שהכילה בין עובדיה אנשים בעלי השקפות שונות המסורים לתפקידים בהתמכרות ללא גבול.

עזרה מאורגנת התחילה בסוף מלחמת העולם הראשונה, בשנת 1918. המלחמה הותירה את שני שלישיה של העיר בחרבות, עשרות יתומות ויתומים ואלמנות, בית הכנסת נשרף, מבלי שום עזרה הכרחית מהשלטונות המקומיים.

במרחק של אלפי מילין מעבר לאוקינוס ישבו מאות בני העיר, שהגירתם מתוכה מתחילה בשנות השמונים של המאה שעברה, ומבלי לחכות לבקשות מעבר לים התחילו הועדות שלהם בפעולה וארגנו את עצמם במפעל העזרא לגלינא. אלפי דולרים נאספו ונשלחו אל מעבר לים, לתמיכת יתומים, לגמילות־חסד, לבנין בית־הכנסת, לתמיכת בתי־תלמוד־תורה וכן לעזרת־יחידים בדרכים שונות, עד שיווסד משהו כלכלי מבוסס. וכן נמצאו קרובים, שעזרו להביא את קרוביהם מפולין לארצות הברית בראשית שנת העשרים.

בואם של המהגרים החדשים וסיפוריהם על החרס הכלכלי וההפליה של היהודים נתנו את הדחיפה לחידוש־העזרה; אחרי הפסקה קצרה הגיעו בקשות על ידי הדואר לתמוך בהקמת בית־תלמוד־תורה בגלינא, לשלוח בגדים ונעלים לימי החורף, היה צורך בחמרי הסקה ותפוחי אדמה בשביל העניים לימי החורף הקשים. היו שם אנשי תרבות עבריים ותיקים, שהקדישו את ימי חייהם ללימוד ולהפצת

התרבות העברית, והם סבלו ממחסור לחם ומלבוש.

ושוב נתאספה קבוצה של יחידים, שנתמכו על ידי הותיקים שבאו להשתתף בפעולת העזרה לאחינו בעיר מולדתם. הם ידעו את אנשי עירם הישנה, וידעו את מצבם הכלכלי הקשה, את אפשרויותיהם, את דרכי חייהם, ונתעוררה השאלה: האפשר לעזבם? איך יוכלו להתכחש לעצמם ובשרם? איך אפשר ושכחו את עניי עירנו את אחינו המתגוררים בצריפים עשויים תבן וחמר, את אלה שחלמו על בנין־עולמם מתוך צדק ויושר, איך אפשר להזניח את האנשים, ששרו שירים על ימים טובים שיבואו?... וכך יצאה הקריאה לכל אנשי־העיר לשעבר, והעזרה ניתנה לנצרכים. נאספו כספים לשם חמרי־הסקה ותפוחי־אדמה, ניתנה תמיכה ליתומים, לילדי תלמודי התורה וסיפקו להם נעלים ובגדים, וכן נתמכו לומדי תורה. מדי שנה בשנה בפרוס חג הפסח נשלחו למאות משפחות עניות שקים, אחד אחד לפי מספר נפשות ביתו.

נוכל לאמור כי על כל הקשיים, עשה הרליף כמיטב יכלתו ונשלחה עזרה במידת האפשר בכל זמן וזמן, והיא היתה לתועלת רבה להנצרכים, לכלל ולפרט. ועוד ידו נטויה לעזרת האומללים שניצלו מידי קלגסי הנאצים ימח שמם.

הרה״ג ר׳ יחזקאל הוכברג מביא בספרו דברי יחזקאל דף ב׳ הדרשה שדרש בחנוכת בית הכנסת ביום ה׳ אלול תרפ״ב, בזה הלשון: „אני צריך להדגיש כי חוב קדוש עלינו לתת הכרה לטובה, לאנשי עירנו באמריקא, כי רק בהשתתפות נדבת לבם וימין צדקם, זכינו היום לחנוכת בית הכנסת, המה שלחו לנו את הכסף הנדרש לזה על ידי המשתדל ר׳ יוסף מרדכי לייגואנד להקים את חורבותיה ולראות אותה בבנינה ושכלולה. לכן תהי׳ משכרתם שלימה ובכל אשר יפנו יצליחו, וישארו לברכה בפי אנשי עירנו עד עולם״.

נתן לייטנר

ב

מה עכשיו? — נשאלים יהודי גלינא באמריקה. כתשובה לשאלה

זאת. עלינו לפנות ללב ולמצפון. כשהתחלנו בארגון עבודת העזרה ואתם נעניתם ביד נדיבה כל כך, לא ידענו בכלל את העתיד להתרגש עלינו. אנחנו חשבנו על ממדי העזרה שלאחרי מלחמת העולם הראשונה 1914—18. הנאצים והרותינים לימדו אותנו לדעת, שלא נוכל לעזור ליהודי גלינא והסביבה, כדרך שעזרנו בעבר. עתה הרינו מוצאים קומץ של אחינו היהודים מגלינא, המפוזרים בכל אירופה ללא גג לראשם, ללא בגד לבשרם וללא מזון.

אין הם יכולים להוסיף לחיות שם, כיון שכל מראה ומראה מזכיר להם את הצרה והיגון שבאו עליהם במשך השנים האחרונות. וכאילו לא די בכך, הניח היטלר תלמידים מוכשרים בפולין להמשיך בהתעללויות בחיי אחינו שם. במסיבות אלה רובצת עלינו החובה לעזור לקומץ אחינו השרידים מעירנו גלינא והסביבה, כי יוכלו לצאת מחושך לאור. הם מצפים לתמיכתנו לשם הקמת־חייהם. עלינו לאסוף את האמצעים, כדי שיוכלו לבוא אלינו לאמריקה או להתישב בארץ־ישראל. עלינו להקריב מאמצים, להוציא את הדבר הזה לפועל. זכרו, מה הוא הקרבתנו לעומת סבלות שרידים אלו, שנותרו בחיים מטבח היטלר. היש בידנו די כסף לפצות אותם על סבלם?

אחי ואחיותי! נודה־נא על שניתנה לנו הזכות לעזור לשרידי גלינא וסביבתה ויש לנו האמצעים לכך. התפקיד הוא גדול ויעלה הדבר לכל סכום שהוא ובלבד שנעזור לכל איש ואיש בחידוש קיומו. חשבו על כך ושקלו, מה יהא חלקכם בעבודת ההצלה החשובה הזאת.

יעקב ב"ר הלל פינליס

מכתבים מאחינו שרידי החרב וההשמדה

א

באמצעותו של הד"ר זומרשטיין קבלתי את מכתבכם והריני נחפז לענותכם ככל האפשר במפורט. על אודות גלינא עיירתנו, כעל יתר עירותיה של גאליציה המזרחית, אין לי אלא לבשרכם בשורה רעה

אחת. עשיתי בגלינא עד לחודש אבגוסט שנת 1942, ככל אחינו שם חזיתי גם אנכי מבשרי כמה וכמה „אקציות". בטרם אספר לכם על עובדות ומעשים, שקצתם חזיתים במו עיני וקצתם שמעתים מפי עדי ראיה מהימנים, רצוני למסור לכם אילו פרטים וענינים הנוגעים לגלינא.

בחורף, או ביתר דיוק בסתיו 1941, הפשילו האוקראינים שבגלינא את שרווליהם והראו לנו את נחת־זרועם, בעשותם את מלאכתם בנו כדוגמת הגיסטאפו. בימים ההם ומועצת זקנים טרם היתה בעיר, הם עצמם קבעו ומינו כביכול בית־דין בראשותו של פּאשקוויטש השופט מלשעבר (מי שהיה מראה עצמו לפנים כידידם של ישראל, אותה שעה לא הייתי בגלינא אלא בפשמישליאני ואילו הייתי שם אין ספק שהיו דנים גם אותי ליהרג בין יתר הנידונים למות). בית דין זה דן 7 או 11 איש למיתה הנידונים נכלאו והוצאו ליער זאפוסט ושם נורו. ביניהם היו: המורה דרשר, צעיר האחים לבית שראגר, נער כבן 14, זלמן לוויץ, בנו של ישראל הוכברג, יצחק פריינדליך בן ר' שמעון, פולאק הנגר ונטע'לה קופפערשמיד מן החולות.

המומתים נשארו מתגלגלים כשני שבועות ביער, עד שניתנה לבסוף הרשות להכניסם אל העיר ולהביאם לקבר־ישראל. כל דיירי העיירה היהודיים למקטון ועד גדול הפגינו את השתתפותם בצער־הקדושים... בית הקברות עמד עוד על תלו וטרם נהרס או ניזוק. שונא היהודים הידוע לשמצה זניו טווז אף הוא, כמובן, לא הדיר עצמו מליטול חלק במלאכת־מרצחים זו, והוא מתהלך עתה, כפי שמסרו לי, אי־שם בגרמניה. פאשקוויטש הוגלה לכאורה בידי הרוסים לרוסיה המועצית, אחר־כך הקימו הגרמנים את מועצת־הזקנים, שייצגה את היהודים ושהוטל עליה לקיים כל גזרה שיצאה מלפני גדודי הס. ס. אהרון הוכברג שימש כיושב ראש, אוהרינג, המהנדס זננזיב, רופא השינים ביליגר, זליג צאנק, האחים נאדלר, בני פנחס, וגסנבויער, היו חברי המועצה. כולם הגנו במסירות־נפש על ענייני־צבורים, עד יום נפלם בידי בני עולה.

ביאקטארוב, כפר שבין גלינא ופשמישליאני, הקימו הגרמנים מחנה־עבודה בשביל למעלה מאלף איש, וכל השלטון נמסר שם בידי האוקראינים, שעל פי הנוסח המקובל היו הללו יורים ומעלים לגרדום את כל שנחשל או פיגר בעבודתו.

ביזמתו ובהנהלתו של הד״ר לנדוי המפורסם נוסדה בלבוב „העזרה העצמית ליהודים״. בפשמישליאני התנהלה עבודה זו בהשגחתי, ואילו בגלינא ניהל אותה ד״ר שלמה מהלמן. במשך שלושה או ארבעה חדשים היו מגיעים, מדי חודש בחדשו, אלפיים או שלושת אלפים זהובים. משהיתה הפרוטה מצוייה במידה מספקת, היו נשי ישראל מטלטלות בקור ובכפור בדרך של 8 ק״מ את דוודי־התבשילים עד למחנה העבודה שביאקטארוב.

בקורוויצה, כפר סמוך לגלינא, היה עובד עוד מימי הרוסים כמנהל התחנה הסאניטארית הד״ר פיילר (בנו של מודל פיילר) ואשתו הנצ׳י לבית אלרהאנד. גם הוריה של האשה גרו אצלם: מרדכי אלרהנד, אשתו, נכדם והעוזרת פרל בת אהרן סלצר. שהיה נשיא הציונים הראשון בגלינא. מיד עם כניסת־הגרמנים נרצחו כולם ויחד אתם גם משפחת יוסי דוידסון ואשתו מבית אנגסטרייך שביאקטארוב, בתם וחתנם, מי שהיה עתונאי מלבוב, וילדם הקטן. בטרם נמלטתי לבני לוורשא, היו חיי תלואים לי מנגד בשל שטנת מכירי האכרים מלשעבר, ואילו הייתי נשאר שם בתוכם אין ספק שהיו רוצחים אותי נפש.

באבגוסט 1942 נסעתי מפשמישליאני לגלינא. בדרך נסיעתי ראיתי את בחורינו וילדינו מועברים בכבישים וביניהם היו נערים בני 12. עגלות הכפריים התנהלו בדרכים, כשהן עמוסות וטעונות אבני המצבות שנעקרו מבית העלמין שבגלינא והשתמשו בהן לתיקון הדרכים. בית הקברות דומה לשדה שנחרש לעיי־מפלה ואין לו עוד זכר כלשהו לקבר או מצבה. ובימים ההם והיהודים טרם חשו או הרגישו את הצפוי להם. בכל הזדמנות מצויה היו מתקוטטים ומריבים עם מועצת־הזקנים. בקיץ 1943 פתחו הגרמנים ב„אקציות״. הם העבירו את שרידי היהודים ששרדו עוד בגלינא לפשמישליאני ושם היו מוציאים קבוצות קבוצות

בנות אלף איש אל היער שעל יד קראסיינקי. כאן כפו עליהם לכרות לעצמם במו ידיהם את קברם, ואחר כך היו הגרמנים מכוונים כנגדם מכונות־יריה והורגים את כולם; וטוב טוב שלא הובילום לבלזיץ, שהרי שם כבר היו אז משרפות ותאי־גז...

גם אני כבר עמדתי בתוך שורת־המועמדים שעתידים היו לצאת למחנה־ריכוז, אלא ששיחק לי מזלי וכשנכנסתי לתוך המחנה דחפני קצין־הגיסטאפו הצדה ולא נתנני להכנס, משום שחשב אותי בטעות ללא־יהודי. אחר־כך הסתתרתי אצל משפחה נוצרית אחת והיו לי תעודות מזויפות של פולני בשם דבוראקובסקי, עד שזכיתי ובני העבירני לוורשא, מקום מגורי עכשיו.

קצת יהודים הסתתרו זמן־מה ביערות שבנפת גלינא, סלאוויטע ולאהודוב, אולם מה מספרם של אלה, שנשארו בחיים, לא אדע לצערי לומר לכם עתה.

אחד ממכרי הנוצרים סיפר לי, שגופותיהם של אנשים ונשים מישראל התגוללו ערומות ביער ואוכלוסי הנוצריים שבסביבה רואים ואינם נוקפים אצבע, להביא אותן לקבורה.

שלמה שפייזר־נוסבוים
(מהנדס, כעת בישראל)

ב

את מכתבכם קיבלתי. בשמי ובשם כל ידידינו ומכרינו אנשי גלינא שנשארו בחיים הריני מודה לכם על התעניינותכם בנו ועל רצונכם לחוש לעזרתנו. אין זה בכוחי להודיעכם את כל המעשים האכזריים, שנעשו בנו במשך כל שנות הכיבוש קשה לתאר בלשון־בן־אדם כל אותם היסורים המשונים, שנתענו בהם הקרבנות, עד שהמוות גאלם והקיץ את קיצה של הטראגדיה. אין מלים בפי להביע בהן את מידת־קשיחותם של הגרמנים ומסייעיהם מבין שכנינו המיודעים לנו מאז. האנשים, שלא חזו את כל זאת מבשרם, לא יוכלו אפילו לתפוס או להבין את שקרה לנו. ולא עוד אלא אפילו אותם המעונים עצמם, שנתגלגלו במדורות הגיהינום ועברו את כל ה„אקציות" למיניהן

שנערכו לשם טיהור העיר מיהודיה וניצלו רק בדרך נס, אף הם בבואם לספר על כל מה שעבר עליהם ועל הילדים הרכים, שהושלכו לתוך לשונות האש שעלו מן הבתים הבוערים ועל נשים וזקנים שכפו אותם לכרות לעצמם במו ידיהם את קברם, אף הם נטולי דיבור ולשון מלספר את הצרות והתלאות, שראו עיניהם במשך חדשים ושנים, כשהיו מתגלגלים במרתפים ובבונקרים, מבלי לדעת להבחין עוד בין יום ולילה. רק עטו של מקונן כירמיהו מענתות יוכל לכתוב זכרון בספר ולתנות בשביל הדורות הבאים את כל הפורעניות, שמצאו את אחינו בעת השלטון הגרמני; כאן נזדווגה שנאת שודדים ומרצחים על פורעים ותיקים ומנוסים במסורת של טביחות והריגות עוד מימי ת"ח ות"ט עם „טכניקה תרבותית" של גרמנים", שהשתמשו באמצעים החדישים של הציביליזציה והמדע אך ורק כדי לרצוח נשים זקנים ואף חדלי ישע ומגן.

גלינא עיירתנו אינה קיימת עוד, עשרות בתים נשארו עומדים רק בעין זכר לחורבן; הבתים נמכרו והאוכלוסין הרסום, כדי להשתמש בהם כחומר לבנין. מכל היהודים שבגלינא לא נשארו אלא יתומים בודדים בלבד, משפחה שלמה אחת על כל חבריה לא תמצא בה עוד, פה ושם אפשר למצוא רק אבר, אברים מדולדלים, ילד יתום מאביו ואמו, אשה ששכלה את בעלה ואת ילדיה. רובם הגדול של הנשארים בחיים ניצלו רק בזכות שירותם בצבא האדום ויתרם על שום שנמלטו לרוסיה המועצתית.

ורשה, 15 לאוקטובר 1945

ד"ר ברטאה מהלמן־ראטה

ג

אף על פי שכבר עברו שלושה שבועות מאז שחרורי, הריהו בכל זאת רק המכתב הראשון, שאני כותבו בזה. בעטיו של האסון הגדול אני שבור ורצוץ, שלא יכולתי בשום אופן לאזור את שארית כוחי ולכתוב אליכם. בעצמי קשה לי להאמין, שאמנם נכון הוא שאני, אשתי ובני הצעיר זכינו לבלות את המרצחים ההיטלריים. בני הגדול נמלט

לרומניה בתעודות אריות, והוא אז כבן 16 שנה, ואני מקווה לאלהים יושב השמים, שהוא זכה להינצל ועודו בחיים. (נמלט לישראל והיה חייל בבריגדה וכעת נמצא בבית הוריו באמריקה.) א. כ. לפי שעה אין אנו יודעים על אודותיו ולא כלום. נשארנו בחוסר־כל ורק הנשמה בקרבנו ומלבד זה אין בידנו מאומה. אנו שמחים ומאושרים שזכינו לראות במפלתו של היטלר וכנופיית־המרצחים שלו.

אין לך כוח־הדמיון, שיוכל לשער או לתאר לעצמו את כל שעוללו לנו. בכל רגע ורגע נתרחשו לנו נסים. במשך שלוש שנים רצופות היינו כנידונים ליהרג. מכל משפחתנו שבוויזשניאן (כפר סמוך לגלינא) לא נשארה בחיים אלא כלתו של אהרון, ומכל הקנרים, שישבו בלבוב וגלילותיה, לא שרדה אפילו נפש אחת. והוא הדין במשפחת אשתי מלבד משה(ר ו ב י נ ש ט י י ן, שמצאנוהו אחר־כך). אשתו של משה רובינשטיין וגם אחיו נחום ואשתו הצליחו, אחרי מאמצים רבים, להסתתר עד ל־15 ביוני 1944, ולבסוף נפלו לידיהם הטמאות של המרצחים האכזריים. אשתו של משה שמה קץ לחייה בשתיית רעל, והיתר הוגלו למחנה ריכוז ליד קראקא ושם נידונו לתלייה. לפני שהועלו על הגרדום התעללו בהם הנאצים באכזריות משונה ; וכל שלא ראה במו עיניו את הזוועות ואת הפשעים, לעולם לא יבין ולא יאמין למשמע התעלולים של חיות־אדם אלה.

הם הכו אותנו, שדדו אותנו, רצחו, השליכונו לתוך המים, שרפו את עוללינו וטפינו חיים, ושעה שעשו את כל התועבות הנמבזות והזידוניות הללו, כפו המרצחים על הכלי־זמרים להקיש בכלי־הזמר ולנגן ניגונים מניגונים שונים. תשעה חדשים הייתי כלוא בגיטו סגור ומסוגר בתנאים קשים מנשוא.

הם הרכיבו בנו חידקי־טיפוס ודחקו אותנו, ט״ו איש לחדר בן 14 מטרים מרובעים. תשושים וחלושים מחמת קדחת של 40 מעלות חום אנוסים היינו לעבוד עבודת־פרך, משום שאלה שלא יכלו ללכת עוד לעבודה נהרגו בו במקום. אף שהייתי חולה במחלת טיפוס קשה, מוכרח הייתי לעבוד.

אילו כתבתי אליכם ברציפות וללא הפסקה, גם אז לא היה סיפק בידי

לספר לכם, איך נאבקנו יום יום ושעה שעה עם מר המות.

עד לסופו של חודש מאי שנת 1943 ישבתי כלוא בתוך הגיטו. אשתי וילדי הסתתרו אצל משפחת פולנים אחת. במאי 1943 חוסל הגיטו ובנס הצלחתי להימלט ולהגיע סוף סוף לאותה משפחה פולנית, ששם היו אשתי ובני בסתר מעין רואים, כאן נשארתי עד בוא הצבא האדום, ששחרר אותנו.

במשך ארבעה עשר חודש התיסרנו בייסורים נוראים שהיו כרוכים בהסתתרותנו מעין רואים; בלילות החורף הארוכים והקרים התגלגלנו ברחובות תחת כיפת השמים וקיימנו את הנפש אך ורק בבולבוסים (תפוחי־אדמה) קרים, שגם הם לא היו תמיד מצויים בידינו בשפע.

אך אחלים במקצת, אכתוב לכם עוד על הצרות והפורענויות שנתרגשו וניתכו עלינו.

לבוב, 24 אבגוסט 1944 שלום קנר

ד

בעצם קשה הדבר מאוד לתאר את כל מה שקרה. דבר זה אפשר יהיה לעשותו רק פה אל פה. ואף־על־פי־כן אנסה למסור לכם אי־אלה פרטים, אימתי והיאך חיסלו את היהודים בגלינא. בשנים 1941—1942 היו עוד יהודי גלינא בחיים. בשנת 1942 החלו להעבירם לפשמישליאני ולמקומות אחרים. שם היו כולאים אותם בגיטאות ובמחנות־ריכוז. מאחר שגאליציה הוכרזה כ„נקיה מיהודים״, בא תורה של פשמישליאני, שאף היא הוכרזה לבסוף כ„נקיה מיהודים״. יהודים רבים מגלינא, ביחד עם אחיהם מעיירות אחרות, נשלחו את תאי־הגאז. רובו של הנוער הובל למחנות הריכוז. לאחר שהיהודים היו כלואים כששה חדשים במחנות הריכוז באה הפקודה לחסל את יושביהם היהודיים. באפריל 1943 הוציאו את היהודים, אנשים ונשים, זקן וטף, מן המחנות והובילום אל היער ושם נורו כולם.

שבועיים ימים לפני החיסול נתארגנו קצת מבני הנוער לשם הגנה עצמית. הם מצאו להם נשק וברחו אל היערות. ביניהם היה גם יהודה אחי הצעיר, (כעת בישראל) שוטטנו שם עד לשנת 1944.

מכל קבוצתנו, שמנתה ששים נפש, נשארנו רק ששה בחיים. נפצעתי ונפלתי כפארטיזאנית שבויה לידי הגרמנים. בזכות רופא גרמני ניצלתי מידם ונסעתי, בתעודות אריות שהוא המציאן לי, לאוסטריה ושם נשארתי עד סוף־המלחמה (לדעתי היה זה יהודי שהסתתר להיות גרמני. א. כ.).

בימי היותנו ביערות נתפלגנו לשתי קבוצות, אחת הסתתרה ביער ביאקטארוב והאחרת בין הנוצרים. ביניהם היו שלום רובין, מאיר ואהרון וולף, יחיאל לייבוואנד עם אשתו וילדו, מלך נאס ובת אחותו (אחיו ?), ד״ר שלמה מהלמן, בנו של פיני נאדלר (הסתתר אצל נוצרי בכפר וויזשליאנה), אליעזר דאם ואשתו, נחום דאם מקורוביצה, יצחק קנר עם אחותו ואחיו הקטן, בנו של אליהו

חנה הוכברג (פארטיזאנית)

מלאשקי ואשתו ומשה קנר מאוניוב. אולם מאז נפלתי לידי הגרמנים, איני יודעת שום דבר מכל מה שאונה לאחינו אלה.

רצוני לספר לכם, היאך נורה אבא שלי, ר׳ אהרון: לאחר ה„אקציה״ חזר אבא מפשימשליאני לגלינא ושם הרגוהו האוקראינים „כרצונו וכחפצו״, ביחד עם רופא השינים ב י ל י ג ר על אדמת קברו של אביו. אמי, שהסתתרה עם יהודים רבים בבבית הכנסת דגלינא, הובלו כעבור חמישה ימים משם אל בית הקברות וכולם עד אחד נורו ונרצחו במקום.

שיחק לי מזלי ובנו של אשר ב ו כ ב י נ ד ר (מר צבי כורך), ששרת בבריגאדה היהודית נקלע אותה שעה לאוסטריה והתחיל להתענין בגורלי, לאחר שנודע לו מי ומהיכן אני. על־פי בקשתו של אביו ר׳ אשר כורך, עשה וטרח הרבה ובלבד להעלותני לארץ ישראל. קודם העבירני לאיטליה ושם דאגה לי פלוגת־החטיבה שלו, עד שזכיתי ועליתי לארץ־ישראל.

ירושלים, י״ד בתמוז תש״ה

חנה הוכברג

(בת ר׳ אהרון ורבקה הוכברג)

ה

מבלי שקוויתי לכך, זכיתי וחזרתי ממחנה הרכוז שעל־יד ליפסיא. לא בלבד קרובי משפחתי אלא גם אני גופי ראיתי את עצמי בחינת בר־מינן. וכיצד נתרחש אותו נס, — כל זאת אספר לכם בשעת־כושר אחרת פה אל פה, אולם פטור בלא כלום אי אפשר, ובלי משים אתאר לכם רק מחזה אחד קטן מני רבבות.

דווקא היום מלאה שנה, שנזכרו בו המפקדים הממונים עלינו, כי ישנו עוד קבר אחים אחד גדול של אלפי יהודים, שנכרה בימים לפני היות פה כבשנים ומשרפות. הממונים עלינו גייסו אותנו לעבודה, כדי להוציא את גופות הקדושים. כולנו כאיש אחד לקינו במכות ופצעים, ידינו היו מלאות חבורות ופצעים ומספרם הגיע אצלי עד ל־89. בידי אלו חפרתי בקרקע והוצאתי את גופות המתים ונשאתין אברים אברים מדולדלים ורקובים אל המוקד.

תשעה עשר יום נמשכה העבודה ואחר־כך העלינו את ערימת־הגופות באש. את עצמות־המתים שנשארו אחר השרפה טחנו לקמח־עצמות וארזנוהו בתוך שקים, ואילו מה שנשאר מסביב לשקים היה כמוץ אשר נידף מפני הרוח.

משה רובינשטיין

קראקוב, אוקטובר 1945

ו

תוך דכדוך לב ונפש הריני ניגש לענותכם על מכתבכם. האפשר בימי שואה מחרידה ואיומה כשואתנו, שהכריתה רבבות ומיליונים מבני עמנו, לכתוב על אנשים בודדים ויחידים ?... מסכנים ועלובי־עולם שכמותכם, שלא ראיתם במו עיניכם ולא חזיתם מבשרכם את כל הפורעניות הזאת ורק קראתם או שמעתם מספרים עליה, אינכם יכולים בשום אופן להאמין, כי בימינו עתה ונגד עינינו היה ונהיה כדבר הזה. עודכם זוכרים את העיירה עם יהודיה הטובים והיקרים: אך דעו לכם כי בגלינא לא נשארה עוד אף נפש אחת ויחידה מישראל. אף יהודי אחד אין בה עוד...

יכולני להוסיף על כל שהודעתיכם קודם־לכן, כי הנה נשלחה אגרת כתובה בידי נוצריה אחת, שהיתה מבאי ביתנו, ובאגרת כתוב לאמור, שאפילו במחנה הריכוז האחרון לא נשאר אף יהודי אחד בחיים. כולם־כולם עד אחד נורו ונרצחו. המרצחים כפו עליהם לכרות לעצמם במו ידם את קברם בתוך היער סמוך לפשמישליאני, וכך נפלו הקרבנות בידי בני־עוולה, כששפתותיהם לחשו את „שמע ישראל" ואת „אבינו מלכנו".

קרו גם מקרים, שאחינו לא נכנעו לזדונות המרצחים והתקוממו וגרמו להם אבידות־נפש כעין נקם ושלם על כל שעוללו לנו; בכל הסביבה כולה מספרים ספורי־נפלאות על גבורתם ומסירותם לעמם של בני משפחת קנר מפודהאיטשיק ואלפרדובקה (הסמוכים לגלינא). הם ארגנו ביערות קרויסיינקה, חאנוטשוב ולאהודוב (הסמוכים כולם

לעיירה) קבוצות של פרטיזאנים וגרמו לגרמנים צרות צרורות ואבדות רבות בנפש.

עם בואי לוורשה סיפר לי כאן הפולני ד"ר ו ו י ש י נ ס ק י מוויזשנאנה, כי בשנת 1942 היו האכרים שבסביבה משוחחים על הפחד שהפילו הפרטיזאנים היהודיים על הגרמנים שלא יכלו להם ולגבורתם על נקלה.

בשנת 1943/44 קראתי פעמיים בעתון המחתרת הפולנית ידיעות על התנפלות האוקראינים על הכפר חאנוטשוב. שלוש פעמים הסתערו המרצחים על הכפר ונהדפו כל פעם, משום שהאכרים שם היו מקבלים תגבורת ועזרה מן הפארטיזאנים היהודיים שהתגוררו ביערות.

על סוחרי הסוסים מבני משפחת ד א ם בגלינא מספרים, כי קבוצה כת 40 איש מצאו להם מחבוא בבונקר אחד ביער בבוגדאנובקה (על יד גלינא) והמקום היה מוסתר כל כך ומוסווה מעין רואים, עד שאי אפשר היה לגלותו, וגם צידה ואספקה היו להם, וזמן רב אמנם לא ידעו על קיומה של קבוצה זו, עד שנערי כפר גילו את מקום סתרם של הגבורים ומאז היו מתנפלים עליהם תכופות, עד שנכנעו לבסוף לכוח העצום של האויב.

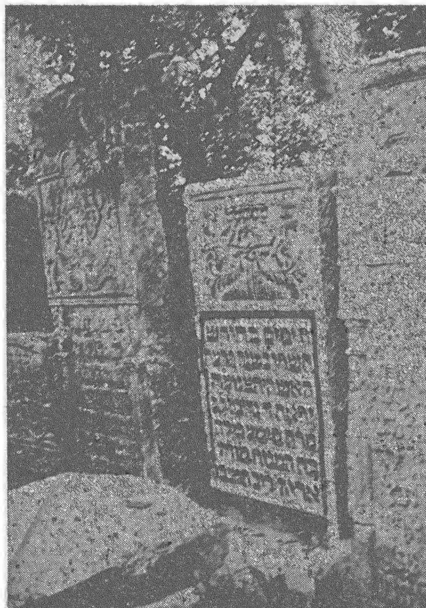
ש. ש פ י י ז ר ־ נ ו ס ב ו י ם

ב י ת ה ק ב ר ו ת

משהתרחב והתפשט הישוב היהודי בגלינא, הלך והתקרב בית הקברות שהיה לפנים רחוק מן הישוב, ונעשה קרוב מאד לעיר, זה היה בית הקברות הישן ועל ידו היה ההמשך של בית הקברות החדש והיו כאחדים, כי לא הבדיל עוד כל ריווח ביניהם.

בית הקברות בגלינא היו בו אלפי מצבות ממאות שנים, שכונות משפחתיות, שכונת הרביים, שכונת הרבנים, הדיינים, תלמידי חכמים יעוד, כולם ידועי שם, והרבה מהם מעוטרים אגדות יפות. חבל שלא נחקרו כהלכה, כי יכולים היו להיות לתפארת להם ופאר לעירנו. תמונות המצבות הניתנות בספר הזה אפשר שהן השריד היחידי מכל בית

הקברות. מצבת אמי, עליה השלום, היתה עומדת בשורה הראשונה בכניסה לבית הקברות הישן, כי שם נחו כל בני משפחתה רבות

מצבת אמי מורתי ז״ל

בשנים. בקושי מצאו עבורה מקום בין הקברים של הסבא והסבתא. מצבת אבי זכרונו לברכה גם הוא נפטר בשנת תרע״ה, נמצאת נמוך בעשרה מטרים יותר בבית הקברות הישן, על יד מצבתו רואים חלק מהמצבה של ר׳ יצחק ענגעלסבערג (המכונה איטשלי חסיד).

הרבה טיילנו במקום הזה בראש חודש אלול, בימי הסליחות ועשרת ימי התשובה. בימי לימודי בקלויז ובבית המדרש של הרבי ר׳ בצלאל, היו נוהגים באותם הימים לצאת חבר בחורים מלומדי בית המדרש והקלויז לבית הקברות, והביאו שולחנות ארוכים, ועליהם העמידו

קערות ופתקאות בתוכן, — שמות הספרים שחשבנו לקנות באותה שנה וכן אספנו לתיקון הספרים שלמדו בהם ונתקלקלו. האנשים

מצבת אבי מורי ז״ל

והנשים שהלכו אז אל קברי אבות, עברו על יד השולחנות ונדבו סכומים קטנים לתוך הקערות. באותו זמן היינו מטיילים בין שורות המצבות בבית הקברות הישן וחפשנו מצבות עתיקות וקראנו את הנוסחאות.

כן היה מנהג בתשעה־באב — לאחר אמירת הקינות בבתי התפילה, הלכו משם כל הקהל אנשים ונשים לבקר בבית הקברות אל קברי אבות וקברות הצדיקים והקדושים וזרקו שום על הקברים, והיו מתנדבים באותו יום אנשים שהיו עובדים שם, ליישר ולתקן את המצבות שמטו לנפול. ואם אנו מבכים את אחינו הקדושים שנהרגו

ונרצחו על קידוש השם, בידי קלגסי הנאצים ימח שמם, ולא נודע מקום קבורתם, עלינו לבכות גם את המתים שנחו בבית הקברות הישן והחדש ומצבותיהם, חוללו ולא נשארה אף מצבה אחת, כי הרשעים כילו חמתם גם על האבנים הקדושות וניתצון מבלי להשאיר מהן שריד.

חרבן בית הקברות

ציון לנפשות

א

ר׳ ירחמיאל וולף

ר׳ ירחמיאל וולף לא היה תלמיד חכם, לא מכלל היהודים הנאים, ולא איש עשיר, ואדרבה איש פשוט היה. ידיעותיו היו תפילה מתוך הסידור שלו. שמר על מועדי התפילה, עסק בעסק אבותיו, שהיו מוכרי דגים לשבת. וכן היה קונה לפעמים עגל רך ושחטו אצל השוחט. את החלק התחתון מכר להקצבים כבשר טריפה ותוך תוכו והחלק

הקדמי היה מחלק לחתיכות קטנות, אשתו בילה, היתה הולכת מבית לבית ומוכרת את בשר העגל ועל מכירתה זאת פרנסתם. הוא נסע פעמים לכמה זמן לאמריקה, עבד שם בבתי חרושת, אסף סכום כסף וחזר למשפחתו בגלינא. בחסכונו בנה לו בית קטן לדירה, ברחוב הכניסה לבתי התפילה.

והוא קנה את עולמו בשעה אחת וביצר לו מקום בין הקדושים, שקידשו את השם מתוך מסירות נפש. והמעשה שהיה כך היה: באותם הימים הרעים לישראל, כשקלגסי הנאצים ושותפיהם האוקראי־נים ימח שמם, היו השליטים בעירנו, והתנקמו ביהודים באכזריות גמורה, חיללו גם את קדשי ישראל, — ביום בהיר אחד פתחו את בית הכנסת הגדול ושאר בתי התפילה. אחר כך פתחו את ארונות הקדושים והוציאו משם את כל ספרי התורה, שמו אותם על המגרש ליד בית הכנסת, גללו אותם על הקרקע, ואחר כך תפשו יהודים ברחובות ונתנו בידם דליים ודרשו מהם ללכת להביא נפט למקום, שבו מונחים ספרי התורה. אחר כך תפשו את ר׳ ירחמיאל וולף שהיה איש גבוה משכמו ומעלה, הביאו אותו למקום. שטימאו את ספרי הקודש, נתנו בידו קופסת גפרורים, ופקדו עליו לשפוך את הנפט מתוך הדליים על יריעות ספרי התורה ולהצית את השריפה. ר׳ ירחמיאל נפחד מאוד ממראה עיניו, פרץ בבכי גדול וסירב למלאות את פקודתם. הם התקצפו עליו וכיוונו את קני־רוביהם מול לבו ואיימו להרגו, אם לא יצית את הנפט, ור׳ ירחמיאל מגודל־יאושו תפס פתאום בשתי ידיו את בגדיו, קרע אותם מעצמו וגילה להם את לבו הערום ובחרדת קודש אמר להם: תירו בי כמה שאתם חפצים ודבר כזה אני לא אעשה לחלל את קדשינו. הפעולה הזאת היתה כל כך חזקה ובמסירות נפש שבה השפיעה גם על השטנים הללו. עד שפטרו אותו מלעשות את הדבר הנורא הזה, והם בעצמם שרפו את ספרי התורה. ולא הרגו אותו במקום זה כי אם במקום אחר. יהי זכרו ברוך.

ב

הרבי ר׳ חיים גרינברג

בעתון „הצופה" (כ"ב מרחשון תש"ו) היתה ידיעה כזאת: „באקציה של אבגוסט 1942 בלבוב הובל לבלזיץ האדמו"ר מגלינא ואשתו הרבנית (הוריו של המשורר אורי צבי ג ר י נ ב ר ג). הוציאו אותם באחד הלילות מביתם והובילום לבלזיץ. פקידי הקהלה הצליחו להציל אותם לזמן מסויים. כעבור כמה שבועות נלקחו שוב לכיוון לא ידוע".

את הרבי ר׳ ח י י ם ואת משפחתו הכרתי היטב. הוא היה בנו של הרב הגאון ר׳ יצחק אליעזר, שהיה מרא דאתרא בעירנו, מצד אמו היה נכדו של הרב הצדיק ר׳ מאיר׳ל מפרומישלני. בבחרותו ישבנו על ספסל אחד בלימודים בבית מדרשו של דודו הרב הצדיק ר׳ בצלאל יהושע. גם את אשתו הרבנית מרת ש ב ע הכרתי, היא היתה נכדת הרב הצדיק ר׳ נחום׳צי מבילקאמין, שהיה מגזע הרה"צ ר׳ אורי השרף מסטרליסק. הייתי גם בחתונתם בעיירה ביליקאמין. לאחר חתונתם ישבו כמה שנים בגלינא. אחר־כך התישבו בעיר לבוב והיה שם רבי לחסידים.

מלבד מבנם המשורר א ו ר י צ ב י היו להם בנות, אחת מבנותיהם מרת ר ב ק ה היתה אשתו של הרב הגאון ר׳ אהרן אריה ג ו ט ע ס מ ן שהיה רב, וישב על כסא הרבנות בעירנו במקום מושבו של הסבא הרב ר׳ יצחק אליעזר גרינברג. והיה הרב האחרון בגלינא. מפי אנשי גלינא בארץ שמעתי הרבה בשבח של הרב ר׳ אהרן אריה שהיה תלמיד חכם גדול ונוח לבריות, וכל העיר אהבו אותם.

הוא, הרבנית וילדיהם, שגלו ביחד עם בני הקהלה לגיטו לפרומישלאני, נספו שם ביחד עם כל בני הקהלה, בידי הרוצחים קלגסי הנאצים ולא נודע מקום קבורתם.

ג
מאיר בלבן

פרופיסור ד"ר מאיר בלבן, שהיה אחד המחנכים הראשונים של ילדי עירנו ואפשר לומר גם של אנשי עירנו, שהיה אישיות בולטת ברוחב־דעתו ומסירות לעמו, לספרותו ולתחיית הישוב בארץ ישראל, בימים שאחרים לא חלמו עדיין על כך. גדולה היתה השפעתו על היהודים מכל השכבות. בהרצאותיו מעל בימת בית הכנסת הגדול ובחברת „ציון" לפני החברים, על ההיסטוריה היהודית, שהיה אחר כך אחד החוקרים הגדולים שלה, השפיע השפעה מרובת צדדים על יהודי גלינא.

הוא גם לא שכח את גלינא, לאחר שעזבה ועבר לעיר מולדתו לבוב. הוא כתב הרבה מאמרים ומחקרים היסטוריים על העיר, במאספים, אינציקלופדיות ועתונים. לצערי הגיע לידי רק חלק קטן מזה, הנמצא בספריות בארץ. וראוי המלומד הגדול הזה, שמת מיתה טראגית, שיהא זכור לבני עירנו, כאחד הקדושים שנפלו על קדושת השם. והרי ההערכה שנתפרסמה עליו, ב„דבר" כשנודעה פטירתו.

מאיר שמואל בלבן, נצר למשפחה מיוחסת בלבוב, גדל בבית, שנמזגו בו מסורת והשכלה, והמזיגה הזאת נתנה אותותיה בחינוכו — המעבר מלימודי החדר ללימודי בית־הספר והגימנסיה היה כדרך הטבע וללא משברים. תחילת לימודו באוניברסיטה היתה תורת השפטים, אך משנהפך הגלגל על בית אביו שירד מנכסיו נתחזקה בו הנטיה הפנימית, שמשכתו לצד ההתענינות בהיסטוריה, תחילה מבחינה בלטריסטית ואחר כך — בהשפעת א. שטאנד, אשר כעורך „פשילושץ" (העתיד) קירב את הצעיר, העסיקו כמגיה ומשגלה כשרונו גם פירסם דבריו — מבחינה מחקרית יותר. מסיבות־חייו אלצוהו להיות מורה בעיירות קטנות — עבד בבית הספר להברון הירש, ביחוד בעיירה גלינא, שהיתה בה אוירה ציונית ערה וחמה, אחר כך חזר ללבוב, למד פילוסופיה ותולדות ומשהוסמך ביקש כהונת מורה היסטוריה וגיאוגרפיה ומשלא ניתנה לו, משם יהדותו, נעשה מורה דת בגימנסיה. פה עשה הרבה להרמת הלימוד, וביחוד לחיזוקה של הלשון העברית שהרשות, בעזרת המתבוללים, התנקשה לה. הוא (כאחד עם משה שור וב. האוזנר) ליכדו את המורים במלחמה זו ,והיה עורך כלי מבטאם „האור". אך עיקר התענינותו היתה בתולדות ישראל. חיבתו לקהילת לבוב, עיר מולדתו הוליכתו להתחקות על שרידיה בגאטו, על שייריה בארכיונות ופרי מחקרו היה

ספרו הגדול „יהודי לבוב במיפנה המאה הט״ז והי״ז", שזכה (כספריהם של יצחק שיפר על ראשית כלכלת היהודים בפולין ושל משה שור על תולדות יהודי פשמישל) לפרס היפוליט וואולברג ויצא על ידי מכללת לבוב. מעגלו התרחב יותר — קהילת קראקא ראתה להזמינו, כי כתוב קורותיה והוא נענה בספר גדול, הדן ביחוד בתולדות היהודים בקאז'מיאז' — ומגמתו היתה להקיף את כל תולדות יהודי פולין שלפני החלוקה. מכאן מחקריו על עלילת דם, ועד ארבע הארצות, הדפוסים העבריים, תרגום פולני של „יון מצולה" לר' נתן הנובר, לגנדות כגון על שושנת־הזהב (בתו של ר' יצחק נחמנוביץ בלבוב), רשימות בלטריסטיות־היסטוריות (למשל, על אחד מאבות אבותיו, ר' לייבוש־לאווקו בלבן ופרנס לבוב), זכרונות מצוינים על לבוב שלפני דור („אין דער ברייטער גאס"), מונוגרפיות על אישים (הירץ הומברג) וקהילות (ספרו הגרמני על קהילת לובלין), עד ספרים מקיפים (תולדות יהודי גליציה; תולדות התנועה הפראנקיסטית — הספר הזה יצא עברית). עבודותיו, הן ערכים (אנציקלופדיות), הן רפראטים („קוארטאלניק היסטוריצ'ני"), מחקרים, רשימות, ציורים מפוזרים בבימות הרבה, וביותר היהודיות פולניות, למן „פשישלושץ", „ווסחוד", „מוריה", „רוצ'ניק ז'ידובסקי" עד „כווילה" וכן בעתונות העברית, ופריודיקה הגרמנית־יהודית והרוסית־יהודית. בימי המלחמה הקודמת היה, רב צבאי ולאחריה הלך לפולין הקונגרסאית, תחילה ישב בצ'נסטוחוב ואחר כך בוארשא, שבה הרחיב פעולתו — כמורה (מראשי המכון למדעי היהדות, פרופיסור באוניברסיטה), העמיד גם תלמידים הרבה (מהם שחיברו מונוגרפיות ארגיונליות חשובות). התעניינותו בכלל ההיסטוריה הישראלית ניכרת בקצת עבודותיו (מונוגרפיה על יוסף בן מתתיהו, ספר לימוד ההיסטוריה הישראלית לבתי ספר תיכוניים לפי שיטה חדשה, — שילוב ביבליוגרפיה ואנתולוגיה), והתעניינותו בכלל החיים היהודיים ניכרת בטירחתו להקים בימה לחיים, ספרות ואמנות „נווה זיצ'יה" (חיים חדשים). כל חייו ופעולתו היו גילוי רענן להתעוררות של דורו, דור התחיה, תוספת בנין ההכרה ההיסטורית העצמית שלנו בנדבכה העז ביותר — יהדות פולין וקורותיה. גורלה גורלו, הוא נשאר עמה והתענה עמה — אחרי הכיבוש נתעוור — ועתה הגיעתנו שמועת מותו, בשנת הששים ושש לימי חייו, באפלה כפולה.

אחרית דבר

אלה אזכרה ואשפכה עלי נפשי, בזכרי את עיר־מולדתי האומללה גלינא, את אנשיה היקרים, הטיפוסים היפים וכל קדושיה שהיו ואינם עוד. ביחד אתה הנני מבכה את אחותה העיר פרומישלאני, שהיו שתיהן כעיר אחת, ורק ההרים הגבוהים הפרידו ביניהם. המרחק מזו לזו

בדרך העתיק הפולני היתה כחמשה עשר קילומטר. שתיהן היו מקושרות קשרי משפחות, מתוך שידוכין וחתונות, ולכל אחת היה לה יופי משלה, טיפוסים מטיפוסים שונים, שפעולותיהם ומעלותיהם בנתינת צדקה ולמוד התורה היו מדברים בעדן: הלא הם שלושת הרבנים הצדיקים, הרב הצדיק ר' מאיר הגדול, חברו ויד ימינו של הבעש"ט, בנו הרב הצדיק ר' אהרן לייב, ונכדו הרב הצדיק הידוע ר' מאיר'ל מפרומישלאני זכרונם לברכה. והדורות אחריהם: הרב הצדיק ר' אברהם'צי ממיקוליאיב, שהיה חתנו של הרבי ר' מאיר'ל ומנוחתו בשכנותם בבית החיים בפרומישלאני. חתנו הרב הצדיק ר' יחיאל מיכלי, שהיה נכד הרב הצדיק המגיד מזלוטשוב, הוא, עם כל בני משפחתו השוכנים כבוד, בבית החיים בעיר גלינא.

זכות גדולה לעיר פרומישלאני, שאחד ממיטב בניה היה הרב הקדוש ר' מנחם מנדל, שהיה מרעיו וידידיו של הבעש"ט ושל ר' גרשון מקיטיב, ועלה לארץ ישראל ביחד עם חברו ר' נחמן מהורודנקא, שהיה סבו של הרב הצדיק ר' נחמן מברסלב ז"ל, עוד בשנת תקכ"ד, לחונן את עפר ארץ הקודש ולעזור להקים את הישוב היהודי בארץ ישראל, לקרב את הגאולה, להשיב את הבנים לגבולם *.

אני מבכה את משפחתי, משפחת אשתי היקרה המנוחה מרת לאה, עליה השלום בת ר' צבי הירש וחיה, לבית פ פ ר זכרונם לברכה, שמקור מחצבתם הוא העיר פרומישלאני, משפחה מסועפת של מאות נפשות, ולא נשאר מהם שם שריד. אשתי היקרה, כשנודעו לה הפרטים על האסון הגדול שקרה לכלל ישראל באירופה, בתוכם משפחתה ומשפחתי, הכאב והצער דיכא אותה כל כך עד שלא יכלה לעמוד מגודל הצער ומחלה ממארת גזלה אותה ממני ופתיל חייה נקטף קודם זמנה, ביום י"א מנחם אב תש"ה ומקום מנוחתה בהר הזיתים בירושלים.

---

* יצאו ממנו הספרים דלהלן, ספר „יסוד האמונה" נדפס בטשרנוביץ בשנת תרי"ד, מאמריו מתורתו בחסידות, ליקוטי יקרים, לבוב תרי"ד, ספר „דרכי ישרים", זיטומיר תקס"ה. וראה עולי ציון לש. א. הורודצקי.

אשתי ומשפחתה

הרבה טיפוסים יפים היו בפרומישלאני, ורבים מהם הכרתי, ואזכיר את היהודי היקר והנכבד תלמיד חכם בנן של קדושים, עשיר גדול, ר׳ אורי נ י י מ א ן, שהצטיין בהכנסת אורחים ובנתינת צדקה שהיה

תמונת אשתי מרת לאה עליה השלום

לדוגמה בכל הסביבה. וכן אזכיר בית הורי אשתי, שהיו יחידים במינם, באמת עוד מהדורות הקודמים: הם בעצמם לא היו עשירים, אולם בהתנהגותם בנתינת צדקה, דאגתם לעניים, בהכנסת אורחים, היו אנשים יוצאים מהכלל, וכך התנהגו גם בניהם בפשטות וענוות והגינות וביחוד חותני (כתבתי עליו בספרי „בגולה ובמולדת"). פעם אחת באתי לפרומישלאני, ישבתי ושוחחתי עם חותני ופתאום קם ויצא מביתו ולא ראיתיו כמה שעות. כשחזר שאלתיו על כך, סיפר לי שנזכר כי אמש קנה תבואה אצל איכר נוצרי בכפר הסמוך לעיר, ומתוך טעות שלם לו למוכר כסף פחות מהמגיע לו. על כן רץ לכפר והחזיר לו את כסף הטעות. התנהגותו בלימוד התורה ותפילה, שהיה דר יותר בבית המדרש מאשר בביתו, מבוקר השכם עד שעה מאוחרת בלילה, מלבד שעות שהותו בכפרים או ביריד (יומא דשוקא) בעניני מסחר. אשתו, חמותי מרת חיה, היתה עקרת הבית שחלקה מפתה ממש לנצרכים. המסורה הזאת של נתינת צדקה מקורה עוד מדרכו של הרה"צ ר' מאיר'ל, שהיה לו קשר ישר עם משפחה זאת. ובדרך זאת הלכו גם בניהם ובנותיהם.

זכורני פרטים מעטים: מביקורי אצל בני משפחתם בימי הבחירות לפרלמנט האוסטרי, שהשתתפתי אז בתעמולה לטובת המועמדים היהודים, נסעתי מפרומישלאני לעיר בוברקא, דרך העיירה שווירז, נכנסתי לבקר אצל גיסי מר דוד פ פ פ ר, שהיה תלמיד חכם וסוחר גדול בשותפות של חבר אכספורט למשלוח ביצים לאנגליה. לא מצאתיו בביתו, וכששאלתי עליו, הרגשתי שמעלימים ממני את מקומו. בינתיים הלכתי לבית הכנסת ושאר בתי תפילה, אולם מה נשתוממתי לראות את גיסי, כשהוא עומד ברגלים יחפות, המכנסים מופשלים למעלה ולש חימר ותבן, ביחד עם עוד חבריו חסידי הרבי מבלזא. — חלק מקיר הקלויז שלהם, נהרס ועל־כן עבדו כולם בעבודה זו לתקן את מקום־קדשם. וכשבאתי לבוברקא, זה היה ביום חמישי והייתי לשבת אצל גיסי מר יעקב זאב ו ו י י ז ר, כי ביום ראשון היה עלי לדבר בבית הכנסת. כשראיתי את ההכנות הגדולות לשבת, את כמות הבשר על הממלחה וכמות החלות שהוציאו מתוך התנור, שאלתי

בהלצה, אם הכל מוכן בשבילי. אולם לאחר שעה קטנה ראיתי, איך גיסתי מרת ג י ט י ל, אחות אשתי, שלחה על־ידי בנותיה חבילות לפלוני ולאלמוני, חלות וחלק בשר, כמתן־בסתר, הבנתי כי הוא המנהג שראיתי זה בבית חמותי. מסורה זאת הנחילו מדור לדור, ולמותר להעיר, כי גם אשתי מרת לאה זכרונה לברכה, נהגה כמו בבית הוריה ומשפחתה.

תמונת יעקב זאב חייזר ואשתו ונכדיהם

על כולם עלו בהתנהגותם גיסי מר א ב ר ה ם ־צ י ואשתו מרת ש ב ע

זכרונם לברכה. אעתיק כאן את ההערכה שכתבתי עליהם, הנותנת תאור מעט מהעיר פרומישלאני, („ההד", חוב׳ ט, תש"ז):

תמונת אברהם פעפער ואשתו

ר׳ אברהם חיים ב"ר צבי פפר נרצח בימי זקנתו, הוא ואשתו, בניו יהודה, אהרן ומשפחותיהם, בתו מחלה ומשפחתה, בחודש אייר תש"ג בעיר מולדתם פרומישלני, ע"י קלגסי הנאצים ימח שמם.

ר׳ אברהם חיים היה אחת הדמויות היפות וטיפוס מיוחד בתוך יהודי פרומישלני. הסבא שלו, ר׳ אהרן, שהיה עשיר ובעל צדקה גדול, היה הקופאי של הרבי ר׳ מאיר׳ל מפרומישלני. הרבי היה שולח בכל יום את הכסף שנאסף אצלו לר׳ אהרן לחלק בין עניים ונצרכים, והיה אומר, כי ר׳ אהרן יודע היטב לחלק את מעות־הצדקה שלו. וכן היה מאסף

אצלו את סכום הכסף של שבע מאות ושנים זהובים (כמנין „שבת"), שהיה נוהג לשלוח מדי שנה בשנה לארץ־ישראל, בימים שבין פסח לשבועות. ר' אהרן היה מחזיק את הכסף של הרבי בקופסה מיוחדת, שלא לערבב כסף צדקה בכסף אחר. ר' אברהם חיים, שהיה דור שלישי לר' אהרן (שמו נקרא על שם הרבי ר' אברהם חיים חתנו של ר' מאיר'ל), היה שנים רבות לפני המלחמה הקודמת הגבאי של בית המדרש ר' מאיר'ל.

פרומישלני היו בה י"ג בתי־תפילה, מלבד בית הכנסת הגדול, היה בית המדרש הישן של הרבי, הגדול ביותר בעיר. הרבה אגדות ומעשיות היו מספרים על בית מדרש זה, שהרבי בעצמו בנה אותו. בתוך הבנין דר הרבי ובני משפחתו, ועד הזמן האחרון דרו שם מצאצאי הרבי. מרוב זוקן עמד כל הבנין לנפול, וצריך היה הרבה תיקונים. חלקו היה בנוי אבנים, חלקו לבנים, חלקו חמר וחלקו עצים, היתה סכנה גדולה להתפלל שם, בכל זאת היה הומה מרוב מתפללים ולומדי תורה ביום ובלילה. אמנם, היו בין המתפללים שם עסקנים ועשירים לרוב, אבל לא היה להם המרץ להרוס את הבנין ולבנותו מחדש. אך פעם אחת שמו עיניהם בר' אברהם חיים ובחרו בו גבאי של בית המדרש, ונשתנה הדבר: הוא משכים בוקר בוקר והולך לבית המדרש ויושב שם על התורה ועל העבודה עד שעה עשר, חזר לביתו ואכל ארוחת הבוקר, הלך לחנות האריגים שלו, שהיתה הגדולה בעיר, והיתה תמיד מלאה קונים יהודים ונוצרים. בחנותו היו נהוגים מחירים קבועים, כי היה אימון גדול אליו. האכרים היו קוראים אותו „אברהם הישר" והאמינו במוצא פיו. אחר הצהרים, בין ארבע לחמש, באה אשתו לחנות והוא שב לבית המדרש ללמוד את שיעוריו, וחזר בשעה מאוחרת בלילה לביתו, חוץ מיום ראשון בערב. בכל שבוע ביום ראשון בערב היו מתאספים הרבה אנשים ונשים לקבל מידו גמילות חסד (בפרומישלני היה כל יום שני בשבוע „יום השוק"), והוא חילק לכל אחד ואחת ביד רחבה הלואה בלי רבית כפי צרכו, לסחור ביום השוק ובמשך ימי השבוע להרויח פרנסתם. ביום הששי החזירו לו את ההלואות או שקיבלו ארכה לשבוע הבא. וכן היה בעל צדקה גדול וביתו היה פתוח לכל עני ונדכה. לעצמו היה מקמץ, אבל לנצרכים נתן ביד מלאה. אף כי היה עשיר לא ידע מעודו את גודל עשרו ולא ניכר גם בהליכתו, כי היה ענו גדול. ראשו היה תמיד שקוע בתוך עניני בית מסחרו, שהיה בסדר גמור, בעבודתו, לטובת הציבור ובבית המדרש. מלבד מהגבאות בבית המדרש היה חבר „ועד הקהילה", חבר מועצת העיר, נשיא חברת „תלמוד תורה" לילדי עניים, ולא היתה חברת צדקה שלא בחרו בו כחבר הועד. כי הצטיין באומץ לבו להגן על כל דבר יהודי והיה אהוב על כל האוכלוסיה היהודית שם, בלי הבדל זרם או מפלגה.

והיה לו יחס מיוחד לבית מדרשו של הרבי מאיר'ל ולבני משפחתו. הוא שהכיר בצורך להרוס את כל הבנין ולבנותו מחדש והחליט ועשה:

באחד הימים הדביק פתקה על פתח בית המדרש, כי מעבירים את ספרי הקודש והרהיטים למקום אחר, כי הבנין ייהרס. הוא בא בקשר עם בנאים, לא נבהל מהתקציב הגדול של אלפי כתרים, התמסר לתפקידו בלב ונפש בכל כוחו וגם בכיסו, וכן נבנה בנין מפואר. לא קמץ כסף לסדר הכל על הצד הטוב ביותר, ואף שמר על צורת בית המדרש ואופיו, כפי שנבנה בזמנו על ידי הרבי ר׳ מאיר׳ל. עזרו לו בן דודו העסקן הציבורי ר׳ אהרן פ פ ר, ר׳ מאיר א ד ל ר ור׳ אליעזר ה מ ר, כולם ייזכרו לטוב.

הקשר של גלינא עם פרומישלאני נפסק והגיע לקצו, כי גורל אחד עלה בחלקן: בקיץ של שנת 1943 העבירו הגרמנים את שרידי היהודים בגלינא לגיטו בפרומישלאני. לאחר זמן קצר היו מוציאים הגרמנים קבוצות קבוצות יהודים משתי הערים, אל היער שליד הכפר קרוסינקא הסמוך לפרומישלאני וכפו עליהם לכרות לעצמם במו ידיהם קבר אחים, אחר כך כיוונו הגרמנים כנגדם מכונות־יריה וירו בהם וכולם נפלו לתוך הקבר. חלקם הובילו ברכבת למשרפות ותאי הגאז בבעלזיץ.

היו בי צורך וחובה לרשום את הדברים המעטים האלה על העיר הזאת אחות גלינא, שהיתה גם שייכת אליה במוסדות הממשלתיים שלה, הסטארוסטא, הפאוויאט (המחוז) וכן הייתי קשור אליה במשפחתי ובמוסדות הציונים, תקוותי, שיימצא לה גואל ואחד מבניה יקום ויקשור עליהם מספד מר לבכות את הנשמות היקרות האלה שמתו מתוך עינויים קשים על קדושת השם, ויעמיד להם מצבת זכרון.

מקורות

1. פרופ. מאיר בלבן: אנציקלופדיה יהודית־רוסית, הוצאת ברוקהויז־עפרוני חלק ח׳, גליניאני.
2. י. שיפר: תולדות הכלכלה היהודית (בעברית) ח״ב, ע׳ 490.
3. י. שיפר כנ״ל ע׳ 522.
4. מאיר בלבן: אנציקלופדיה יהודית־רוסית, כנ״ל.
5. י. שיפר כנ״ל חלק א׳ 216. נ. מ. גלבר: „גזית״, כרך ו׳ חוב. ד׳.
6. מאיר בלבן: Żydzi lwowscy na przełomie XVI-XVII Lwow 1906, ע׳ 250
7. מאיר בלבן: כנ״ל ע׳ 393.
8. מאיר בלבן: כנ״ל ע׳ 393.
9. מאיר בלבן: כנ״ל ע׳ 212.
10. מאיר בלבן: כנ״ל ע׳ 50
11. נ. מ. גלבר: כנ״ל
12. צבי קארל: לבוב, ערים ואמהות בישראל, ע׳ 294.
13. מאיר בלבן Dzieje Żydów w Galicyi Lwow 1914, ע׳ 22
14. מאיר בלבן: כנ״ל ע׳ 29,
15. מאיר בלבן, אינציקלופדיה יהודית־גרמנית 8 ע׳ 439
16. ארכיון Archivum Skarbove w Warszawie Dział Lustracje vol. 57 Gliniany rok. 1765 ע׳ 298
17. מאיר בלבן כנ״ל ע׳ 439.
18. מאיר בלבן לתולדות התנועה הפראנקית, תל אביב, הוצ. „דביר״
19. גרץ־(שפר), חלק ח׳, פראנק ועדתו, פרק י״ג, ע׳ 115.
20. קרויזהאר: פראנק והפראנקיסטים, (בפולנית) קראקא 1895, ע׳ 1816־1726.
21. „אור המאמיר״, הוצאת הרב ר׳ ראובן מרגליות, תרפ״ו, לבוב, ע׳ כ״ב.
22. שם הגדולים החדש ווארשא תר״מ ע׳ 86, 108, כלילת יופי לרח״ן דמביצר, ח״א ע׳ קל״ט. ס׳ דברי יחזקאל להר״ר רפאל יחזקאל הוכבערג, בילגורייא תרצ״ח ע׳ 40.
23. דברי יחזקאל כנ״ל, ס׳ „זרע קודש״ תרנ״ח.
24. ס׳ דברי יחזקאל כנ״ל, ע׳ 40; שם הגדולים החדש, כנ״ל ע׳ 50, 54, ס׳ כלילת יופי כנ״ל, מבוא הספר ע׳ ז׳.

25. ס' דברי יחזקאל כנ"ל ע' 40, ס' אהלי שם, תולדות רבנים מאת ש. נ. גוטליב ע' 262.
26. ס' דברי יחזקאל כנ"ל ע' 40, עשר עטרות, פיעטריקוב 1910, ע' ו'.
27. ס' דברי יחזקאל כנ"ל ע' 40,
28. ס' דברי יחזקאל כנ"ל ע' 40,
29. ס' דברי יחזקאל כנ"ל ע' 40,
30. ס' דברי יחזקאל כנ"ל ע' 40,
31. ס' דברי יחזקאל כנ"ל ע' 40, אהלי שם ע' 334
32. ס' דברי יחזקאל כנ"ל ע' 40, ומפי ידיעה במכתב אלי.
33. מפי עדי ראיה.
34. ס' דברי יחזקאל כנ"ל.
35. ס' דברי יחזקאל כנ"ל. „בגולה ובמולדת" לאשר כורך, ירושלים ת"ש ע' ל'.
36. ס' דברי יחזקאל כנ"ל. ע' קכ"ד-ה.
37. מאיר בלבן : אינציקלופדיה יהודית-גרמנית, כרך 7 ע' 349.

התמונות שבספר.

זכרון עולם

לנפטרים משפחתיים